

SELITYKSIÄ
HAKEMISTOJA

SELITYKSIÄ

¹ »Teesejä Feuerbachista» Karl Marx kirjoitti Brysselissä keväällä 1845, jolloin hän oli jo pääpiirteissään kehittyneet lopullisesti materialistisen historianteoriansa, ulottanut materialismin ihmisyhteiskunnan ymmärtämiseen. Engelsin määritelmän mukaan se on »ensimmäinen asiakirja, johon sisältyy uuden maailmankatsomuksen nerokas itu» (ks. tämän laitoksen 3. osaa, esipuhetta kirjaan »Ludwig Feuerbach»).

»Teesejä Feuerbachista» on Marxin »Muistikirjassa» vuosilta 1844—1847 otsikoituna »Feuerbachista». Julkaistessaan »Teesit» 1888 Engels teki niihin joitakin muutoksia, jotta lukija olisi helpommin ymmärtänyt tämän asiakirjan, jota Marx ei ollut tarkoittanut julkaistavaksi.

Tähän laitokseen »Teesit» otetaan Engelsin julkaisemassa asussa, mutta Marxin käsikirjoituksen perusteella lisättyine kursivointeineen ja lainausmerkkeineen, jotka puuttuivat vuoden 1888 painoksesta. Otsikko »Teesejä Feuerbachista» on Marxismi-leninisin instituutin panema. — 7.

² »Saksalainen ideologia. Feuerbachin, B. Bauerin ja Stirnerin edustaman uusimman saksalaisen filosofian sekä monenlaisten profeettojen edustaman saksalaisen sosialismin arvostelua» on Marxin ja Engelsin yhteinen teos, jota he kirjoittivat 1845—1846 Brysselissä. »Saksalaisessa ideologiassa» Marx ja Engels kehittivät ensi kerran kaikinpuolisesti materialistista historiantähtäystä tieteellisen kommunismin teorian filosofisena perustana.

»Saksalaisen ideologian» käsikirjoitus oli kaksiosainen, ensimmäisessä osassa arvosteltiin Hegelin jälkeistä filosofiaa, toisessa »todellista sosialismia».

Ensimmäisen osan I luvussa on esitetty koko teoksen myönteinen perussisältö. Siksi »Saksalaisen ideologian» I luku on koko teoksen tärkein luku ja sillä on itsenäinen merkitys.

Ensimmäisen luvun käsikirjoitus koostuu kolmiosaisesta alustavasta kirjoituksesta ja kahdesti puhtaaksi kirjoitetusta luvun alkuosasta. Tämän mukaan luvun teksti jakautuu neljään osaan.

Luvun I osan muodostaa toinen puhtaaksi kirjoitettu variantti ynnä ne ensimmäisestä variantista otetut kohdat, jotka puuttuivat toisesta. II osa on alun perin koko luvun ydin. III ja IV osa ovat teoreettisia poikkeamia, jotka on siirretty Stirneriä koskevasta luvusta (I. osan III luku).

Tässä laitoksessa aineisto on sijoitettu samoin kuin venäjänkielisessä kirjassaan: К. Маркс и Ф. Энгельс. «Фейербах. Противоположность материалистического и идеалистического мировоззрений». (Новая публикация первой

главы «Немецкой идеологии»). М., 1966. (K. Marx ja F. Engels. »Feuerbach. Materialistisen ja idealistisen katsantokannan vastakkaisuus» (»Saksalaisen ideologian» ensimmäisen luvun uusi julkaisu). Moskova 1966.)

Kaikki toimituksen panemat otsikot ja tarpeelliset lisäykset annetaan hakasuluissa. Käsikirjoituksen sivunumerot ovat niin ikään hakasuluissa. Marxin ja Engelsin numeroimat toisen puhtaaksi kirjoitetun perusvariantin sivut osoitetaan 1-kirjaimella ja numerolla: [liuska 1] jne. Tekijät eivät ole numeroineet ensimmäisen puhtaaksi kirjoitetun variantin sivuja, ne osoitetaan s-kirjaimella ja numerolla: [sivu 1] jne. Marxin numeroimat käsikirjoituksen kolmen alustavasti kirjoitetun osan sivut osoitetaan vain numeroilla: [1] jne. — 10.

- ³ Tarkoitetaan D. F. Straußin pääteosta »Das Leben Jesu» (»Jeesuksen elämä»). Bd. 1—2, Tübingen 1835—1836, joka pani alulle uskonnon filosofisen arvostelun ja hegeliläisen koulukunnan hajoamisen vanhoihin hegeliläisiin ja nuorhegeliläisiin. — 10.
- ⁴ Tarkoitetaan Ranskan porvarillista vallankumousta 1700-luvun lopulla. — 10.
- ⁵ *Diadokit* — Aleksanteri Suuren sotapäälliköt, jotka hänen kuoltuaan sotivat keskenään vallasta. Valtataistelun kulussa (4. vuosisadan lopulla ja 3. vuosisadan alussa e.a.a.) Aleksanterin monarkia, joka oli heikko sotilaallishallinnollinen yhdistymä, hajosi moniksi erillisiksi valtioiksi. — 10.
- ⁶ »*Maailmaa järkyttävät ajatukset*» on sanonta eräästä anonyymistä artikkelista, joka oli julkaistu aikakauslehdessä »Wigand's Vierteljahrsschrift», 1845, IV nide, s. 327.
»*Wigand's Vierteljahrsschrift*» (»Wigandin neljännesvuosijulkaisu») — nuorhegeliläisten filosofinen aikakauslehti, jota O. Wigand julkaisi Leipzigissä vuosina 1844—1845. Sen julkaisuun osallistuivat mm. B. Bauer, M. Stirner ja L. Feuerbach. — 13.
- ⁷ Termillä »Verkehr» on hyvin laaja sisältö »Saksalaisessa ideologiassa». Sillä tarkoitetaan erillisten yksilöiden, sosiaalisten ryhmien ja kokonaisten maiden aineellista ja henkistä kanssakäymistä. Teoksessaan Marx ja Engels osoittivat, että aineellinen kanssakäyminen ja lähinnä ihmisten kanssakäyminen tuotantoprosessissa on kaiken muunlaisen kanssakäymisen perusta. Termit »Verkehrsform», »Verkehrsweise», »Verkehrsverhältnisse», »Produktions- und Verkehrsverhältnisse» (»kanssakäymisen muoto», »kanssakäymistapa», »kanssakäymissuhteet», »tuotanto- ja kanssakäymissuhteet»), joita käytetään »Saksalaisessa ideologiassa», ilmaisevat Marxin ja Engelsin tuohon aikaan muotoilemaa tuotantosuhteiden käsitettä. — 14.
- ⁸ Termillä »Stamm», joka »Saksalaisessa ideologiassa» käännetään »heimoksi», oli 1840-luvulla historiatieteessä laajempi merkitys kuin nykyään. Se merkitsi samasta kantaisästä polveutuneiden ihmisten kokonaisuutta, ja siihen sisältyivät nykyiset »suku» (Gens) ja »heimo» (Stamm) käsitteet. Ensi kerran nämä käsitteet oli erotettu ja määritelty tarkasti L. H. Morganin kirjassa »Ancient Society» (»Muinainen yhteiskunta») (1877). — 15.
- ⁹ Roomalaisten kansantribuunien Liciniuksen ja Sextiuksen maalaki, joka oli hyväksytty v. 367 ennen ajanlaskumme alkua, kielsi Rooman kansalaisilta oikeuden omistaa enemmän kuin 500 jugerumia (n. 125 ha) maata valtion maavaroista (ager publicus). — 16.
- ¹⁰ Tarkoitetaan B. Bauerin artikkelia »Ludwig Feuerbachin luonnehdintaa» aikakauslehdessä »Wigand's Vierteljahrsschrift», 1845, III nide, ss. 86—146. — 21, 33.
- ¹¹ Ks. Hegel, »Geschichte der Philosophie» (»Historianfilosofia», Johdanto, Maailmanhistorian maantieteellinen perusta). — 23.

- ¹² Tarkoitetaan B. Bauerin sanontaa hänen artikkelissaan »Ludwig Feuerbachin luonnehdintaa» (»Wigand's Vierteljahrsschrift», 1845, III nide, s. 130). — 23.
- ¹³ »Deutsch-Französische Jahrbücher» (»Saksalais-ranskalaiset vuosikirjat») oli Pariisissa saksan kielellä K. Marxin ja A. Rugen toimittamana julkaistu aikakauslehti. Ilmestyi ainoastaan ensimmäinen, kaksoisnumero helmikuussa 1844. Siinä julkaistiin Marxin teokset »Zur Judenfrage» (»Juutalaiskysymyksestä») sekä »Zur Kritik der Hegel'schen Rechts-Philosophie. Einleitung» (»Hegelin oikeusfilosofian arvostelua. Johdanto») ja Engelsin teokset »Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie» (»Kansantaloustieteen arvostelun hahmotelma») sekä »Die Lage Englands. 'Past and Present' by Thomas Carlyle» (»Englannin tilanne. Thomas Carlyle, 'Entistä ja nykyistä»). Nämä teokset todistavat Marxin ja Engelsin lopullista siirtymistä materialismin ja kommunismin kannalle. Aikakauslehteen lakkauttamisen pääsyyinä olivat Marxin ja porvarillisen radikaalin Rugen väliset periaatteelliset erimielisyydet. — 27, 445.
- ¹⁴ Johtopäätös siitä, että proletaarinen vallankumous voi voittaa ainoastaan samanaikaisesti edistyneissä kapitalistisissa maissa eikä siis voi voittaa yhdessä maassa, oli oikea esimonopolistisen kapitalismin kaudella. Uusissa historiallisissa oloissa, monopolistisen kapitalismin kaudella Lenin piti lähtökohdanaan löytämänsä lakia kapitalismin taloudellisen ja poliittisen kehityksen epätasaisuudesta imperialismin kaudella ja tuli toisenlaiseen johtopäätökseen, nimittäin johtopäätökseen sosialistisen vallankumouksen voiton mahdollisuudesta aluksi muutamissa tai jopa yhdessä erillisessä maassa ja vallankumouksen samanaikaisen voiton mahdottomuudesta kaikissa maissa tai suurimmassa osassa maita. Lenin muotoili ensi kerran tämän uuden johtopäätöksen artikkelissaan »Euroopan Yhdysvallat -tunnuksesta» (1915). — 29, 80, 240.
- ¹⁵ *Kontinentaalijärjestelmä* eli mannermaansulkemus oli Napoleon I:n 1806 Euroopan mantereen maille julistama kielto käydä kauppaa Englannin kanssa. Mannermaansulkemus kumoutui Napoleonin Venäjällä kärsimän tappion jälkeen. — 31, 268, 449.
- ¹⁶ »Marseljeesi», »Carmagnole» ja »Ça ira» — vallankumouslauluja Ranskan 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen kaudelta. Viimeksi mainitussa laulussa oli kertosäe: »Ahl ça ira, ça ira, ça ira. Les aristocrates à la lanterne!» (»Asiat alkavat luistaa. Ylimykset hirtettäköön lyhtypylväisiin!»). — 33.
- ¹⁷ Sanontoja M. Stirnerin kirjasta »Der Einzige und sein Eigentum» (»Ainoa ja hänen omaisuutensa»). Leipzig 1845. — 34.
- ¹⁸ Tämä sanonta on B. Bauerin artikkelista »Ludwig Feuerbachin luonnehdintaa» (ks. aikakauslehtea »Wigand's Vierteljahrsschrift», 1845, III nide, s. 139. — 36.
- ¹⁹ Sanonta M. Stirnerin kirjasta »Ainoa ja hänen omaisuutensa». — 36.
- ²⁰ »Hallische Jahrbücher» ja »Deutsche Jahrbücher» — nuorhegeliläisten kaunokirjallisen ja filosofisen aikakauslehteen lyhennettyjä nimiä. Lehtea julkaistiin päivälehtisinä Leipzigissä tammikuusta 1838 kesäkuuhun 1841 nimellä »Hallische Jahrbücher für deutsche Wissenschaft und Kunst» (»Hallien vuosikirjat Saksan tieteen ja taiteen kysymyksistä») ja heinäkuusta 1841 tammikuuhun 1843 nimellä »Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst» (»Saksalaiset vuosikirjat tieteen ja taiteen kysymyksistä»). Tammikuussa 1843 hallitus lakkautti aikakauslehteen. — 36.
- ²¹ B. Bauer. »Geschichte der Politik, Cultur und Aufklärung des achtzehnten Jahrhunderts». Bd. 1—2, Charlottenburg 1843—1845 (»1700-luvun politiikan, kulttuurin ja valistuksen historiaa». Niteet 1—2, Charlottenburg 1843—1845). — 36.

- ²² *Reininmaan laulu* — nationalistien suuresti suosima saksalaisen pikkuporvarillisen runoilijan N. Beckerin runo »Saksan Rein», joka oli kirjoitettu 1840 ja sen jälkeen sävelletty useita kertoja. — 37.
- ²³ Tarkoitetaan L. Feuerbachin artikkelia »'Kristinuskon olemuksesta' 'Ainoan ja hänen omaisuutensa' yhteydessä» aikakauslehdessä »Wigand's Vierteljahrschrift», 1845, II nide, ss. 193—205. Artikkelä päättyy seuraaviin sanoihin: »Näin ollen F[euerebachia] ei voida nimittää enempää materialistiksi tai idealistiksi kuin samuuden filosofiksikaan. Mitä hän sitten on? Ajatuksissaan hän on samaa kuin todellisuudessaakin, hengessä samaa kuin lihassakin, aistillisessa olemuksessaan hän on ihminen, oikeammin, hän on yhteiskunnallinen ihminen, kommunisti — sillä F. näkee ihmisen olemuksen ainoastaan yhteiskunnallisuudessa.» — 37.
- ²⁴ L. Feuerbach. »Grundsätze der Philosophie der Zukunft». Zürich und Winterthur 1843, S. 47 (»Tulevaisuuden filosofian perustat». Zürich ja Winterthur 1843, s. 47). — 38.
- ²⁵ Marx ja Engels tarkoittavat »Saksalaisen ideologian» ensimmäisen osan III lukua. Kyseinen Feuerbachia koskevan luvun osa kuului alun perin tuohon III:een lukuun ja oli välittömästi sen tekstin perässä, johon Marx ja Engels viittaavat tässä. Kolmannen luvun mainitussa kohdassa Marx ja Engels lainaavat Hegelin teosta »Geschichte der Philosophie» (»Historianfilosofia») ym. — 41.
- ²⁶ *Liitto viljalakeja vastaan* (Anti-Corn-Law-League) — englantilaisen teollisuusporvariston järjestö, jonka perustivat 1838 manchesterilaiset tehtailijat Cobden ja Bright. Niin sanotut viljalait, jotka rajoittivat ulkomaisen viljan tuontia tai kielsivät sen, saatiin voimaan Englannissa suurmaanomistajien, landlordien, etua silmällä pitäen. Esittäessään täydellisen kauppavapauden vaatimuksen Liitto pyrki viljalakien lakkauttamiseen alentaakseen työläisten palkkoja ja horjuttaakseen maaylimyksen taloudellista ja poliittista asemaa. Tämän kamppailun tuloksena 1846 hyväksyttiin laki, bill, viljalakien kumoamisesta, mikä merkitsi teollisuusporvariston voittoa maaylimyöstä. — 43.
- ²⁷ *Liitto* (»Verein»), Stirnerin mukaan oli egoistien vapaaehtoinen yhdistys. — 44.
- ²⁸ J. Aikin. »A Description of the Country from thirty to forty Miles round Manchester». London 1795 (»Kuvaus Manchesterin ympäristöstä kolmenkymmenen tai neljäkymmenen mailin säteellä». Lontoo 1795). — 50.
- ²⁹ Lainaus on artikkelista »Lettre sur la Jalousie du Commerce» (»Kirje kilpailusta kauppa-alalla»), joka on I. Pinton kirjassa »Traité de la Circulation et du Crédit». Amsterdam 1771 (»Tutkimus kauppavaihdosta ja luotosta». Amsterdam 1771), ss. 234 ja 283. — 50.
- ³⁰ A. Smith. »An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations». London 1776 (»Kansojen varallisuus». Lontoo 1776). — 50.
- ³¹ Ks. J. J. Rousseau'n kirjaa »Du Contract social; ou, Principes du droit politique» (»Yhteiskuntasopimuksesta»), joka ilmestyi Amsterdamissa 1762. — 58.
- ³² Tarkoitetaan M. Stirnerin esittämiä ajatuksia artikkelissaan »Stirnerin arvostelijat», joka julkaistiin aikakauslehdessä »Wigand's Vierteljahrschrift», 1845, III nide, s. 187. — 59.
- ³³ Normannit valloittivat Englannin v. 1066 ja Napolin v. 1130. — 60.
- ³⁴ *Itä-Rooman valtakunta* — valtio, joka erosi v. 395 Rooman orjavaltiosta ja jonka keskuksena oli Konstantinopol, myöhemmin sai nimen Bysantti; oli olemassa turkkilaisvalloitukseen, vuoteen 1453 asti. — 60, 332.
- ³⁵ Italialainen kaupunki Amalfi oli 900- ja 1000-luvulla kukoistava liikekeskus.

Amalfin merioikeus (Tabula Amalphitana) oli voimassa koko Italiassa ja oli levinnyt laajalti Välimeren maihin. — 67.

- ³⁶ »*Kommunistin periaatteet*» on Kommunistien liiton ohjelmaluonnos, jonka Engels oli kirjoittanut Liiton Pariisin piirikomitean toimeksiannosta. Engels piti sitä valmistelevana luonnoksena ja 23.—24. marraskuuta 1847 päivätyssä kirjeessään Marxille ehdotti, että kieltäydyttäisiin katekismuksen muodosta ja laadittaisiin Kommunistien liiton ohjelma »Kommunistisen manifestin» muotoiseksi. Kommunistien liiton toisessa kongressissa (29. marraskuuta — 8. joulukuuta) Marxin ja Engelsin katsomukset hyväksyttiin täydellisesti; heidän tehtäväkseen annettiin Liiton ohjelman — »Kommunistisen puolueen manifestin» — laatiminen. Manifestia kirjoittaessaan marxilaisuuden perustantaskijat käyttivät hyväkseen monia »Kommunistin periaatteissa» esitettyjä perusajatuksia. — 70.
- ³⁷ Vastauksen asemesta 22:seen ja seuraavaan, 23:nteen kysymykseen käsitteilytoimissa on sana »jää». Se tarkoittaa nähtävästi että vastaus jää siihen asuun, jossa se oli muotoiltu jossakin niistä Kommunistien liiton valmistelevista ohjelmaluonnoksista, jotka eivät ole säilyneet. — 82.
- ³⁸ *Chartistit* — 1830-luvulta 1850-luvun keskivaiheille jatkuneen Ison-Britannian työväen poliittisen liikkeen osanottajat. Liikkeen aiheuttivat työläisten vaikea taloudellinen asema ja poliittinen oikeudettomuus. Liikkeen tunnukseksi oli kamppailu Kansankartan vaatiman yleisen äänioikeuden toteuttamisesta ja sellaisten edellytysten luomisesta, jotka turvaisivat työläisille tuon oikeuden. Lenin määritteli chartismin »ensimmäiseksi laajaksi, todella joukkoluontoiseksi, poliittisesti järjestyneeksi proletariseksi vallankumousliikkeeksi». — 84.
- ³⁹ »*Kommunistisen puolueen manifesti*» on tieteellisen kommunismin ensimmäinen ohjelmallinen asiakirja, jossa Marxin ja Engelsin suuren opin perustat on esitetty johdonmukaisesti ja selvästi.
Marxin ja Engelsin Kommunistien liiton ohjelmaksi kirjoittama Manifesti julkaistiin ensi kerran Lontoossa helmikuussa 1848. Tähän laitokseen sisältyvät itse teoksen lisäksi kaikkien painosten esipuheet paitsi 1888 ilmestyneen englanninkielisen painoksen esipuhetta, sillä siinä esitetyt ajatukset toistuvat muissa esipuheissa, muun muassa vuoden 1890 saksankielisen painoksen esipuheessa. — 85, 94.
- ⁴⁰ *Kommunistien liitto* — Marxin ja Engelsin perustama proletariaatin ensimmäinen kansainvälinen kommunistinen järjestö, joka oli olemassa vuosina 1847—1852. Ks. Friedrich Engelsin artikkelia »Kommunistien liiton historiasta» (tämä laitos, 3. osa). — 85, 154, 351.
- ⁴¹ Tarkoitetaan helmikuun vallankumousta 1848 Ranskassa. — 85.
- ⁴² »*The Red Republican*» («Punainen tasavaltalainen») — chartistien viikkolehti, jota G. J. Harney julkaisi Lontoossa kesäkuusta marraskuuhun 1850. Manifesti julkaistiin supistettuna vuoden 1850 marraskuun numeroissa 21.—24. — 85.
- ⁴³ *Kesäkuun kapina* — Pariisin työläisten sankarillinen kapina 23.—26. kesäkuuta 1848; Ranskan porvaristo tukahdutti sen tavattoman julmasti. Se oli ensimmäinen kapina proletariaatin ja porvariston välisen suuren kansalaisodan historiassa. — 85, 89, 188, 309, 366.
- ⁴⁴ »*Le Socialiste*» («Sosialisti») — viikkolehti, ilmestyi New Yorkissa lokakuusta 1871 toukokuuhun 1873 ranskan kielellä; se oli Internationaalin Pohjois-Amerikan federaation ranskalaisten jaostojen äänenkannattaja; Haagin kongressin jälkeen sanoutui irti Internationaalista.
Mainittu »Kommunistisen puolueen manifestin» ranskannos julkaistiin »*Le Socialiste*» lehdessä tammi—maaliskuussa 1872. — 85.

- ⁴¹ Kysymyksessä on »Kommunistisen puolueen manifestin» ensimmäinen venäjänkielinen painos, joka ilmestyi 1869 Genèvessä (Bakuninin käännös). Venäjälläntäessään Bakunin oli paikoin vääristellyt Manifestin sisältöä. Ensimmäisen painoksen puutteellisuudet oli korjattu 1882 Genèvessä ilmestyneessä Plehanovin venäjänöksessä. Plehanovin käännös pani alulle Manifestin aatteiden leviämisen Venäjällä. — 85, 86.
- ⁴² *Pariisin Kommuuni 1871* — työväenluokan vallankumouksellinen hallitus, joka oli olemassa 18:nnesta maaliskuuta 28:nteen toukokuuta 1871. Laajassa merkityksessä Pariisin Kommuuniksi sanotaan myös proletariaatin vallankumousta 18. maaliskuuta 1871 ja sitä seurannutta proletariaatin diktatuurin kautta. Teoksessaan »Kansalaissota Ranskassa» Marx tarkastelee Pariisin Kommuunin historiaa ja selittää seikkaperäisesti sen merkitystä. — 86.
- ⁴³ Tarkoitetaan »Vapaata venäläistä kirjapainoa», jossa painettiin A. I. Herzenin ja N. P. Ogarjovin julkaisemaa vallankumouksellis-demokraattista sanomalehteä »Kolokol» («Kello»). Tämä Herzenin perustama kirjapaino oli vuoteen 1865 Lontoossa ja sitten se siirrettiin Genèveen. Tässä kirjapainossa valmistui 1869 mainittu Manifestin painos. Ks. selitystä 45. — 86.
- ⁴⁴ Marx ja Engels tarkoittavat tilannetta, joka muodostui narodnajavoljalaiten 1. maaliskuuta 1881 toteuttaman keisari Aleksanteri II murhan jälkeen, jolloin valtaistuiemmelle nousut Aleksanteri III pysytteli Hatsinassa, kun pelkäsi »Narodnaja voljan» salaisen Toimeenpanevan komitean uusia mahdollisia terroritekoja. — 87.
- ⁴⁵ Tarkoitetaan »Kommunistisen puolueen manifestin» vuoden 1888 englanninkielisen painoksen esipuhetta. — 89.
- ⁴⁶ *Kölnin kommunistien oikeusjuttu* (4. lokakuuta — 12. marraskuuta 1852) — Preussin hallituksen järjestämä provokatorinen oikeusjuttu Kommunistien liiton 11 jäsentä vastaan. Väärennettyjen asiakirjojen ja valheellisten todistusten perusteella seitsemän valtiopetoksesta syytettyä sai 3—6 vuoden vankeiluomion. Marx ja Engels paljastivat katalat provokatoriset menetelmät, joita Preussin poliisivaltio käytti kansainvälistä työväenliikettä vastaan (ks. Engelsin artikkelia »Äskeinen Kölnin oikeusjuttu» tämän osan sivuilla 350—355 sekä Marxin pamflettia »Enthüllungen über den Kommunisten-Prozess zu Köln» («Paljastuksia Kölnin kommunistien oikeusjutusta»). — 89, 350.
- ⁴⁷ Tämän teoreettisen perusväittämän Marx ja Engels ovat lausuneet useissa teoksissaan alkaen 1840-luvulta; tässä sanamuodossa se esiintyy Kansainvälisen työväenliiton säännöissä. — 90.
- ⁴⁸ Tämän esipuheen Engels kirjoitti 1. toukokuuta 1890, päivänä, jolloin II Internationaliin Pariisin kongressin (heinäkuu 1889) päätöksen mukaan monissa Euroopan ja Amerikan maissa pidettiin joukkomielenosoituksia, työläisten lakkoja ja joukkokokouksia, joissa vaadittiin 8-tuntista työpäivää ja kongressin muiden päätösten täyttämistä. Siitä alkaen kaikkien maiden työläiset ovat joka vuosi viettäneet toukokuun 1. päivää vallankumouksellisten voimien taisteluhenkisen katselmuksen ja proletariaatin kansainvälisen solidaarisuuden päivänä. — 90.
- ⁴⁹ *Kongressi-Puolaksi* nimitettiin Puolan sitä osaa, joka siirtyi Venäjälle Wienin 1814—1815 kongressin päätöksen mukaisesti Puolan kuningaskunnan nimellä. — 91.
- ⁵⁰ Tarkoitetaan Puolan kansallista vapautuskapinaa 1863—1864, joka oli suunnattu tsaarin itsevaltiuden harjoittamaa sortoa vastaan. Epäjohtonmukaisuutensa vuoksi pientilallisten »punaisten» puolue ei saanut pidetyksi vallankumouksellista aloitetta käsissään, ja kapinan johto siirtyi maaylimystölle ja suurporvaristolle, jotka pyrkivät saamaan aikaan edulliset lehmäkaupat

tsaarihallituksen kanssa. Tsaarin sotajoukot tukahduttivat kapinan julmasti kesään 1864 mennessä. — 92.

- ⁵⁵ Engels liitti tämän selityksen myös »Kommunistisen puolueen manifestin» saksankieliseen vuoden 1890 painokseen jättäen pois ainoastaan viimeisen virkkeen. — 95.
- ⁵⁶ Myöhemmissä teoksissaan Marx ja Engels käyttivät »työn arvo», »työn hinta» käsitteiden asemesta tarkempia Marxin käyttöön ottamia käsitteitä: »työvoiman arvo», »työvoiman hinta» (ks. tätä Engelsin johdannosta Marxin teokseen »Palkkatyö ja pääoma», tämä osa, ss. 125—131). — 100.
- ⁵⁷ Tarkoitetaan liikettä äänioikeuden uudistamiseksi. Kansanjoukkojen painostuksesta Englannin parlamentin alahuone hyväksyi uudistuksen 1831 ja ylähuone vahvisti sen lopullisesti kesäkuussa 1832. Uudistus oli suunnattu maa- ja rahaylimystön poliittista monopolia vastaan ja se avasi teollisuusporvariston edustajille pääsyn parlamenttiin. Liberaali porvaristo petti proletariaatin ja pikkuporvariston, eivätkä ne saaneet äänioikeutta, vaikka olivat päävoimana taistelussa uudistuksen puolesta. — 111.
- ⁵⁸ *Restauraatioaika 1660—1689* — Englannin 1600-luvun porvarillisen vallankumouksen kukittaman Stuarttien hallitsijasuvun toinen hallintokausi.
Restauraatioaika 1814—1830 — Bourbonien hallitsijasuvun toinen hallintokausi Ranskassa. Heinäkuun vallankumous 1830 kukisti aateliston ja klerikaalien etuja ajaneen Bourbonien taantumuksellisen vallan. — 111.
- ⁵⁹ *Legitimistit* — perinnöllisen suurmaanomistuksen etuja ajaneen, 1830 kukitetun »legitiimin» (»laillisen») Bourbonien hallitsijasuvun kannattajat. Taistellessaan rahaylimystöön ja suurporvaristoon nojannutta vallassa ollutta Orléansien (1830—1848) hallitsijasukua vastaan osa legitimisteistä turvautui usein sosiaaliseen demagogiaan tekeytyen työtätekevien puolustajaksi porvariston riistolta. — 112, 186, 277.
- ⁶⁰ »*Nuori Englanti*» — ryhmä englantilaisia tory-puolueeseen kuuluneita poliitikkoja ja kirjaillijoita; ryhmä perustettiin 1840-luvun alussa. Ilmaisten maaylimystön tyytymättömyyttä porvariston taloudellisen ja poliittisen mahdin voimistumisen johdosta »Nuoren Englannin» toimihenkilöt turvautuivat demagogisiin menetelmiin alistakseen työväenluokan vaikutukseensa ja käyttääkseen sitä hyväkseen taistelussaan porvaristoa vastaan. — 112.
- ⁶¹ *Junkkerit* — suppeassa merkityksessä maanomistaja-aateliin luokka Itä-Preussissa; laajassa merkityksessä saksalaisten tilanherrojen luokka. — 112.
- ⁶² Tarkoitetaan pikkuporvarillisia tasavaltalaisia demokraatteja ja pikkuporvarillisia sosialisteja, ranskalaisen »*La Réforme*» (»*Reformi*») lehden (ilmestyi Pariisissa 1843—1850) kannattajia, jotka esiintyivät tasavallan pystyttämisen sekä demokraattisten ja sosiaalisten uudistusten toimeenpanon puolesta. — 119.
- ⁶³ Ks. »*La Réforme*» lehteä koskevaa selitystä 62. — 119, 201.
- ⁶⁴ Helmikuussa 1846 Puolan maakunnissa valmisteltiin kapinaa, jonka tarkoituksena oli Puolan kansallinen vapautus. Kapinan tärkeimpiä alullepanijoita olivat puolalaiset vallankumoukselliset demokraatit (Dembowski ym.). Tuloksena tilanomistaja-ainesten kavalluksesta ja Preussin poliisin toimeenpanemasta kapinan johtajien vangitsemisesta koko maata käsittävä kapina saatiin estetyksi, joten vallankumouksellisia esiintymisiä puhkesi vain muutamain paikoin. Ainoastaan Krakovassa, joka oli vuodesta 1815 Itävallan, Venäjän ja Preussin yhteisen valvonnan alaisena, kapinalliset saivat 22. helmikuuta voiton ja perustivat Kansallisen hallituksen, joka julkaisi manifestin feodaalisten rasitusten lakkauttamisesta. Krakovan kapina tukahdutettiin maaliskuun alussa 1846. Marraskuussa 1846 Itävallalta, Preussi ja Venäjä alle-

- kirjoittivat sopimuksen Krakovan liittämisestä Itävallan keisarikuntaan. — 120, 183.
- ⁶⁵ Tämä artikkeli on osa Marxin joulukuussa 1848 kirjoittamasta teoksesta »Die Bourgeoisie und die Kontrerevolution» (»Porvaristo ja vastavallankumous»). Tässä teoksessaan Marx tarkastelee Preussin vastavallankumouksen voiton syytä historiallisen materialismin kannalta ja selittää Saksan maaliskuun vallankumouksen luonnetta ja erikoisuuksia. — 121.
- ⁶⁶ Tarkoitetaan maaliskuun vallankumousta 1848 Saksassa. — 121.
- ⁶⁷ Kysymyksessä on säätyelin, joka koostui Preussin kaikkien provinssien maapäivien edustajista. Tässä tapauksessa Marx tarkoittaa *toisia yhdistettyjä maapäiviä*, jotka kutsuttiin koolle Camphausenin ministerikaudella 2. huhtikuuta 1848. Maapäivät hyväksyivät lain Preussin kansalliskokouksen vaa-leista ja myönsivät hallitukselle lainan, jonka vuoden 1847 yhdistetyt maapäivät olivat kieltäneet. Sen jälkeen, 10. huhtikuuta 1848, maapäivät las-kettiin hajalle. — 121.
- ⁶⁸ *Tory* — poliittinen puolue Englannissa, perustettu 1700-luvun lopulla. Se valvoi maamylymystön ja korkeimman papiston etuja, puolusti menneisyyden feodaalisia perinteitä ja taisteli liberaaleja ja edistyksellisiä vaatimuksia vastaan. 1800-luvun puolivälissä tory-puolueen pohjalla perustettiin konser-vatiivinen puolue. — 121.
- ⁶⁹ Tarkoitetaan porvarillista vallankumousta 1566—1609 Alankomaissa (nykyään Belgia ja Hollanti), jotka kuuluivat Espanjalle. Vallankumouksessa punoutuivat toisiinsa porvariston ja kansanjoukkojen taistelu teodalismaa vastaan ja kansallinen vapaussota Espanjan herruutta vastaan. Monien tappioiden jälkeen Espanjan oli pakko tunnustaa 1609 porvarillisen Hollannin tasavallan itsenäisyys. Alankomaiden 1500-luvun porvarillinen vallanku-mous avasi voitokkaiden porvarillisten vallankumousten aikakauden Euroop-passa. Nykyisen Belgian alue jäi espanjalaisien haltuun vuoteen 1714. — 122.
- ⁷⁰ Julkaistessaan teoksensa »*Palkkatyö ja pääomaa*» Marx oli asettanut tehtä-väkseen esittää yleistajuisesti taloudelliset suhteet, jotka muodostavat luok-kataistelun aineellisen perustan kapitalistisessa yhteiskunnassa. Hänen tar-koituksenaan oli antaa proletariaatille teoreettinen ase: syvä tieteellinen käsitys siitä, minkä varaan kapitalistisessa yhteiskunnassa perustuu porva-riston luokkaherruus ja työläisten palkkaorjuus. Kehitellen lisäarvoteoriaansa perusajatuksia Marx muotoili yleispiirtein väitteen työväenluokan suhteelli-sesta ja absoluuttisesta kurjistumisesta kapitalismin kaudella. — 125, 132.
- ⁷¹ »*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*» (»Uusi Reinin lehti. Demok-ratian äänenkannattaja») — 1. päivästä kesäkuuta 1848 19. päivään tou-kokuuta 1849 Kölnissä Marxin toimittamana ilmestynyt päivälehti; Engels kuului toimituskuntaan. — 125, 164, 198, 320, 447.
- ⁷² *Saksalaisen työväenyhdistyksen* Brysselissä olivat perustaneet Marx ja Engels elokuun lopulla 1847. Yhdistyksen tarkoituksena oli Belgiassa asuvien sak-salaisten työläisten poliittinen valistaminen ja tieteellisen kommunismin aatteiden levittäminen heidän keskuudessaan. Marxin ja Engelsin ja heidän aatevereidensa johdolla yhdistys muodostui Belgiassa asuvien saksalaisten vallankumouksellisten proletaarien lailliseksi keskuukseksi. Yhdistyksen par-haat ainekset kuuluivat Kommunistien liiton Brysselin jaoston. Brysselin Saksalainen työväenyhdistys lakkasi toimimasta kohta Ranskan helmikuun 1848 porvarillisen vallankumouksen jälkeen, kun Belgian poliisi vangitsi ja karkotti sen jäseniä. — 125, 447.
- ⁷³ Kysymyksessä on tsaarin armeijan hyökkäys Unkariin 1849 tarkoituksenaan tukahduttaa Unkarin porvarillinen vallankumous ja palauttaa itävalta-laisten Habsburgien valta. — 125.

- ⁷⁴ Kysymyksessä ovat touko—heinäkuussa 1849 Saksassa puhjenneet kansankapinat, joiden tarkoituksena oli puolustaa valtakunnan perustuslakia (Frankfurtin kansalliskokouksen 28. maaliskuuta 1849 hyväksymä, mutta joidenkin saksalaisten valtioiden hylkäämä). Kapinat olivat luonteeltaan hajanaisia ja vaistonvaraisia ja ne tukahdutettiin heinäkuun puoliväliin 1849 mennessä. — 125, 155.
- ⁷⁵ Marx kirjoittaa Pääomassa: »Pidän klassillisena kansantaloustieteenä kaikkea W. Pettyn jälkeistä taloustiedettä, joka tutkii porvarillisten tuotantosuhteiden sisäistä yhteyttä.» (Ks. K. Marx, Pääoma, I osa, Petroskoi 1957, s. 107.) Klassisen kansantaloustieteen huomattavimpia edustajia Englannissa olivat A. Smith ja D. Ricardo. — 126.
- ⁷⁶ Teoksessaan »Anti-Dühring» Engels kirjoittaa, että »vaikka kansantaloustiede jo olikin syntynyt nerokkaiden ajattelijain aivoissa 17:nneen vuosisadan lopulla, on se ahtaamassa mielessä, fysiokraattien ja Adam Smithin myönteiseksi muovaamana, kuitenkin oleellisesti 18:nneen vuosisadan lapsi». — 126.
- ⁷⁷ Engels tarkoittaa vapun vettä vuonna 1891. Muutamissa maissa (Englanti, Saksa) vappua juhlittiin toukokuun 1. päivän jälkeisenä lähimpänä sunnuntaina, joka vuonna 1891 oli 3. toukokuuta. — 131.
- ⁷⁸ »Keskuskomitean vetoomuksen Kommunistien liitolle» Marx ja Engels kirjoittivat maaliskuun lopulla 1850, jolloin heillä ei ollut vielä toivoa vallankumouksen uudesta noususta.
»Keskuskomitean vetoomusta» levitettiin salaa Kommunistien liiton jäsenten keskuudessa. Vuonna 1851 tämä asiakirja, jonka Preussin poliisi oli siepannut joiltakin vangitsemiltaan Kommunistien liiton jäseniltä, julkaistiin saksalaisissa porvarillisissa lehdissä ja kahden poliisivirkailijan, Wermuthin ja Stieberin, kirjassa. — 154.
- ⁷⁹ *Pyhä allianssi* — Euroopan monarkkien taantumuksellinen liitto, jonka tsaristinen Venäjä, Itävalta ja Preussi perustivat 1815. Sen tarkoituksena oli vallankumousliikkeiden tukahduttaminen ja feodaalis-monarkistisen vallan säilyttäminen eri maissa. — 155, 183, 276.
- ⁸⁰ Tarkoitetaan Ranskan pääkaupunkia Pariisia, jota 1700-luvun lopulta, Ranskan porvarillisen vallankumouksen ajoista lähtien pidettiin vallankumouksen ahjona. — 155.
- ⁸¹ *Frankfurtin kokouksen vasemmisto* — pikkuporvarillinen vasemmistosiipi kansalliskokouksessa, joka kutsuttiin koolle Saksan maaliskuun vallankumouksen jälkeen ja aloitti istuntonsa 18. toukokuuta 1848 Frankfurt am Mainissa. Kansalliskokouksen päätehtävänä oli Saksan valtiollisen pirstoutuneisuuden poistaminen ja yleisvaltakunnallisen perustuslain laatiminen. Kokouksen liberaalin enemmistön pelkuruuden ja horjunnan ja vasemmistosiiven epäroinin ja epäohdonmukaisuuden vuoksi kansalliskokous ei rohjennut ottaa käsiinsä ylintä valtaa maassa eikä pystynyt asettumaan päättävälle kannalle Saksan vuosien 1848—1849 vallankumouksen peruskysymyksissä. Kansalliskokouksen oli pakko siirtyä 30. toukokuuta 1849 Stuttgartiin. 18. kesäkuuta 1849 se ajettiin hajalle sotavoimin. — 156, 322.
- ⁸² »*Neue Oder-Zeitung*» (»Uusi Oderin lehti») — saksalainen porvarillis-demokraattinen päivälehti, joka ilmestyi tällä nimellä 1849—1855 Breslaussa. Marx oli 1855 tämän lehden Lontoon-kirjeenvaihtaja. — 158.
- ⁸³ Tässä agraarikysymyksestä esitetyt katsomukset liittyvät kiinteästi Marxin ja Engelsin 1840- ja 1850-luvulla antamaan vallankumouksen kehitysnäköalojen yleiseen arvioon. Kuten Lenin sanoi, marxilaisuuden perustanlaskijat olivat silloin sitä mieltä, että kapitalismi oli jo raihmainen ja sosialismi oli jo lähellä. Pitäen tätä lähtökohtanaan Marx ja Engels vastustivat »Vetoomuksessa» tilanherroilta takavarikoidun maan luovuttamista talonpojille ja

kannattivat maan siirtämistä valtion omistukseen ja sen luovuttamista yhdistyneen maalaisproletariaatin työläissiirtoloiden käyttöön.

Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen Venäjällä antamaan kokemukseen sekä muiden maiden vallankumousliikkeen kokemukseen nojaten Lenin kehitti agraarikysymystä koskevia marxilaisia katsomuksia. Lenin piti tarkoituksenmukaisena, että kehittyneissä kapitalistisissa maissa säilytettäisiin proletariaarisen vallankumouksen jälkeen pääasiallisesti suuret maatilat, mutta hän huomautti: »Olisi kuitenkin mitä virheellisintä liioitella tai noudattaa kaavamaisesti tätä sääntöä sallimatta koskaan sitä, että osa pakkoluovuttajilta pakkoluovutetuista maista jaetaan ilmaiseksi seudun pientalonpoikaistolle ja toisinaan keskivarakkaallekin talonpoikaistolle.» (V. I. Lenin, Teokset, 31. osa, ss. 143—144.) — 161.

⁸⁴ *Konventiksi* nimitettiin Ranskan 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen aikana 1792 perustettua kansalliskokousta. Konventti hävitti lopullisesti feodalismiin, kukisti armotta kaikki vastavallankumoukselliset ja sovittavat ainekset ja taisteli ulkomaista interventiota vastaan. — 162.

⁸⁵ *Brumaire* — Ranskan vallankumouksen aikaisen kalenterin kuukausi. Brumairekuun 18. (9. marraskuuta) 1799 Napoleon Bonaparte suoritti vallankaappauksen ja pystytti sotilasdiktatuurin. — 162.

⁸⁶ Karl Marxin teos »*Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848—1850*» on sarja kirjoituksia, joiden yleisotsikkona oli »Vuodesta 1848 vuoteen 1849». Teoksessa on annettu Ranskan kokonaisen historiankauden materialistinen selitys ja kehitelty proletariaatin vallankumoustaktiikan perusongelmia. Kansanjoukkojen vallankumoustaistelun käytännöllisen kokemuksen perusteella Marx kehitti tässä teoksessaan vallankumouksen ja proletariaatin diktatuurin teoriaansa. Todistaessaan, että työväenluokan on valloittava poliittinen valta, Marx käytti tässä ensi kerran termiä »proletariaatin diktatuuri» ja osoitti tuon diktatuurin poliittiset, taloudelliset ja ideologiset tehtävät. Marx muotoili teoksessa ajatuksen työväenluokan ja talonpoikaiston liitosta, jossa johto-osuus on työväenluokalla. Teoksen »*Luokkataistelut Ranskassa*» alkuperäinen suunnitelma sisälsi 4 artikkelia: »Kesäkuun tappio 1848», »13. kesäkuuta 1849», »Kesäkuun 13. päivän jälkiseuraukset mannermaalla», ja »Englannin nykyinen tilanne». Julkaistuksi tuli kuitenkin vain kolme artikkelia. Kysymyksiä vuoden 1849 kesäkuun tapahtumien vaikutuksesta mannermaalla ja Englannin tilanteesta valaistiin aikakauslehden muissa aineistoissa, muun muassa kansainvälisissä katsauksissa, joita Marx ja Engels kirjoittivat yhdessä. Kun Marxin »*Luokkataistelut Ranskassa*» julkaistiin 1895, Engels lisäsi siihen neljännen luvun, joka sisälsi Ranskan tapahtumille omistetut jaksot »Kolmannesta kansainvälisestä katsauksesta». Engels otsikoi tämän luvun: »Yleisen äänioikeuden lakkauttaminen 1850». — 164, 180.

⁸⁷ *Johdannon* Marxin teokseen »*Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848—1850*» Engels kirjoitti teoksen erilliseen painokseen, joka ilmestyi Berliinissä 1895.

Johdantoa julkaistaessa Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen Hallitus kehotti Engelsiä lieventämään Hallituksen mielestä liian vallankumouksellista sävyä ja muuttamaan johdannon sanamuotoa varovaisemmaksi. Engels arvosteli puolueen johdon epäriivää asennetta ja pyrkimystä »toimia yksinomaan laillisuuden puitteissa». Engelsin oli kuitenkin pakko ottaa huomioon Hallituksen mielipide: oikovedoksia lukiessaan hän jätti pois muutamaiset kohdat ja muutti joitakin sanamuotoja.

Eräät sosiaalidemokraattisen puolueen johtajat yrittivät todistella tämän johdannon perusteella, että Engels kannatti joka tapauksessa ainoastaan rauhanomaista vallan siirtämistä työväenluokan käsiin, että Engels oli muka »ennen muuta laillisuuden» kannattaja. Syvästi suuttuneena Engels vaati, että hänen johdantonsa julkaistaisiin aikakauslehdessä »*Neue Zeit*». Se julkaistiin kuitenkin taas niine poisjätöineen, jotka Engelsin oli ollut pakko tehdä edellä mainitussa erillisessä painoksessa. Lyhennyksistä huolimatta

johdanto säilytti kuitenkin kokonaisuudessaan vallankumouksellisen luonteensa.

Engelsin johdannon täydellinen teksti julkaistiin ensi kerran Neuvostoliitossa 1930 kirjassa: K. Marx. »Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848—1850». — 164.

- ⁸⁸ »*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*» (»Uusi Reinin lehti. Poliittinen ja taloudellinen yleiskatsaus») — aikakauslehti, jonka Marx ja Engels perustivat joulukuussa 1849 ja jota he julkaisivat marraskuuhun 1850; se oli Kommunistien liiton teoreettinen ja poliittinen äänenkannattaja. Lehteä painettiin Hampurissa. Kaikkiaan ilmestyi 6 numeroa. Lehden julkaisu lakkautettiin Saksan poliisin vainotoimenpiteiden ja varojen puutteen vuoksi. — 195, 253.
- ⁸⁹ Tarkoitetaan valtionavustuksia, joita Engels nimittää ironisesti Bismarckin maatilan mukaan, joka sijaitti Sachsenwaldissa lähellä Hampuria ja jonka Vilhelm I oli lahjoittanut Bismarckille. — 166.
- ⁹⁰ *In partibus infidelium* (uskottomien maassa) — niiden katolisten piispojen arvonimeen liittyvä lisäys, jotka määrättiin vain nimellisesti piispanvirkaan ei-kristillisissä maissa. Tätä sanontaa Marx ja Engels käyttivät usein puhuessaan erilaisista emigranttihalituksista, joita muodostettiin ulkomailla ottamatta lainkaan huomioon maassa vallitsevaa tilannetta. — 167, 261, 266, 364, 387, 424.
- ⁹¹ Tarkoitetaan kahta 1800-luvun alkupuoliskolla vaikuttanutta Ranskan porvariston monarkistista puoluetta: legitimistejä (ks. selitystä 59) ja orleanisteja.
Orleanistit — Bourbonien hallitsijasuvun nuoremman haaran, Orléansin herttuoiden kannattajat. Orléans-suku hallitsi vuoden 1830 heinäkuun vallankumouksen ajoilta ja vuoden 1848 vallankumous kukisti sen. Orleanistit valvoivat finanssiylimystön ja suurporvariston etuja.
Toisen tasavallan kaudella (1848—1851) nämä kaksi monarkistista ryhmäkuntaa muodostivat yhdistyneen taantumuksellisen »järjestyspuolueen» kantajoukon. — 170, 196, 374.
- ⁹² Napoleon III:n aikana Ranska osallistui Krimin sotaan (itämaiseen sotaan) (1854—1855), kävi Itävallan kanssa sotaa Italiasta (1859), yhdessä Englannin kanssa osallistui sotiin Kiinaa vastaan (1856—1858 ja 1860), aloitti Indokiinan valloituksen (1860—1861), järjesti aseellisen maahanhyökkäyksen Syyriaan (1860—1861) ja Meksikoon (1862—1867) ja vihdoin soti Preussia vastaan (1870—1871). — 170.
- ⁹³ Engels käyttää termiä, josta oli tullut bonapartistisen toisen keisarikunnan (1852—1870) hallitsevien piirien erään ulkopoliittisen periaatteen ilmaus. Suurvaltioiden hallitsevat luokat käyttivät laajalti tuota niin sanottua »kansallisuusperiaatetta» ideologisena verhona, jonka taakse ne kätkivät valloitus suunnitelmansa ja ulkopoliittiset seikkailuhankkeensa. »Kansallisuusperiaatteella» ei ollut mitään yhteistä kansakuntien itsemääräämisoikeuden tunnustamisen kanssa, vaan sen tarkoituksena oli kansallisuuksien eripuraisuuden kiihottaminen ja kansallisen liikkeen, varsinkin pienten kansojen liikkeen, muuttaminen keskenään kilpailevien suurvaltojen vastavallankumouksellisen politiikan aseeksi. — 170.
- ⁹⁴ *Saksan liitto*, joka perustettiin 8. kesäkuuta 1815 Wienin kongressissa, oli Saksan feodaalis-monarkististen valtioiden liitto ja se laillisti Saksan valtiollisen ja taloudellisen pirstoutuneisuuden. — 170, 273.
- ⁹⁵ Saksan ja Ranskan sodan (1870—1871) aikana Ranskasta saadun voiton seurauksena syntyi Saksan valtakunta, josta kuitenkin erotettiin Itävalta — tätä johtuu nimitys »*piensaksalainen valtakunta*». Napoleon III:n tappio antoi sysäyksen Ranskan vallankumoukselle, joka kukisti valtaistuimelta Louis

Bonaparten ja johti tasavallan pystyttämiseen 4. syyskuuta 1870. — 170, 332.

- ⁹⁶ *Kansalliskaarti* — Ranskassa ja eräissä muissa Länsi-Euroopan maissa ollut kansalaisten vapaaehtoinen aseistettu varaväki, jonka päällystö oli valinnallinen. Ensi kerran se perustettiin Ranskassa 1789 porvarillisen vallankumouksen alussa; sen olemassaolo jatkui väliajoin vuoteen 1871. Vuosina 1870—1871 Pariisin kansalliskaarti, johon Saksan ja Ranskan välisen sodan oloissa liittyi laajoja demokraattisia joukkoja, esitti huomattavaa vallankumouksellista osaa. Helmikuussa 1871 perustettu kansalliskaartin Keskuskomitea johti proletariaatin kapinaa 18. maaliskuuta 1871 ja Pariisin Kommuunin alkuvaiheissa (maaliskuun 28. päivään asti) toteutti historian ensimmäisen proletarisen hallituksen tehtäviä. Pariisin Kommuunin tukahduttamisen jälkeen kansalliskaarti laskettiin hajalle. — 170, 184, 365.
- ⁹⁷ Kärsittyään tappion Saksan ja Ranskan sodassa 1870—1871 Ranska maksoi Saksalle 5 miljardia frangia sotakorvausta. — 171.
- ⁹⁸ *Poikkeuslaki sosialisteja vastaan* saatettiin voimaan Saksassa 21. lokakuuta 1878. Tämän lain mukaan kiellettiin kaikki sosiaalidemokraattisen puolueen järjestöt, työläisten joukkojärjestöt, työväen lehdistö, takavarikoitiin sosialistista kirjallisuutta ja vainottiin sosiaalidemokraatteja. Työväen joukkoliikkeen painostuksesta poikkeuslaki kumottiin 1. lokakuuta 1890. — 171.
- ⁹⁹ Bismarck saattoi 1866 voimaan yleisen äänioikeuden Pohjois-Saksan valtiopäivävaaieissa ja 1871 yhdistetyn Saksan valtakunnan valtiopäivävaaieissa. — 172.
- ¹⁰⁰ Engels siteraava Marxin kirjoittamaa teoreettista johdantoa Ranskan työväenpuolueen ohjelmaan, joka hyväksyttiin 1880 le Havren edustajakokouksessa. — 172.
- ¹⁰¹ 4. syyskuuta 1870 Ranskassa kukistettiin kansanjoukkojen vallankumouksellisen esiintymisen seurauksena Louis Bonaparten hallitus ja julistettiin tasavalta. 31. lokakuuta 1870 blanquilaist tekivät epäonnistuneen yrityksen nostattaa kapina kansallisen puolustuksen hallitusta vastaan. — 176.
- ¹⁰² *Wagramin* taistelu tapahtui 5. ja 6. heinäkuuta 1809, jolloin Ranska kävi sotaa Itävaltaa vastaan. Tässä taistelussa Napoleon I:n johtamat ranskalaiset joukot saivat voiton arkkiherttua Kaarlen itävaltalaisesta armeijasta.
Waterloon (Belgia) taistelu oli 18. kesäkuuta 1815. Napoleonin armeija murskattiin. Waterloon taistelulla oli ratkaiseva merkitys vuoden 1815 sotatoimissa, se määräsi ennakolta Euroopan suurvaltojen Napoleonin-vastaisen liiton lopullisen voiton ja Napoleon I:n keisarikunnan tappion. — 176, 233.
- ¹⁰³ Engels tarkoittaa Mecklenburg-Schwerinin ja Mecklenburg-Strelitzin herttuakunnissa käytyä herttuavallan ja aateliston välistä pitkäaikaista taistelua, joka päättyi Rostockissa 1755 suoritettuun aateliston perintöoikeuksia koskevan perustuslaillisen sopimuksen allekirjoittamiseen. Sopimuksessa vahvistettiin aateliston entiset vapaudet ja etuoikeudet ja sen johtava asema säätyjakoisilla maapäivillä; puolet sen maista vapautettiin veroista; määriteltiin liikevaihto- ja elinkeinoveron suuruus ja aateliston osuus valtion menoissa. — 177.
- ¹⁰⁴ 5. joulukuuta 1894 Saksan valtiopäivillä esitettiin uusi sosialistienvastainen lakiehdotus, joka hylättiin 11. toukokuuta 1895. — 179.
- ¹⁰⁵ Kysymyksessä on vuoden 1830 porvarillinen vallankumous, joka kukisti valtaistuimelta Bourbonien hallitsijasuvun. — 181.
- ¹⁰⁶ Orléansin herttua astui Ranskan valtaistuimelle Ludvig Filipin nimellä. — 181.

- 107 5. ja 6. kesäkuuta 1832 Pariisissa oli kapina. Siihen osallistuneet työläiset rakensivat barrikadeja ja puolustautuivat miehuullisesti ja päättävästi.
Huhtikuussa 1834 Lyonin työläiset nousivat kapinaan, joka oli Ranskan proletariaatin ensimmäisiä joukkoesiintymisiä. Kapina, jota tasavaltalaiset tukivat muissakin kaupungeissa, varsinkin Pariisissa, tukahdutettiin julmasti.
- Pariisissa 12. toukokuuta 1839 puhjenneen kapinan, jossa vallankumoukselliset työläiset esittivät niin ikään pääosaa, oli järjestänyt A. Blanquin ja A. Barbésin johtama salainen tasavaltalais-socialistinen Vuodenaikojen yhdistys. Kapina kukistettiin sotaväen ja kansalliskaartin voimin. — 181.
- 108 *Heinäkuun monarkiaksi* nimitettiin Ludvig Filipin hallituskautta (1830—1848) heinäkuun vallankumouksen mukaan. — 181, 365.
- 109 *Sonderbund* — Sveitsin seitsemän taloudellisesti takapajuksen katolisen kantonin 1843 solmima erikoisliitto, jonka tarkoituksena oli edistyksellisten porvarillisten uudistusten vastustaminen Sveitsissä sekä kirkon ja jesuiittojen etuoikeuksien puolustaminen. Sveitsin eduskunnan heinäkuussa 1847 tekemä päätös Sonderbundin hajottamisesta antoi Sonderbundille aiheen aloittaa marraskuun alussa sotatoimet muita kantoneja vastaan. Liittohallituksen joukot murskasivat Sonderbundin armeijan 23. marraskuuta 1847. Sonderbundin aloittaman sodan aikana Pyhään allianssiin kuuluneet Länsi-Euroopan taantumukselliset valtiot — Itävalta ja Preussi — yrittivät sekaantua Sveitsin asioihin Sonderbundia kannattaakseen. Guizot ryhtyi tosiasiallisesti kannattamaan noita valtioita puolustaessaan Sonderbundia. — 183.
- 110 Buzançais'ssa (Indren departementissa) keväällä 1847 nälkäiset työläiset, lähikylien asukkaat tekivät hyökkäyksen keinottelijoiden elintarvikevarastoihin, mikä johti väestön ja sotaväen veriseen yhteenottoon. Buzançais'in tapahtumien vuoksi hallitus ryhtyi ankariin rankaisutoimiin: neljä tapahtumien välitöntä osanottajaa mestattiin 16. huhtikuuta 1847, monet muut tuomittiin pakkotyövankeuteen. — 184.
- 111 »*Le National*» («Kansallinen lehti») — ranskalainen päivälehti, ilmestyi Pariisissa 1830—1851; maltillisten porvarillisten tasavaltalaisten äänenkannattaja. Väliaikaisessa hallituksessa tämän suuntauksen huomattavimpia edustajia olivat Marrast, Bastide ja Garnier-Pagès. — 185, 368.
- 112 »*La Gazette de France*» («Ranskan lehti») — Pariisissa vuodesta 1631 alkaen ilmestynyt päivälehti, 1840-luvulla se oli Bourbonien hallitsijasuvun palauttamista kannattaneiden legitimistien äänenkannattaja. — 186.
- 113 Ranskan tasavallan olemassaolon alkupäivinä nousi kysymys valtion lipun valinnasta. Pariisin vallankumoukselliset työläiset vaativat valtion lipuksi punaista lippua, joka oli nostettu Pariisin työläisesikaupungeissa heinäkuun kapinan aikana 1832. Porvariston edustajat vaativat kolmiväristä (sinivalko-punaista) lippua, joka oli Ranskan lippuna porvarillisen vallankumouksen kaudella 1700-luvun lopulla ja Napoleon I:n keisarikunnan aikana. Tämä lippu oli jo ennen vuoden 1848 vallankumousta »National» lehden ympärille ryhmittyneiden porvarillisten tasavaltalaisten embleeminä. Työväen edustajien oli pakko suostua siihen, että Ranskan tasavallan kansallislipuksi julistettiin kolmivärinen lippu. Lipputankoon kiinnitettiin kuitenkin punainen ruusuke. — 188, 373.
- 114 »*Le Moniteur universel*» («Yleinen tiedonantaja») — ranskalainen päivälehti, hallituksen virallinen äänenkannattaja, ilmestyi Pariisissa vuosina 1789—1901. Lehden palstoilla julkaistiin hallituksen asiakirjoja, parlamenttiselostuksia ja muita virallisia aineistoja. Vuonna 1848 lehdessä julkaistiin myös selostuksia Luxembourgin valiokunnan istunnoista. — 188, 377.
- 115 Ranskan ensimmäinen tasavalta oli olemassa vuodesta 1792 vuoteen 1804. — 189.

- ¹¹⁶ Tarkoitetaan rahasummaa, jonka Ranskan keisarivalta myönsi 1825 korvaukseksi ylimystölle, jonka omaisuus oli takavarikoitu Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana 1700-luvun lopulla. — 192.
- ¹¹⁷ *Lafaronit* — Italiassa luokka-asemansa menettäneiden ryysyköyhälistöön kuuluvien aineiden haukkumanimi; taantumukselliset monarkistiset piirit käyttivät usein hyväkseen latsaroneja taistelussa liberaalia ja demokraattista liikettä vastaan. — 193, 400.
- ¹¹⁸ Englannissa v. 1834 hyväksytyyn »köyhälistölain» mukaan sallittiin vain yksi köyhien auttamisen muoto: heidän sijoittaminen työtaloihin, joissa oli samanlainen järjestys kuin vankiloissa ja pakkotöissä. Työläisillä teetettiin niissä vähätuottoista, yksitoikkoista ja näännyttävää työtä. Kansan keskuudessa työtalaja nimitettiin »köyhien bastiljeiksi». — 193.
- ¹¹⁹ 15. toukokuuta 1848 kansan mielenosoituksen aikana Pariisin työläiset ja käsityöläiset tunkeutuivat lakiasäättävän kansalliskokouksen istuntosaliin, julistivat kansalliskokouksen hajallelasketuksi ja muodostivat vallankumoushallituksen. Kohta kuitenkin paikalle saapuneet kansalliskaarti ja sotaväki hajottivat mielenosoittajat. Työläisten johtajat (Blanqui, Barbès, Albert, Raspail, Sobrier ym.) vangittiin. — 197, 308, 366.
- ¹²⁰ 16. huhtikuuta 1848 varta vasten tähän tarkoitukseen mobilisoitu porvarillinen kansalliskaarti pysäytti Pariisin työläisten rauhallisen mielenosoituskulkeen, joka oli viemässä väliaikaiselle hallitukselle anomuskirjelmää »työn järjestämisestä» ja »ihmisen harjoittaman toisen ihmisen riiston poistamisesta». — 201, 308.
- ¹²¹ Tarkoitetaan »Journal des Débats» lehden pääkirjoitusta elokuun 28. päivän numerossa 1848.
»*Journal des Débats politiques et littéraires*» (»Poliittisten ja kirjallisuusväittelyjen lehti») — ranskalainen porvarillinen päivälehti, perustettu Pariisissa 1789. Heinäkuun monarkian kaudella se oli hallituksen lehti, orleanistisen porvariston äänenkannattaja. Vuoden 1848 vallankumouksen aikana lehti ilmensi vastavallankumouksellisen porvariston, niin sanotun järjestyspuolueen katsomuksia. — 202, 368.
- ¹²² *Janitšaarit* — 1300-luvulla perustettu Turkin sulttaanivallan vakinainen jalkaväki, jolle oli leimallista tavaton raakuus. — 205.
- ¹²³ Ensimmäinen perustuslakiluonnos esitettiin kansalliskokoukselle 19. kesäkuuta 1848. — 206.
- ¹²⁴ Raamatun tarun mukaan juutalaisten kuningaskunnan ensimmäinen kuningas Saul löi tuhansia vihollisiaan taistelussa filistealaisia vastaan, ja hänen aseenkantajansa ja suosikkinsa Daavid löi kymmeniä tuhansia. Saulin kuoleman jälkeen Daavidista tuli juutalaisten kuningas. — 208.
- ¹²⁵ *Lilja* oli Bourbonien monarkian heraldinen merkki, *orvokit* olivat bonapartistien embleemi. — 209, 381.
- ¹²⁶ Marx vetoaa »*Neue Rheinische Zeitungin*» 174. n:ossa 21. joulukuuta 1848 olleeseen Pariisista saatuu ilmoitukseen, joka oli päivätty 18. joulukuuta ja jonka allekirjoituksena oli Ferdinand Wolffin kirjeenvaihtajan nimimerkki. Mainitut sanat saattavat olla itsensä Marxin sanoja, joka toimitti tarkasti koko lehden aineiston. — 209.
- ¹²⁷ *Yhteishyvän valiokunta* oli huhtikuussa 1793 perustettu Ranskan tasavallan vallankumouksellisen hallituksen keskuselin. Komitealla oli poikkeuksellisen suuri osuus taistelussa sisäistä ja ulkoista vastavallankumousta vastaan. — 220.
- ¹²⁸ *Järjestyspuolue* oli 1848 perustettu taantumuksellisen suurporvariston puolue, Ranskan kahden monarkistisen ryhmäkunnan — legitimistien ja orlea-

- nistien (ks. selityksiä 59 ja 91) — liitto. Vuodesta 1849 aina joulukuun 2. pnä 1851 suoritettuun vallankaappaukseen asti sillä oli johtoasema toisen tasavallan lakiasäättävässä kansalliskokouksessa. — 221, 375.
- ¹²⁹ Ranskan *restaurationiajasta* ks. selitystä 58. — 222, 374.
- ¹³⁰ *Bourges'ssa* tapahtui 7:nnestä maaliskuuta 3:nteen huhtikuuta 1849 vuoden 1848 toukokuun 15. päivän tapahtumien osanottajien jutun oikeuskäsittely (ks. selitystä 119). Barbès tuomittiin elinkautiseen vankeuteen, Blanqui sai 10 vuoden vankilarangaistuksen, Albert, De Flotte, Sobrier, Raspail ja muut tuomittiin eri pituisiksi ajoiksi vankilaan tai karkotukselle siirtomaihin. — 224, 385.
- ¹³¹ Kenraali Bréa, joka oli Pariisin proletariaatin heinäkuun kapinaa kukistaneen joukko-osaston komentajana, sai 25. kesäkuuta 1848 surmansa insurgenttien kädestä Fontainebleaun tulliportin luona. Tämän vuoksi mestattiin kaksi kapinan osanottajaa. — 224.
- ¹³² »*La Démocratie pacifique*» (»Rauhallinen demokratia») — fourieristien päivälehti, ilmestyi Pariisissa vuosina 1843—1851 V. Considérantin toimittamana. Illalla 12. kesäkuuta 1849 lehden toimituksen huoneistossa pidettiin vuoripuolueen edustajien kokous. Kokouksen osanottajat kieltäytyivät turvautumasta aseisiin ja päättivät rajoittaa rauhalliseen mielenosoitukseen. — 229.
- ¹³³ »*Le Peuple*» (»Kansa») lehden 206. numerossa 13. kesäkuuta 1849 julkaistussa manifestissa »Perustuslain ystävien demokraattinen yhdistys» kehotti Pariisin kansalaisia osallistumaan rauhalliseen mielenosoitukseen ja esittämään vastalauseensa toimeenpanovallan »julkeiden vaatimusten» johdosta. — 229.
- ¹³⁴ Vuoripuolueen julistus julkaistiin 13. kesäkuuta 1849 »*La Réforme*» ja »*La Démocratie pacifique*» lehdissä sekä Proudhonin »*Le Peuple*» lehdessä. — 230.
- ¹³⁵ Marx tarkoittaa paavi Pius IX valiokuntaa, johon kuului kolme kardinaalia ja joka Ranskan armeijaan tukien palautti Roomassa taantumuksellisen valtakomennon Rooman tasavallan kukistamisen jälkeen. Kardinaaleilla oli punainen puku. — 233.
- ¹³⁶ »*Le Siècle*» (»Vuosisata») — ranskalainen Pariisissa 1836—1939 ilmestynyt päivälehti; 1840-luvulla se heijasti pikkuporvariston sen osan katsomuksia, joka rajoittui vaatimaan maltillisia perustuslaillisia uudistuksia; 1850-luvulla se oli maltillis-tasavaltalainen lehti. — 234.
- ¹³⁷ »*La Presse*» (»Lehdistö») — Pariisissa vuodesta 1836 ilmestynyt päivälehti; heinäkuun monarkian kaudella se oli oppositioluonteinen; vuosina 1848—1849 porvarillisten tasavaltalaisten äänenkannattaja; myöhemmin bonapartistien äänenkannattaja. — 234, 397.
- ¹³⁸ Kysymyksessä on kreivi Chambord (nimitti itseään Henrik V:ksi), Bourbonien hallitsijasuvun vanhempaa haaraa edustanut Ranskan kruununvaatija. Yksi Chambordin vakituksista residensseistä Länsi-Saksassa paitsi Wiesbadenia oli Ems. — 234, 382.
- ¹³⁹ Lontoon lähetytyillä, Claremontissa, asui helmikuun (1848) vallankumouksen jälkeen Ranskasta paennut Ludvig Filip. — 235, 382.
- ¹⁴⁰ »*Motu proprio*» (»omasta aloitteesta») — alkusanat paavin erikoismääräyksissä, joista ei sovittu kardinaalien kanssa ja jotka koskivat tavallisesti Kirkkovaltion sisäpoliittisia ja hallinnollisia asioita. Tässä tapauksessa on kysymys paavi Pius IX:n 12. syyskuuta 1849 päiväystä kirjelmästä. — 235.
- ¹⁴¹ Jäännöä ei pidä paikkaansa: pitäisi olla 578 178 000 eikä 538 000 000. Numerotietoihin on nähtävästi pujahtanut virhe. Se ei silti vaikuta yleiseen joh-

- topäätökseen: kummassakin tapauksessa asukasta kohden jää vähemmän kuin 25 frangia puhdasta tuloa. — 244.
- 142 Gardin departementissa pidettiin legitimisti-edustaja de Bonin kuoleman jälkeen täydennysvaalit. Vuoripuolueen kannattajien ehdokas Favon, joka sai 20 000 ääntä 36 000:sta, tuli valituksi. — 245.
- 143 Vuonna 1850 hallitus jakoi Ranskan viiteen suureen sotilaspiiriin, minkä seurauksena Pariisi ja sen lähiedartementit joutuivat neljän muun sotilaspiirin ympäröimäksi, ja näiden piirien johtoon oli asetettu kaikkein kiihkeimpiä taantumusmiehiä. Tasavaltalainen lehdistö nimitti noita piirejä pašsa-likeiksi korostaen siten noiden taantumuksellisten kenraalien rajoittamattoman vallan ja turkkilaisten pašsojen despoottisen vallan samankaltaisuutta. — 245.
- 144 Tarkoitetaan presidentti Louis Bonaparten 31. lokakuuta 1849 lakiasäätävälle kansalliskokoukselle lähettämää kirjelmää, jossa hän ilmoitti erottaneensa ministeri Barrot'n ja muodostaneensa uuden ministeristön. — 246.
- 145 10. marraskuuta 1849 päivätyssä kirjelmässään äsken virkaan nimitetty Pariisin poliisiprefekti Carlier kehotti perustamaan »sosialismivastaisen sosiaalisen yhdistyksen» uskonnon, työn, perheen, omaisuuden ja hyväaikeisuuden» suojelemiseksi. — 246.
- 146 »*Le Napoléon*» (»Napoleon») — Pariisissa 6:nnestä tammikuuta 19:nteen toukokuuta 1850 ilmestynyt päivälehti. — 246.
- 147 *Freetraderit* — vapaakaupan kannattajat, kannattivat myös valtion puuttumattomuutta talouselämään. 1840- ja 1850-luvulla freetraderit muodostivat erikoisen poliittisen ryhmäkunnan, joka myöhemmin kuului liberaalipuolueeseen. — 248, 320, 449.
- 148 *Vapauden puut* oli istutettu Pariisin kaduille helmikuun vallankumouksen voiton jälkeen 1848. Ranskassa vapauden puiden — tavallisesti tamminen tai poppeleiden — istuttamisesta oli tullut perinteellinen tapa jo 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen kaudella ja konventti oli aikoinaan vahvistanut sen päätöksellään. — 249.
- 149 *Heinäkuun patsasta*, joka pystytettiin Pariisiin 1840 Bastiljin aukiolle vuoden 1830 heinäkuun vallankumouksessa kaatuneiden muistoksi, on vuoden 1848 helmikuun vallankumouksen jälkeen koristettu eternelli- (ikikukka-) seppelein. — 250.
- 150 De Flotte, Blanquin kannattaja ja Pariisin vallankumouksellisen proletariaatin edustaja, sai 15. maaliskuuta 1850 pidetyissä vaaleissa 126 643 ääntä. — 251.
- 151 *Koblentz* — kaupunki Länsi-Saksassa; 1700-luvun Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana se oli vastavallankumouksellisten emigranttien keskus. — 253.
- 152 Vuonna 1797 Englannin hallitus julkaisi erikoisen asiakirjan pankkirajoituksista, jossa säädettiin pankkisetelien pakkokurssi ja kiellettiin pankkisetelien vaihto kultaan. Pankkisetelien vaihto kultaan uusiutui vasta 1819. — 255.
- 153 *Linnakreiveiksi* (burggrafeiksi) nimitettiin lakiasäätävän kansalliskokouksen uuden vaalilain luonnosta laativaan valiokuntaan kuulunutta orleanistien ja legitimistien seitsemäätoista päämiestä heidän epäoikeutettujen valta-pyyteidensä ja taantumuksellisten pyrkimystensä vuoksi. Tämä liikanimi on lainattu Victor Hugon historiallisesta draamasta »*Les Burgraves*», jossa kuvataan keskiaikaista Saksaa. Saksassa sanottiin burggrafeiksi keisarin nimittämiä kaupunkien ja maakuntien johtajia. — 257, 396.
- 154 »*L'Assemblée nationale*» (»Kansalliskokous») — ranskalainen monarkistisen

- legitimistisen suuntauksen päivälehti, ilmestyi Pariisissa 1848—1857. Vuosina 1848—1851 se heijasti niiden ryhmäkuntien katsomuksia, jotka kannattivat kummankin dynastisen puolueen — legitimistien ja orleanistien — yhdistymistä. — 259, 416.
- 155 »*Le Constitutionnel*» (»Perustuslaillinen lehti») — ranskalainen porvarillinen päivälehti, ilmestyi Pariisissa 1815—1870. 1840-luvulla se oli orleanistien maltillisen siiven äänenkannattaja; vuoden 1848 vallankumouksen kaudella se heijasti Thierryn ympärille ryhmittyneen vastavallankumouksellisen porvariston katsomuksia; joulukuussa 1851 suoritetun vallankaappauksen jälkeen se oli bonapartistien lehti. — 259.
- 156 »*Baiser Lamourette*» (»Lamouretten suudelma») on vihaus Ranskan 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen aikaiseen tunnettuun episodiin. Lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen Lamourette ehdotti 7. heinäkuuta 1792, että kaikki puolueriidat lopetettaisiin veljelliseen suudelman. Hänen kehotustaan noudattaen keskenään vihamielisten puolueiden edustajat heittäytyivät syleilemään toisiaan, mutta kuten saatettiin odottaakin, tuo kaksinaamainen »veljellinen suudelma» unohdettiin jo seuraavana päivänä. — 260.
- 157 »*Le Pouvoir*» (»Valta») — Pariisissa 1849 perustettu bonapartistien lehti; tällä nimellä se ilmestyi kesäkuusta 1850 tammikuuhun 1851. — 260.
- 158 Ranskan tasavallan perustuslain 32. pykälä edellytti, että lakiasäättävän kansalliskokouksen istuntojen väliseksi kaudeksi valittaisiin vakituinen valiokunta, jonka kokoonpanoon kuului 25 valinnallista jäsentä ja kansalliskokouksen toimikunta. Valiokunnalla oli oikeus kutsua tarpeen vaatiessa koolle lakiasäättävä kansalliskokous. Vuonna 1850 tähän valiokuntaan kuului tosiasiasa 39 henkeä: 11 toimikunnan jäsentä, 3 kvestoria ja 25 valittua jäsentä. — 261.
- 159 Tarkoitetaan kreivi Chambordin valtaannousun varalta legitimistien nimitämää ministerien kabinettia, johon kuuluivat de Lévis, de Saint-Priest, Berryer, de Pastoret ja d'Escars. — 261.
- 160 Tarkoitetaan niin sanottua »Wiesbadenin manifestia» eli lakiasäättävän kansalliskokouksen legitimistien ryhmäkunnan sihteerin de Barthélemy'n Wiesbadenissa 30. elokuuta 1850 kreivi Chambordin toimeksiannosta laatimaa kiertokirjettä. Kiertokirjeessä määriteltiin legitimistien politiikka heidän valtaantulonsa varalta; kreivi Chambord julisti, että »hän kieltäytyy virallisesti ja kategorisesti vetoamasta kansaan, sillä tuollainen vetoaminen merkitsisi kieltäytymistä perinteellisen monarkian suuresta kansallisesta periaatteesta». Tämä julistus aiheutti lehdistökiistan, kun kansalliskokouksen jäsenen La Rochejaqueleinin johtamat monarkistit esittivät vastalauseensa. — 261.
- 161 Artikkelisarja »Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa» ilmestyi »New York Daily Tribune» lehdessä 1851—1852. Engels oli kirjoittanut sen Marxin pyynnöstä, sillä Marx harjoitti siihen aikaan taloustieteellisiä tutkimuksiaan. Kirjoitussarja julkaistiin »Tribune» lehdessä Marxin allekirjoittamana; hän oli lehden vakituinen kirjeenvaihtaja. Se että teos oli Engelsing kirjoittama, tuli tunnetuksi vasta 1913, kun ilmestyi Marxin ja Engelsing kirjeenvaihto. — 266.
- 162 »*Tribune*» — edistysmielisen porvarillisen sanomalehden »New York Daily Tribune» (»New Yorkin jokapäiväisen tribuunin») lyhennetty nimi. Lehti ilmestyi 1841—1924. Marx ja Engels avustivat lehteä elokuusta 1851 maaliskuuhun 1862. — 268, 351, 447.
- 163 *Vuoden 1818 tulliasetus* — sisäisten tullien lakkauttaminen Preussin alueella. — 269.

- 164 *Tulliliitto* (Zollverein), joka perustettiin 1834 Preussin johdolla, yhdisti melkein kaikki Saksan valtiot. Säättämällä yhteiset tullirajat se myötävaikuttii Saksan myöhempään valtiolliseen yhteenliittymiseen. — 269, 448.
- 165 *Slesian kankureiden kapina* 4.—6. kesäkuuta 1844, joka oli proletariaattija porvaristoluokan ensimmäinen suuri yhteenotto Saksassa, ja *Iskkiiläisten* työläisten kapina kesäkuun jälkipuoliskolla 1844 kukistettiin julmasti hallituksen sotaväen voimalla. — 272.
- 166 *Liittopäivät* — Frankfurt am Mainissa kokoontunut Saksan liiton keskuselin, joka oli Saksan hallitusten taantumuksellisen politiikan ase. — 273.
- 167 Niin sanottu *tulliyhdistys* (Steuerverein) perustettiin toukokuussa 1834; siihen kuuluivat saksalaiset valtiot Hannover, Braunschweig, Oldenburg ja Schaumburg-Lippe, jotka olivat kiinnostuneita kaupankäynnistä Englannin kanssa. Vuoteen 1854 saakka tuo erillisyyhdistys hajosi ja sen osanottajat liittyivät Tulliliittoon (Zollvereiniin) (ks. selitystä 164). — 273.
- 168 Wienin kongressissa 1814—1815 Euroopan taantumuksen johdossa olleet Itävalta, Englanti ja tsaarin Venäjä laillisia monarkioita palauttaakseen muuttivat Euroopan karttaa vastoin kansojen kansallisen yhteenliittämisen etuja ja riippumattomuutta. — 274.
- 169 Heinäkuussa 1830 Ranskassa tapahtui porvarillinen vallankumous, jonka jälkeen oli kapinoita useissa Euroopan maissa: Belgiassa, Puolassa, Saksassa ja Italiassa. — 275.
- 170 *Nuori Saksa* — 1830-luvulla syntynyt kirjallinen suuntaus; kaunokirjallisisa ja publisistisissa julkaisuissaan heijasti pikkuporvariston oppositiomielialoja, esiintyi sanan- ja painovapauden puolesta. — 275.
- 171 »*Berliner politisches Wochenblatt*» (»Berliinin poliittinen viikkolehti») — ääriantaantumuksellinen lehti, ilmestyi vuosina 1831—1841 oikeustieteen historiallisen koulukunnan useiden edustajien avustamana. — 277.
- 172 *Oikeustieteen historiallinen koulukunta* — 1700-luvun lopulla Saksassa syntynyt taantumuksellinen suuntaus historia- ja oikeustieteessä. — 277.
- 173 »*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*» (»Reinin politiikka-, kauppa- ja teollisuuslehti») — päivälehti, ilmestyi Kölnissä tammikuun 1. päivästä 1842 maaliskuun 31. päivään 1843. Huhtikuusta 1842 Marx avusti lehteä ja saman vuoden lokakuussa hänestä tuli yksi sen toimittajista. — 278, 444.
- 174 *Yhdistetyt valiokunnat* — Preussin provinssien maapäivien kokoonpanostaan valitsevat säätyjakoiset neuvoo-antavat vallanelimet. — 279.
- 175 *Seehandlung* (Merikauppa) — Preussissa 1772 perustettu kauppa- ja luottoyhtiö, jolle valtio oli myöntänyt monia merkittäviä etuoikeuksia ja joka myönsi suuria lainoja hallitukselle. — 279.
- 176 *Yhdistetyt maapäivät* — provinssien säätyjakoisten maapäivien yhteinen kokous, joka oli kutsuttu koolle Berliinissä huhtikuussa 1847 takaamaan kuninkaan ulkomaanlaina. Kun kuningas kieltäytyi tyydyttämästä maapäivien porvarillisen enemmistön vähäisimpiäkin poliittisia vaatimuksia, maapäivät kieltäytyivät takaamasta lainaa ja siksi kuningas laski maapäivät hajalle saman vuoden kesäkuussa. — 280.
- 177 *Vihjaus saksalaisen eli »todellisen» sosialismin edustajien teoksiin.* »Todellinen» sosialismi oli 1840-luvulla Saksassa pääasiallisesti pikkuporvarillisen sivistyneistön keskuudessa levinnyt taantumuksellinen virtaus. — 281, 438.
- 178 *Gothan puolue*, jonka perustivat vastavallankumouksellisen suurporvariston edustajat, oikeistoliberaalit kesäkuussa 1849, asetti päämääräkseen koko Sak-

san yhdistämisen ilman Itävaltaa, Hohenzollernien hallitseman Preussin johdolla. — 283.

- 170 *Saksalais-katolinen liike* — uskonnollinen liike, joka alkoi 1844 ja sai mukaansa laajoja keskivarakkaan ja pikkuporvariston kerroksia; se oli suunnattu katolisen kirkon mystisismiin ja tekopyhyyden äärimmäisiä ilmauksia vastaan. Liikkeen kannattajat kiistivät Rooman paavin ylivallan sekä monet katoliset dogmit ja kirkonmenot ja pyrkivät mukauttamaan katolisen uskonnon saksalaisen porvariston tarpeisiin.
- Vapaat seurakunnat* olivat 1846 virallisesta protestanttisesta kirkosta erkaantuneita seurakuntia. Tämä uskonnollinen oppositio oli sen tyytymättömyyden ilmausta, jota Saksassa vallinnut taantumus oli aiheuttanut 1840-luvulla porvariston keskuudessa. Vuonna 1859 vapaisiin seurakuntiin liittyivät saksalais-katolisen liikkeen kannattajat. — 283.
- 180 *Unitaarit* eli antitrinitaarit edustavat uskonnollista virtausta, joka syntyi 1500-luvulla Saksassa ja heijasti kansanjoukkojen ja radikaalin porvariston taistelua feodaalista järjestelmää ja feodaalista kirkkoa vastaan. Englannissa ja Amerikassa unitarismi sai jalansijaa 1600-luvulla, 1800-luvulla unitarismiin doktriini asetti etualalle uskonnon siveelliset näkökohdat ja esiintyi sen ulkoisia rituaaleja vastaan. — 284.
- 181 Elokuuhun 1806 Saksa kuului 900-luvulla perustettuun niin sanottuun saksalaisen kansakunnan Pyhään Rooman valtakuntaan, joka oli keisarin ylivallan tunnustaneiden feodaalisten ruhtinaskuntien ja vapaiden kaupunkien liitto. — 284.
- 182 Marx ja Engels esittivät jo vallankumouksen aattona yhtenäisen ja jakamatoman Saksan tasavallan tunnuksen. — 285.
- 183 Kysymyksessä on niin sanottu *ensimmäinen oopiumisota* (1839—1842), Englannin Kiinaa vastaan käymä valloitusota, joka pani alulle Kiinan muuttamisen puolisiirtomaaksi. — 286.
- 184 Samanaikaisesti kansalliseen vapautukseen tähtäävän Krakovan kapinan kanssa helmi- ja maaliskuussa 1846 Galitsiassa puhkesi laaja talonpoikaiskapina, jota Itävallan hallitsevat piirit käyttivät hyväkseen alemman aateliston kapinaliikkeen tukahduttamiseksi. Kukistettuaan Krakovan kapinan Itävallan hallitus tukahdutti myös talonpoikaiskapinan Galitsiassa. — 286.
- 185 Kysymyksessä on Italian kansallinen vapaussota Itävallan herruutta vastaan vuosina 1848—1849. Italian hallitsevat luokat, jotka pelkäsivät maansa vallankumouksellista yhdistämistä, saivat petoksellisella käyttäytymisellään aikaan sen, että Italia kärsi tappion taistelussa Itävaltaa vastaan. — 293.
- 186 26. elokuuta 1848 Tanska ja Preussi solmivat Malmöössä välirauhan. Kansanjoukkojen painostuksesta Preussin oli pakko osallistua sotaan Schleswigin ja Holsteinin kapinallisten puolella, jotka taistelivat Saksan yhdistämisen puolesta Tanskan herruutta vastaan. Käytyään näennäisesti sotaa Tanskaa vastaan Preussi solmi sen kanssa häpeällisen 7 kuukauden välirauhan, jonka Frankfurtin kansalliskokous ratifioi syyskuussa. Sotatoimet uusiutuivat maaliskuussa 1849. Heinäkuussa 1850 Preussi teki kuitenkin rauhansopimuksen Tanskan kanssa ja se antoi Tanskalle mahdollisuuden kukistaa kapinan. — 301.
- 187 Tarkoitetaan Puolan rajoja ennen sen ensimmäistä jakoa vuonna 1772, jolloin huomattava osa Puolan alueesta jaettiin Venäjän, Preussin ja Itävalta-Unkarin kesken. — 303.
- 188 *Hussilaissodat* — tšekkiläisten kansalliset vapaussodat 1419—1437 saksalaisia feodaaleja ja katolista kirkkoa vastaan. Sodat saivat nimensä tšekkiläisten uskonpuhdistajien johtajan Jan Husin (1369—1415) mukaan. — 304.
- 189 Tässä artikkelissa Engels koskettaa kysymystä siihen aikaan Itävallan keisarikuntaan kuuluneiden kansojen (tšekkien, slovakkien, kroaattien ym.) kansal-

lisesta liikkeestä. Marx ja Engels tarkastelivat kansallisuuskysymystä aina vallankumouksen etujen näkökannalta ja osoittivat lämmintä myötätuntoa kansojen taistelua kohtaan, kun siinä ilmenivät voimakkaina vallankumouksellisdemokraattiset pyrkimykset. Kun tuossa liikkeessä olivat vallitsevina porvariston ja tilanherrojen oikeistolaiset ainekset ja taantumuksellisten voimien onnistui käyttää noiden kansojen kansallista liikettä Saksan ja Unkarin vallankumousta vastaan, Marx ja Engels muuttivat suhteensa siihen. »Tämän vuoksi ja vain tämän vuoksi Marx ja Engels vastustivat tšekkiä ja eteläslavien kansallista liikettä», Lenin kirjoitti (ks. Teokset, 22. osa, s. 331).

Rinnan sen oikean arvion kanssa, jonka Engels on antanut Itävallan slaavilaisten kansojen kansallisen liikkeen objektiivisesta merkityksestä vuosien 1848—1849 konkreettisisa oloissa, Engelsin teoksessa on myös eräitä virheellisiä väittämiä noiden kansojen historiallisista kohtaloista. Engels kehittää ajatusta, että nuo kansat eivät enää pysty itsenäiseen kansalliseen olemassaoloon ja että ne joutuvat väistämättä voimakkaamman naapurinsa huostaan. Tämä Engelsin johtopäätös juontui pääasiallisesti siitä käsityksestä, joka hänellä oli silloin yleensä pienten kansojen kohtaloihin nähden. Engels oli sitä mieltä, että historian kehityskulku, jonka perustendenssinä kapitalismin valitessa on keskittyminen, suurten valtioiden muodostuminen, johtaa pienten kansojen sulautumiseen suurempiin kansakuntiin. Pannessaan aivan oikein merkeille kapitalismille ominaisen keskittymisen ja suurvaltioiden muodostumisen tendenssin Engels jätti ottamatta huomioon toisen tendenssin: pienten kansojen taistelun kansallisuussortoa vastaan, riippumattomuutensa puolesta, niiden pyrkimyksen omien valtioidensa muodostamiseen. Sitä mukaa kuin laajat kansanjoukot tulivat mukaan kansalliseen vapaustaisteluun, sitä mukaa kuin kasvoi kansanjoukkojen tietoisuus ja järjestyneisyys, pienten kansojen, mm. Itävallan slaavilaisten kansojen, kansalliset vapausliikkeet muuttuivat yhä demokraattisemmiksi ja edistysellisemmiksi luonteeltaan ja johtivat vallankumoustaistelun rintaman laajenemiseen. Kuten historia on osoittanut, aikoinaan Itävallan keisarikuntaan kuuluneet pienet slaavilaiset kansat eivät ole ainoastaan pystyneet itsenäiseen kansalliseen kehitykseen, oman valtiollisuutensa perustamiseen, vaan ovat myös siirtyneet kaikkein edistyksekköimmän yhteiskuntajärjestelmän luojien riveihin. — 305.

- ¹⁸⁰ *Slaavilainen kongressi*, joka pidettiin 2. kesäkuuta 1848 Prahassa, osoitti, että on olemassa kaksi vortauستا Habsburgien keisarikunnan sortamien slaavilaisten kansojen kansallisessa liikkeessä. Se ei pystynyt kehittämään yhteistä näkökantaa kansallisuuskysymyksen ratkaisemisen suhteen. Osa kongressiedustajista, joka kuului radikaaliin siipeen ja osallistui aktiivisesti Prahan kesäkuun kapinaan 1848, joutui ankarien rankaisutoimien kohteeksi. Prahaan jääneet maltillisiliberaalin siiven edustajat ilmoittivat 16. kesäkuuta, että kongressin istunnot lykätään epämääräiseksi ajaksi. — 360.
- ¹⁸¹ Joukkomielenosoitus, jonka chartistit olivat määränneet pidettäväksi Lontoossa 10. huhtikuuta 1848 ja jonka tarkoituksena oli esittää parlamentille kirjelmä Kansankartan hyväksymisestä, epäonnistui mielenosoituksen järjestäjien epäroinnin ja horjuvuiden vuoksi. Taantumusvoimat käyttivät hyväkseen mielenosoituksen epäonnistumista hyökätäkseen työläisiä vastaan ja vainotukseen chartisteja. — 308.
- ¹⁸² 15. toukokuuta 1848 Napolin kuningas Ferdinand II tukahdutti kansankapinan, laski hajalle kansalliskaartin, hajotti parlamentin ja kumosi uudistukset, jotka oli pantu toimeen kansanjoukkojen painotuksesta helmikuussa 1848. — 308.
- ¹⁸³ Itävallan hallituksen 1. huhtikuuta 1848 julkaisemat *väliaikaiset säädökset painoasioista* myönsivät oikeuden sanomalehden julkaisemiseen suurta lunastusmaksua vastaan. — 312.
- ¹⁸⁴ 25. huhtikuuta 1848 hyväksytty perustuslaki sääti korkean varallisuussensuksen ja vakinaisen asuinpaikan sensuksen valtiopäivävaaleja varten, perustus-

- lain mukaan edustuslaitos muodostettiin kahdesta kamarista: edustajahuoneesta ja senaatista; maakuntien säätyjakoiset edustuslaitokset säilytettiin. Keisarille myönnettiin oikeus kumota edustajakamarien hyväksymät lait. — 312.
- 195 8. toukokuuta 1848 hyväksytty vaalilaki kielsi äänioikeuden työläisiltä, päiväläisiltä ja palvelijoilta. Keisari nimitti osan senaatin jäsenistä, muut senaatin jäsenet valittiin välillisillä vaaleilla suurimpia veroja maksaneista henkilöistä. Edustajahuoneen vaalit olivat niin ikään välilliset. — 312.
- 196 *Akateeminen legioona* oli Wienin yliopiston radikaalismielisten ylioppilaiden muodostama sotilaallistettu kansalaisjärjestö. — 312.
- 197 »*Wiener Zeitung*» — hallituksen virallisen sanomalehden »Oesterreichische Kaiserliche Wiener Zeitungin» (»Itävallan keisarillisen Wienin lehden») lyhennetty nimi. Lehti ilmestyi tämännimisenä vuodesta 1780. — 314.
- 198 *Világosissa* Görgeyn johtama Unkarin armeija antautui 13. elokuuta 1849 Venäjän tsaarin joukoille, jotka oli lähetetty tukahduttamaan Unkarin kapinaa. — 320.
- 199 *Lancasterin koulut* — varattomien vanhempien lapsille perustetut alkeiskoulut, joissa noudatettiin vuoro-opetusjärjestelmää ja jotka olivat saaneet nimensä englantilaisen pedagogin Joseph Lancasterin (1778—1831) mukaan. — 321.
- 200 Vuonna 1636 John Hampden, josta myöhemmin tuli Englannin 1600-luvun porvarillisen vallankumouksen merkkimies, kieltäytyi maksamasta »laivaveroa», jota alahuone ei ollut hyväksynyt. Häntä vastaan nostettu oikeusjuttu myötävaikuttii opposition voimistumiseen absolutismia vastaan Englannin yhteiskuntapiiriin keskuudessa.
- Englannin pohjoisamerikkalaisten siirtomaiden vapaussodan (1775—1783) esinäytöksenä oli amerikkalaisten kieltäytyminen 1766 maksamasta Englannin hallituksen säätämää leimaveroa ja englantilaisten tavaroiden boikotointi 1770-luvun alussa. — 324.
- 201 Vihjaus *Vendéen* (Ranskan läntinen departementti) vastavallankumoukselliseen kapinaan, jonka rojalistit nostivat 1793 käyttäen hyväkseen departementin takapajuista talonpoikaistoa taistelussa Ranskan vallankumousta vastaan. — 329, 434.
- 202 21. maaliskuuta 1848 Preussin porvarillisten ministerien aloitteesta Berliinissä oli järjestetty kuninkaan juhlasaattue ja manifestaatio Saksan yhdistämisen merkeissä. Fredrik Vilhelm IV ratsasti läpi Berliinin hihassaan yhtenäistä Saksaa symboloiva musta-puna-kullanvärinen nauha ja piti valepatrioottisia puheita. — 334.
- 203 Tarkoitetaan konferenssia, joka kutsuttiin koolle tarkistamaan niin sanottua valtakunnan perustuslakia. Konferenssin tuloksena 26. toukokuuta 1849 Preussi, Saksi ja Hannover solmivat »kolmen kuninkaan liiton», »unionin». Tuo liitto oli Preussin monarkian yritys saavuttaa herrausasema Saksassa, sillä Preussin kuninkaasta olisi tullut valtakunnan hallitsija. Itävallan ja Venäjän painostuksesta Preussin oli pakko antaa periksi ja luopua »unionista» jo marraskuussa 1850. — 337.
- 204 Frankfurt am Mainin *Paavalinkirkossa* Saksan kansalliskokous piti istuntonaan toukokuun 18. päivästä 1848 toukokuun 30. päivään 1849. — 347.
- 205 Tämän sarjan viimeinen artikkeli ei ilmestynyt »New York Daily Tribune» lehdessä. Vuoden 1896 englanninkielisessä painoksessa, jonka oli valmistanut painoon Marxin tytär Eleanor Marx-Aveling, sekä useissa myöhemmissä painoksissa viimeiseksi artikkeliksi oli sijoitettu Engelsin »Äskeinen Kölnin oikeusjuttu» (ks. tätä osaa, ss. 350—355), joka ei kuulunut tähän sarjaan. — 349.

- ²⁰⁶ Syyskuussa 1851 Ranskassa oli vangittu paikallisten yhteisöjen jäseniä, jotka olivat kuuluneet syyskuussa 1850 Kommunistien liitosta eronneeseen Willi-chiin—Schapperin ryhmäkuntaan. Tämän ryhmäkunnan hyväksymä pikkuporvarillinen salaliittotaktiikka antoi Ranskan ja Preussin poliisille mahdollisuuden erästä pariisilaista yhteisöä johtaneen provokaattori Chervalin auttamana tekaista niin sanotun saksalais-ranskalaisen salaliiton jutun. Helmikuussa 1852 vangitut tuomittiin vallankaappauksen valmistelusta syytettyinä. Preussin poliisin yritykset syyttää Marxin ja Engelsin johtamaa Kommunistien liittoa osallisuudesta saksalais-ranskalaiseen salaliittoon epäonnistuivat. — 352.
- ²⁰⁷ *Vendôme-pylväs*, joka pystytettiin Pariisiin 1806—1810 Napoleonin aikaisten voittojen muistoksi, oli valettu vihollisten pronssitykeistä ja sen huipussa oli Napoleonin patsas. 16. toukokuuta 1871 Pariisin Kommuunin päätöksen mukaisesti Vendôme-pylväs hajotettiin; vuonna 1875 taantumusvoimat pystytivät sen uudelleen. — 357, 441.
- ²⁰⁸ J. C. L. Simonde de Sismondi. »Études sur l'économie politique», T. I, Paris 1837, p. 35 (»Kansantaloustieteen tutkielma»), I nide, Pariisi 1837, s. 35). — 357.
- ²⁰⁹ 2. joulukuuta 1851 Louis Bonaparte ja hänen kannattajansa suorittivat vastavallankumouksellisen vallankaappauksen. — 358, 362.
- ²¹⁰ Ranskan toinen tasavalta oli olemassa vuosina 1848—1852. — 359.
- ²¹¹ *Vuosien 1793—1795 vuoripuolue* oli vallankumouksellis-demokraattinen ryhmä konventissa Ranskan porvarillisen vallankumouksen kaudella 1700-luvun lopulla. — 360.
- ²¹² Brumairekuun 18:n:n vallankaappauksesta ks. selitystä 85. »Brumairekuun 18:n:n toisella painoksella» Marx tarkoittaa 2. joulukuuta 1851 tehtyä vallankaappausta. — 360.
- ²¹³ *Bedlam* — mielisairaala Lontoossa. — 362.
- ²¹⁴ Louis Bonaparte tuli 10. joulukuuta 1848 valituksi yleisellä äänestyksellä Ranskan tasavallan presidentiksi. — 362.
- ²¹⁵ Sanonta »*Egyptin lihapadat*» on peräisin raamatun tarusta: pakomatallaan Egyptin orjuudesta juutalaiset joutuivat kokemaan vaikeuksia ja nälkää ja heikoimmat alkoivat napisten muistella orjuudessa viettämiään päiviä, jolloin he olivat olleet ainakin kylläisiä. — 362.
- ²¹⁶ *Hic Rhodus, hic salta!* (Tässä Rhodos, hyppää tässä!) — sanonta eräästä Aisopoksen faabelista, jossa kerrotaan erään kerskailijan todistajiin vedoten väittäneen, että kerran hän oli tehnyt Rhodoksen saarella erinomaisen hypyn. Hänelle vastattiin: »Et tarvitse todistajia. Tässä Rhodos, hyppää tässä!» Kuvaannollisessa mielessä sanat tarkoittavat: tässä on tärkein, todista tässä.
Tässä ruusu, tanssi tässä! — kiertoilmaus, jota Hegel käytti edellisen sanonnan sijasta esipuheessaan kirjaansa »Oikeusfilosofia» (' $\rho\acute{o}\sigma$: on kreikk. saaren nimi ja myös »ruusu»). — 363.
- ²¹⁷ Ranskan vuoden 1848 perustuslain mukaan uuden presidentin vaalit oli määrä pitää toukokuun toisena sunnuntaina joka neljäs vuosi. Toukokuussa 1852 kului umpeen Louis Bonaparten presidenttikausi. — 363.
- ²¹⁸ *Kiliasit* (kreikk. sanasta »kilias» — tuhat) kannattivat uskonnollismystistä oppia Kristuksen toisesta tulemisesta sekä »tuhatvuotisen valtakunnan» pystyttämistä maan päälle, jolloin tulee vallitsemaan oikeudenmukaisuus, yleinen tasa-arvoisuus ja hyvinvointi. — 363.
- ²¹⁹ *Capitolium* — Rooman kukkula, lujitettu linnoitus, johon oli rakennettu Jupiterin, Junon ym. temppeleitä. Perimätiedon mukaan vuonna 390 ennen ajanlaskumme alkua, gallien hyökkäyksen aikana Rooma pelastui vain sen

ansioista, että Junon temppelin hanhet herättivät kaakatuksellaan Capitoliumin nukahtaneen vartioston. — 364.

220 Tarkoitetaan niin sanottuja »afrikkalaisia» eli »algerialaisia». Siten Ranskassa nimitettiin kenraaleja ja upseereja, jotka olivat yleneet sotilasvirassaan siirtomaasodissa riippumattomuutensa puolesta taistelleita algerialaisia heimoja vastaan. Lakiasäättävässä kansalliskokouksessa afrikkalaiset kenraalit Cavaignac, Lamoricière ja Bedeau olivat tasavaltalaisten ryhmän johdossa. — 364.

221 Roomalaisen historioitsijan Eusebioksen väittämän mukaan keisari Konstantinus I oli v. 312 Maxentiuksesta saamansa voiton aattona nähnyt taivaalla ristin ja siinä kirjoituksen: »Tässä voittaos». — 367.

222 Delfoissa Apollon-jumalan temppelissä muinaiskreikkalainen papitar Pythia julisti oraakkelin ennustukset erikoiselta kolmijalkaiselta istuimeltaan. — 368.

223 *Wienin traktaatit* — Napoleonin vastaan sotineiden valtioiden Wienissä touko- ja kesäkuussa 1815 solmimat sopimukset (ks. selitystä 168). — 368.

224 *Perustuslaillinen kartta*, joka hyväksyttiin Ranskassa vuoden 1830 porvarillisen vallankumouksen jälkeen, oli heinäkuun monarkian perustuslaki. Kartta julisti muodollisesti kansakunnan itsenäiset oikeudet ja rajoitti jossain määrin kuninkaan valtaa. — 369.

225 *Clichy* — velkavankila Pariisissa vuosina 1826—1867. — 372, 405.

226 *Pretoriaaneiksi* nimitettiin muinaisessa Roomassa sotapäällikön tai keisarin etuoikeutettua henkivartiostoa. Pretoriaanit osallistuivat jatkuvasti maan sisäisiin selkkauksiin ja usein nostivat valtaistuimelle omia suosikkejaan. Tässä tarkoitetaan Joulukuun 10. päivän yhdistystä (siitä ks. tämän kirjan ss. 400—402). — 374.

227 Tarkoitetaan Napolin kuningaskunnan ja Itävallan yhteistä osallistumista maahanhyökkäykseen Rooman tasavaltaa vastaan touko—heinäkuussa 1849. — 374.

228 Marx tarkoittaa seuraavia tositapahtumia Louis Bonaparten elämässä: vuonna 1832 Louis Bonaparte sai Sveitsin kansalaisoikeudet Thurgaun kantonissa; vuonna 1848 Englannissa oleskellessaan Louis Bonaparte liittyi vapaaehtoisesti konstaapeliksi (Englannissa siviilihenkilöistä muodostettu poliisin varamiehistö). — 374.

229 Rooman keisarin Caligulan (37—41) oli asettanut valtaistuimelle pretoriaanikaarti. — 377.

230 *Kvestoreiksi* lakiasäättävässä kansalliskokouksessa nimitettiin valtuutettuja, joille oli uskottu talouden ja varojen hoito sekä kansalliskokouksen turvallisuuden suojelu (muinaisroomalaisten kvestoreiden analogian mukaan). Rojalistikeistorit Le Flô, Baze ja Panat esittivät 6. marraskuuta 1851 lakiehdotuksen, jonka mukaan kansalliskokouksen puheenjohtajalle myönnettiin oikeus kutsua sotaväki; 17. marraskuuta tämä lakiehdotus hylättiin kiivaiden väittelyjen jälkeen. — 377.

231 *Perustuslailliset* olivat perustuslaillisen monarkian kannattajia, kuninkaanvaltaan läheisessä yhteydessä olleen suurporvariston ja liberaalin aateliston edustajia.

Girondistit — porvariston poliittinen ryhmittymä 1700-luvun lopulla Ranskan porvarillisen vallankumouksen kaudella. Girondistit valvoivat maltillisen porvariston etuja, häilyivät vallankumouksen ja vastavallankumouksen välillä ja tekivät lehmäkauppoja monarkian kanssa. He saivat nimensä Gironden departementin mukaan, jota ryhmittymän monet johtomiehet edustivat kansalliskokouksessa ja konventissa.

Jakobiinit — porvariston poliittinen ryhmittymä 1700-luvun lopulla Ranskan porvarillisen vallankumouksen kaudella; edustivat Ranskan porvariston vasemmistosiipeä, joka kannatti päättävästi ja johdonmukaisesti feodalismia ja yksinvaltiuden hävittämistä. — 378.

- ²³² *Fronde* — aateliston ja porvariston liike yksinvaltiutta vastaan Ranskassa vuosina 1648—1653. Henkivartiostoonsa ja ulkomaisiin joukkoihin tukeutuneet aateliset johtomiehet käyttivät hyväkseen tuona aikana puhjerneita talonpoikaiskapinoita ja kaupunkien demokraattisia liikkeitä. — 379.
- ²³³ *Fryygialaislakki* — muinaisten fryygialaisten (Fryygia — maakunta Vähäsä-Aasiassa) käyttämä punainen päähine, myöhemmin jakobiinit käyttivät samanmallisia lakkeja. — 379.
- ²³⁴ *Jeriko* — raamatun tarun mukaan ensimmäinen Palestiinaan tulleiden juutalaisten valtaama kaupunki. Kaupungin muurit sortuivat piirittäjien torven-toitotuksesta. — 385.
- ²³⁵ Vihjaus Louis Bonaparten aikomuksiin saada Ranskan kruunu Rooman paavin Pius IX kädestä. Raamatun tarun mukaan profeetta Samuel oli voidellut Daavidin muinaisten juutalaisten kuninkaaksi. — 388.
- ²³⁶ *Austerlitzin* (Määri) taistelussa 2. joulukuuta (20. marraskuuta) 1805 Napoleon I voitti venäläiset ja itävaltalaiset joukot. — 388.
- ²³⁷ Vihjaus Louis Bonaparten kirjaan »Napoleonin aatteet» (»Des idées napoléoniennes»), joka ilmestyi Pariisissa 1839. — 393.
- ²³⁸ Lakiasäättävän kansalliskokouksen heinäkuussa 1850 hyväksymän painolain mukaan suurennettiin huomattavasti rahallista lunastusmaksua, joka perittiin sanomalehtien kustantajilta, ja saatettiin voimaan myös kirjasten julkaisemisesta perittävä leimavero. — 397.
- ²³⁹ Vihjaus kahteen tositaapahtumaan Louis Bonaparten elämässä: 30. lokakuuta 1836 hän teki kahden tykistörykmentin voimin kapinayrityksen Strassburgissa. Kapinalliset riisuttiin aseista, Louis Bonaparte vangittiin ja karkotettiin Amerikkaan. 6. elokuuta 1840 hän yritti uudelleen järjestää kapinan Boulognen varuskunnan keskuudessa. Kapinayrityksen epäonnistumisen jälkeen hän sai elinkautisen vankilatuumion, mutta pakeni Englantiin 1846. — 401.
- ²⁴⁰ Tarkoitetaan suuntaukseltaan bonapartistilaista sanomalehteä; nimi johtuu Élyséepalatsista, joka oli Louis Bonaparten residenssinä Pariisissa hänen presidenttikaudellaan. — 403.
- ²⁴¹ Marx käyttää tässä sanaleikkinä riviä Schillerin runosta »An die Freude» (»Riemu»), jossa runoilija ylistää riemua — Elysiönin eli Elysiumin kenttien (muinaisajan kirjailijoilla se oli paratiisin synonyymi) tytärtä. Elysiönin kentät (Champs-Élysées) on myös Pariisin valtakatu, jonka varrella sijaitti Louis Bonaparten residensi. — 406.
- ²⁴² *Parlamentit* olivat ylimpiä tuomioistuimia Ranskassa ennen 1700-luvun lopun porvarillista vallankumousta. Parlamentit kirjjasivat kuninkaan asetukset ja niillä oli niin sanottu remonstratio-oikeus, ts. oikeus esittää vastalauseensa niiden asetusten johdosta, jotka eivät olleet maan tapojen ja lainsäädännön mukaisia. — 410.
- ²⁴³ *Belle-Ile* — saari Biskajan lahdessa; poliittisten vankien karkotuspaikka. — 412.
- ²⁴⁴ Marx käyttää tässä hieman muuntaen antiikin kirjailijan Athenaioksen (II—III vuosisata) kirjassaan »Oppineiden miesten pöytäkeskusteluja» (»Deipnosophistae») kertomaa tapausta. Egyptiläinen faarao Tachos, joka tarkoitti hänen avukseen sotajoukkoineen tulleen Spartan kuninkaan Agesilaoksen pientä kokoa, sanoi: »Vuori oli raskaana. Zeus pelästy. Mutta vuori synnyttikin hii-

- ren.» Agesilaos vastasi: »Näytän sinusta hiireltä, mutta koittaa aika, jolloin näytän sinusta jalopeuralta.» — 413.
- 245 1850-luvulla Venetsia oli Ranskan kruununvaatijan legitimisti kreivi Chambordin olinpaikka. — 416.
- 246 Tarkoitetaan restauraatioaikana legitimistien leirissä ilmenneitä taktisia erimielisyyksiä. Villèle (Ludvig XVIII kannattaja) puolusti varovaisia taantumuksellisia toimenpiteitä; Polignac (kannatti kreivi d'Artoisia, vuodesta 1824 kuningas Kaarle X) esiintyi vallankumousta edeltäneen järjestyksen täydellisen palauttamisen puolesta.
Tuileriesin palatsi Pariisissa oli Ludvig XVIII residenssi; *Marsanin paviljonki* (Pavillon Marsan), yksi palatsin rakennuksista, oli restauraatiokaudella kreivi d'Artoisin residenssinä. — 417.
- 247 »*The Economist*» (»Taloustieteilijä») — englantilainen talouselämän ja politiikan kysymyksiä käsittelevä viikkolehti, suurteollisuusporvariston äänenkannattaja, ilmestyy Lontoossa vuodesta 1843. — 419.
- 248 *Lontoon teollisuusnäyttely* oli ensimmäinen maailman teollisuustuotteiden myyntyinäyttely; toimi toukokuusta lokakuuhun 1851. — 423.
- 249 »*Le Messenger de l'Assemblée*» (»Kokouksen tiedonantaja») — ranskalainen suuntauksestaan bonapartistivastainen päivälehti; ilmestyi Pariisissa 16:nnes- ta helmikuuta 2:seen joulukuuta 1851. — 424.
- 250 *Pitkä parlamentti* (1640—1653) — Englannin parlamentti, jonka kuningas Kaarle I kutsui koolle porvarillisen vallankumouksen alkuvaiheessa ja josta tuli sen lakiasäättävä elin. Vuonna 1649 parlamentti tuomitsi Kaarle I:n mes- tattavaksi ja julisti Englannin tasavallaksi. Vuonna 1653 Cromwell hajotti parlamentin. — 427.
- 251 *Sevennit* — vuoristoseutu Languedocin maakunnassa Ranskassa. Protestant- tivainojen aiheuttama talonpoikaiskapina vuosina 1702—1705 sai tällä kau- della ilmeisen feodalisminvastaisen luonteen. — 434.
- 252 *Konstanzin kirkolliskokous* (1414—1418) oli kutsuttu koolle katolisen kirkon järkähtäneen aseman lujittamiseksi alkaneen uskonpuhdistusliikkeen olois- sa. — 438.
- 253 Tarkoitetaan Orléansin herttuan Filipin holhoojahallitsijana oloa Ranskassa vuosina 1715—1723, jolloin Ludvig XV oli alaikäinen. — 440.
- 254 *Trierin pyhä ihokas* — Trierin tuomiokirkossa säilytettävä katolinen pyhään- jäännös, joka on muka Kristukselta ristiinnaulittaessa riisuttu vaatekappale. Trierin pyhä ihokas on ollut pyhiinvaeltajien palvonnan kohde. — 441.
- 255 14. huhtikuuta 1856 chartistien lehden »*People's Paper*» neljännen vuosijuh- lan kunniaksi järjestetyssä banketissa Marx käytti hänelle myönnettyä ensim- mäistä puheenvuoroa ja piti puheen proletariaatin maailmanhistoriallisesta osuudesta. Marxin osallistuminen »*People's Paper*» lehden vuosijuhlaan oli kirkas osoitus tieteellisen kommunismin perustanlaskijoiden yhteydestä Eng- lannin chartisteihin sekä Marxin ja Engelsin pyrkimyksestä vaikuttaa aat- teellisesti Englannin proletariaattiin ja tukea chartistien johtajia Englannin työväenliikkeen elvyttämiseksi uudella, sosialistisella perustalla.
 »*The People's Paper*» (»Kansanlehti») — chartistien viikkolehti, ilmestyi Lontoossa toukokuusta 1852 kesäkuuhun 1858. Marx ja Engels avustivat leht- eä ja auttoivat myös toimitustyössä lokakuusta 1852 joulukuuhun 1856. Ke- säkuussa 1858 lehti joutui porvarillisten liikemiesten käsiin. — 442, 467.
- 256 Marxin teos »*Kansantaloustieteen arvoitelua*» merkitsi tärkeää vaihetta mar- xilaisen kansantaloustieteen luomisessa. Ennen tämän teoksen kirjoittamista Marx oli tehnyt viisitoista vuotta tieteellistä tutkimustyötä, tutkinut suuren määrän kirjallisuutta ja kehitellyt taloudellisen oppinsa perusteita. Marxilla

oli aikomus esittää työnsä tulokset laajassa taloustieteellisessä tutkielmassa Elo- ja syyskuussa 1857 hän ryhtyi systematisoimaan kokoamaansa aineistoa ja hahmotteli teoksen ensimmäisen suunnitelman. Seuraavien kuukausien aikana Marx täsmensi suunnitelmaansa ja päätti julkaista teoksen osittain, erillisinä julkaisuina. Hän teki ennakkosopimuksen berliniläisen kustantajan F. Dunckerin kanssa ja alkoi valmistella ensimmäistä julkaisua, joka ilmestyi kesäkuussa 1859.

Heti ensimmäisen julkaisun ilmestymisen jälkeen Marxilla oli aikomus julkaista toinen, joka olisi valaissut pääoman ongelmia. Myöhemmät tutkimukset saivat kuitenkin Marxin muuttamaan suuren teoksensa alkuperäistä suunnitelmaa. Toisen ja sitä seuraavien julkaisujen asemesta Marx valmistikin »Pääoman», johon sisältyivät muokatussa asussa myös perusajatukset kirjasta »Kansantaloustieteen arvostelua». — 444.

- 257 Tarkoitetaan keskeneräistä »Johdantoa» Marxin suunnittelemaan laajaan taloustieteelliseen teokseen. Ks. selitystä 256. — 444.
- 258 »*Allgemeine Zeitung*» (»Yleinen lehti») — saksalainen taantumuksellinen päivälehti, perustettu 1798; vuosina 1810—1882 ilmestyi Augsburgissa. Vuonna 1842 lehti julkaisi utooppisen *kommunism*in ja *sozialism*in aatteita vääristeleviä kirjoituksia, jotka Marx paljasti artikkelissaan »Kommunismi ja augsburgilainen »Allgemeine Zeitung». — 445.
- 259 Kyseinen Engelsin artikkeli on arvostelu Marxin kirjasta »Kansantaloustieteen arvostelua». Engels arvioi kirjan proletarisen puolueen huomattavaksi tieteelliseksi saavutukseksi ja tärkeäksi vaiheeksi proletariaatin tieteellisen maailmankatsomuksen kehittälyssä. Arvostelu jäi keskeneräiseksi. Julkaisuun vain kaksi ensimmäistä osaa. Kolmas osa, jossa Engels olisi eritellyt kirjan taloustieteellistä sisältöä, jäi julkaisematta sanomalehden lakkauttamisen vuoksi. Kolmannen osan käsikirjoitusta ei ole löydetty. — 448.
- 260 *Uskonpuhdistus* oli katolista kirkkoa vastaan suunnattu laaja yhteiskunnallinen liike, joka 1500-luvulla oli levinnyt moniin Euroopan maihin. Suurimmassa osassa maita uskonpuhdistusliike liittyi valtaviin luokkataisteluihin. Uskonpuhdistus oli aatteellisenä lippuna Saksan talonpoikaissodassa 1524—1525. — 448.
- 261 *Kolmikymmenvuotinen sota* (1618—1648) oli protestanttien ja katolilaisten välisen taistelun aiheuttama koko Eurooppaa käsittänyt sota. Saksa oli taistelun pääareenana sekä sotaan osallistuneiden maiden ryöstön ja valloituspyrkimysten kohteena. — 448.
- 262 Vuosina 1477—1555 Hollanti kuului saksalaisen kansakunnan Pyhään Rooman valtakuntaan, jonka jaossa se joutui Espanjan haltuun. 1500-luvun porvarillisen vallankumouksen loppuun mennessä Hollanti vapautui Espanjan herruudesta ja siitä tuli riippumaton porvarillinen tasavalta. — 448.
- 263 *Kameraalitieteet* muodostivat yhtenäisen oppikurssin, johon sisältyi monien Euroopan maiden keskiaikaisissa ja myöhemmin myös porvarillisissa yliopistoissa opetettuja oppiaineita, kuten hallintotaito, finanssienhoito, taloudenhoito ym. — 449.
- 264 »*Das Volk*» (»Kansa») — viikkolehti, ilmestyi saksan kielellä Lontoossa 7:nestä toukokuuta 20:nteen elokuuta 1859. Marx osallistui läheisesti lehden julkaisuun, ja heinäkuun alusta hän oli sen tosiasiallinen toimittaja. — 449.
- 265 Tässä vihjataan ironisesti oikeistohegeliläisiin, joilla 1830- ja 1840-luvulla oli monia oppituoleja Saksan yliopistoissa ja jotka käyttivät hyväkseen asemaansa hyökkäillessään filosofian radikaalimpien suuntien kannattajia vastaan. *Diadokeista* ks. selitystä 5. — 452.

- ²⁸⁶ Ks. G. W. F. Hegel, »Wissenschaft der Logik» (»Logiikan tiedex»), I osa, 2. osasto. — 453.
- ²⁸⁷ Tarkoitetaan Marxin suunnittelemaa teosta »Politiikan ja kansantaloustieteen arvostelua». — 466.
- ²⁸⁸ Tarkoitetaan *lontoolaista saksalaisten työläisten valistusseuraa*, joka 1850-luvulla sijaitsi Great Windmill Streetin varrella. Seuran olivat perustaneet helmikuussa 1840 K. Schapper, J. Moll ynnä muut Oikeamielisten liiton toimihenkilöt. Marx ja Engels osallistuivat aktiivisesti seuran toimintaan vuosina 1849—1850. Marx ja Engels ja monet heidän kannattajansa erosivat seurasta 17. syyskuuta 1850, koska suurimmalta osaltaan seura asettui Willichin ja Schapperin seikkailuhenkisen ryhmäkunnan puolelle. Kun 1864 perustettiin Internationaali, seurasta tuli Kansainvälisen työväenliiton saksalainen jaosto Lontoossa. Lontoon valistusseura oli olemassa vuoteen 1918, jolloin Englannin hallitus lakkautti sen. — 467.
- ²⁸⁹ Kun ranskalainen vallankumousarmeija oli valloittanut Mainzin, saksalaiset tasavaltalaiset demokraatit perustivat kaupungissa lokakuussa 1792 niin sanotun Tasa-arvoisuuden ja veljeyden ystävien kerhon. Mainzin kerhon jäsenet harjoittivat agitaatiota sen puolesta, että hävitettäisiin vanha feodaalinen järjestys, pystytettäisiin tasavalta ja Reinin lännenpuoleiset alueet liitettäisiin vallankumoukselliseen Ranskaan. Heidän katsomuksensa eivät saaneet enempää kaupunkilaisväestön kuin talonpoikaistonkaan myötätuntoa ja kannatusta. Kerhon toiminta lakkautui, kun preussilaiset valloittivat Mainzin heinäkuussa 1793. — 468.
- ²⁷⁰ Tarkoitetaan nähtävästi kirjaa: W. Bötticher, »Geschichte der Carthager». Berlin 1827 (»Karthagon historia», Berliini 1827), jossa käsitellään pääasiassa Karthagon sotahistoriaa. — 469.
- ²⁷¹ *Kondottieerit* olivat palkkajoukkojen päälliköitä Italiassa 1300- ja 1400-luvulla. — 469.

NIMIHAKEMISTO

A

- Agésilao*s (n. 442 — n. 358 e.a.a.) — Spartan kuningas (n. 399 — n. 358 e.a.a.). — 413.
- Agis I* (k. n. 399 e.a.a.) — Spartan kuningas (n. 426 — n. 399 e.a.a.). — 413.
- Aikin*, John (1747—1822) — englantilainen lääkäri, radikaali publisisti. — 50.
- Ailly*, Pierre d' (1350 — k. 1420 tai 1425) — ranskalainen kardinaali; esitti huomattavaa osaa Konstanzin kirkolliskokouksessa. — 438.
- Albert* (oik. Martin, Alexandre) (1815—1895) — ranskalainen työmies, sosialisti; väliaikaisen hallituksen jäsen 1848. — 185, 187, 197.
- Aleksanteri I* (1777—1825) — Venäjän keisari (1801—1825). — 273.
- Aleksanteri III* (1845—1894) — Venäjän keisari (1881—1894). — 87.
- Aleksanteri Suuri* (356—323 e.a.a.) — Makedonian kuningas, antiikin kuuluisa sotapäällikkö ja valtiomies. — 46, 137, 263, 402.
- Allais*, Louis Pierre Constant (s. n. 1821) — ranskalainen vakoilija. — 401, 405.
- Anglès*, François Ernest (1807—1861) — ranskalainen maanomistaja, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1850—1851), edusti järjestyspuoluetta. — 420.
- Annenkov*, Pavel Vasiljevitš (1812—1887) — venäläinen liberaali tilanherra, kirjailija. — 457—466.
- Augustus* (63 e.a.a. — 14) — Rooman ensimmäinen keisari (27 e.a.a. — 14). — 22.
- Auerswald*, Rudolf von (1795—1866) — preussilainen valtiomies, ministeripresidentti ja ulkoministeri (kesäkuusta syyskuuhun 1848). — 323.

B

- Babeuf*, Gracchus (oik. François Noël) (1760—1797) — ranskalainen vallankumousmies, tunnettu utooppisen tasanjakokommunismiin kannattaja, »yhdenvertaisten» salaliiton järjestäjä. — 117.
- Bailly*, Jean Sylvain (1736—1793) — Ranskan 1700-luvun lopun porvarillisen vallankumouksen toimihenkilö, liberaalin perustuslaillisen porvariston johtaja. — 361.
- Bakunin*, Mihail Aleksandrovitš (1814—1876) — venäläinen demokraatti, publisisti, osallistui vuosien 1848—1849 vallankumoukseen Saksassa; anarkis-

min ideologeja; I Internationaalissa esiintyi kiihkeänä marxilaisuuden vihollisena; Haagin kongressissa 1872 hänet erotettiin I Internationaalista hajotustoiminnan vuoksi. — 86, 89, 343—344.

Balzac, Honoré de (1799—1850) — suuri ranskalainen realistikirjailija. — 440.

Baraguay d'Hilliers, Achille (1795—1878) — ranskalainen kenraali; toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, 1851 Pariisin varuskunnan päällikkö; bonapartisti. — 233, 409, 418.

Barbès, Armand (1809—1870) — ranskalainen vallankumousmies, pikkuporvarillinen demokraatti; vuoden 1848 vallankumouksen aktiivinen toimihenkilö, osallistumisestaan toukokuun 15. päivän tapahtumiin 1848 sai elinkautisen vankeusrangaistuksen, 1854 hänet armahdettiin. — 216, 251, 442.

Baroche, Pierre Jules (1802—1870) — ranskalainen poliitikko ja valtiomies, kuului järjestyspuolueeseen, myöhemmin bonapartisti; 1849 vetotuomioistuimen pääprokuraattorina. — 251, 396, 405, 409, 413.

Barrot, Odilon (1791—1873) — ranskalainen porvarillinen poliitikko, helmikuuhun 1848 liberaalin dynastian opposition johtaja; joulukuusta 1848 lokakuuhun 1849 johti järjestyspuolueeseen nojannutta ministeristöä. — 178, 184, 202, 210—212, 214—217, 220, 227, 228, 233, 235, 237, 375—377, 379, 390—392, 410, 412, 417, 424.

Bassermann, Friedrich Daniel (1811—1855) — saksalainen porvarillinen poliitikko, Frankfurтин kansalliskokouksen jäsen, kuului oikeistolaiseen keskustaan. — 326.

Bastiat, Frédéric (1801—1850) — ranskalainen vulgaari taloustieteilijä. — 181.

Bastide, Jules (1800—1879) — ranskalainen porvarillinen poliitikko ja publisti; »Le National» lehden toimittaja (1836—1846); ulkoministerinä (toukokuusta joulukuuhun 1848). — 205.

Bauer, Bruno (1809—1882) — saksalainen idealistifilosofi, tunnetuimpia nuorhegeliläisiä, porvarillinen radikaali; vuoden 1866 jälkeen kansallisliberaali. — 12, 13, 21, 23, 32—34, 35—38.

Baze, Jean Didier (1800—1881) — ranskalainen asianajaja ja poliitikko, orleanisti. — 417, 428.

Beaumarchais, Pierre Augustin (1732—1799) — tunnettu ranskalainen näytelmäkirjailija. — 216.

Bebel, August (1840—1913) — kansainvälisen ja Saksan työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, vuodesta 1867 johti Saksan työväenyhdistysten liittoa, I Internationaalin jäsen, vuodesta 1867 valtiopäivämies, Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen perustaja ja johtaja, Marxin ja Engelsin ystävä ja toimintatoveri, II Internationaalin toimihenkilö. — 172.

Bedeau, Marie Alphonse (1804—1863) — ranskalainen kenraali ja poliitikko, maltillinen porvarillinen tasavaltalainen; toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen varapresidentti. — 380, 410.

Bem, Józef (1795—1850) — puolalainen kenraali, otti osaa kapinaan 1830—1831; osallistui 1848 vallankumoustaisteluihin Wienissä; Unkarin vallankumousarmeijan johtaja. — 317.

Benoist d'Azy, Denis (1796—1880) — ranskalainen poliitikko, rahamies; lakiasäättävän kansalliskokouksen varapresidentti (1849—1851), legitimisti. — 412, 416.

Bernard — ranskalainen eversti, johti sotilasvaliokuntia, jotka rankaisivat ke-säkuun (1848) kapinan osanottajia Pariisissa; 2. joulukuuta 1851 suoritettun väkiloakaappauksen jälkeen yksi bonapartisteja vastustaneiden tasavaltalaisten syytteenpanon järjestäjistä. — 374.

Berryer, Pierre Antoine (1790—1868) — ranskalainen asianajaja ja poliitikko, legitimisti. — 236, 383, 396, 410, 416, 417, 419, 422.

Bevan, W. — Swansean kaupungin trade unionien neuvoston puheenjohtaja, 1887 mainitussa kaupungissa pidetyn trade unionien kongressin puheenjohtaja. — 89.

- Billault*, Auguste Adolphe Marie (1805—1863) — ranskalainen poliitikko, orleanisti, vuodesta 1849 bonapartisti, perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1848—1849); sisäministeri (1854—1858). — 412.
- Bismarck*, Otto, ruhtinas (1815—1898) — Preussin ja Saksan valtiomies ja diplomaatti, Preussin junkkerien edustaja; Preussin ministeripresidentti (1862—1871), Saksan valtakunnankansleri (1871—1890). — 91, 167, 170, 172, 178.
- Blanc*, Louis (1811—1882) — ranskalainen pikkuporvarillinen sosialisti, historioitsija; 1848 väliaikaisen hallituksen jäsen ja Luxembourgin valiokunnan puheenjohtaja; elokuusta 1848 pikkuporvarillisten maanpakolaisten johtaja Lontoossa. — 119, 185, 186, 190, 194, 195, 197, 202, 213, 224, 250, 267, 360.
- Blanqui*, Louis Auguste (1805—1881) — ranskalainen kumousmies, utopistikomunisti, vuoden 1848 vallankumouksen kaudella kuului Ranskan demokraattisen ja proletaarisen liikkeen ääriivasemmistoon; sai useita vankeusrangaistuksia. — 195, 216, 249—251, 366, 442.
- Blum*, Robert (1807—1848) — saksalainen pikkuporvarillinen demokraatti, johdatti vasemmistosiipeä Frankfurtin kansalliskokouksessa; lokakuussa 1848 osallistui Wienin puolustukseen; hänet ammuttiin, kun vastavallankumoukselliset joukot valloittivat kaupungin. — 322, 330.
- Bötticher*, Karl Wilhelm (k. 1868). — 468.
- Boguslawski*, Albert (1834—1905) — saksalainen kenraali ja sotilaskirjailija. — 177, 178.
- Boisguillebert*, Pierre (1646—1714) — ranskalainen taloustieteilijä, fysiokraattien edeltäjä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen kantaisä Ranskassa. — 241.
- Bonald*, Louis Gabriel Ambroise (1754—1840) — ranskalainen poliitikko ja publicisti, monarkisti. — 277.
- Bonaparte* — ks. *Napoleon III*.
- Bonaparte*, Jérôme (1784—1860) — Napoleon I:n nuorin veli, Westfalenin kuningas (1807—1813). — 236.
- Bonaparte*, Napoleon Joseph Charles Paul (1822—1891) — Jérôme Bonaparten poika, Louis Bonaparten serkku, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 236.
- Bonaparte* — keisarisuku Ranskassa (1804—1814, 1815, 1852—1870). — 432, 434.
- Bourbon* — ranskalainen kuningassuku (1589—1792, 1814—1815 ja 1815—1830). — 222, 236, 375, 381, 414—417, 419, 432.
- Brandenburg*, Friedrich Wilhelm, kreivi (1792—1850) — preussilainen kenraali ja valtiomies, vastavallankumouksellisen ministeristön päämies (marraskuusta 1848 marraskuuhun 1850). — 121.
- Bréa*, Jean Baptiste Fidèle (1790—1848) — ranskalainen kenraali, taantumusmies, osallistui kesäkuun kapinan kukistamiseen 1848, kapinalliset ampuiivat hänet. — 224.
- Brentano*, Lorenz (1813—1891) — badenilainen pikkuporvarillinen demokraatti; Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen 1848, kuului vasemmistosiipeen; 1849 Badenin väliaikaisen hallituksen päämies, kapinan kukistumisen jälkeen maanpaossa. — 344.
- Bright*, John (1811—1889) — englantilainen tehtailija, Anti-Corn-Law-League'n perustaja; 1860-luvun lopulta liberaalipuolueen johtajia; useissa ministerinviroissa liberaalihallituksissa. — 239.
- Brogie*, Achille Charles (1785—1870) — ranskalainen valtiomies, pääministeri (1835—1836), lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1849—1851), orleanisti. — 396, 417.
- Brutus*, Marcus Junius (n. 85—42 e.a.a.) — roomalainen valtiomies, johdatti salaaliittoa Julius Caesaria vastaan. — 361.
- Bugeaud de la Piconnerie*, Thomas Robert (1784—1849) — ranskalainen marsalkka; edustajakamarin jäsen heinäkuun monarkian kaudella, orleanisti, 1848—1849 vuoristojoukkojen ylikomentaja, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 211.

Büchner, Ludwig (1824—1899) — saksalainen porvarillinen fysiologi ja filosofi, vulgaarin materialismin kannattaja. — 452.

C

Cabet, Étienne (1788—1856) — ranskalainen publisisti, osallistui proletariaatin poliittiseen liikkeeseen 1830- ja 1840-luvulla, tunnettu rauhallisen utopiinisen kommunismin kannattajana, kirjoittanut teoksen »Voyage en Icarie» («Matka Ikariaan»). — 90, 118, 195.

Caesar, Gaius Julius (n. 100—44 e.a.a.) — kuuluisa roomalainen sotapäällikkö ja valtiomies. — 235, 361.

Caligula (12—41) — Rooman keisari (37—41). — 377.

Camphausen, Ludolf (1803—1890) — saksalainen pankkiiri, reiniläisen liberaalin porvariston johtomiehiä; maaliskuusta kesäkuuhun 1848 Preussin ministeripresidentti. — 122, 295, 298, 304, 323.

Capefigue, Jean Baptiste Honoré Raymond (1802—1872) — ranskalainen publisisti ja historioitsija, monarkisti. — 259.

Carlier, Pierre (1799—1858) — Pariisin poliisiprefekti (1849—1851), bonapartisti. — 246, 392, 402, 406, 425.

Carnot, Lazare Hippolyte (1801—1888) — ranskalainen publisisti ja poliitikko, porvarillinen tasavaltalainen; väliaikaisen hallituksen jäsen (1848), toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen; vuoden 1851 jälkeen bonapartistien valtaa vastaan suunnatun tasavaltalaisen opposition johtajia. — 250—251.

Carnot, Lazare Nicolas (1753—1823) — ranskalainen matemaatikko ja fyysikko, poliitikko ja sotilashenkilö, porvarillinen tasavaltalainen; 1700-luvun lopulla Ranskan porvarillisen vallankumouksen kaudella liittyi jakobiineihin, Ranskan puolustuksen järjestäjiä Euroopan valtioiden liittoumaa vastaan. — 250.

Cato (Marcus Porcius Cato vanhempi) (234—149 e.a.a.) — roomalainen valtiomies ja kirjailija. — 205.

Caussidière, Marc (1808—1861) — ranskalainen pikkuporvarillinen demokraatti, osallistui Lyonin kapinaan 1834; helmikuusta kesäkuuhun 1848 Pariisin poliisiprefektinä, perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, kesäkuussa 1848 lähti maanpakoon Englantiin. — 190, 202, 224, 360.

Cavaignac, Louis Eugène (1802—1857) — ranskalainen kenraali ja poliitikko, maltillinen porvarillinen tasavaltalainen; toukokuusta 1848 sotaministeri, tukahdutti poikkeuksellisen julmasti Pariisin työläisten kesäkuun kapinan; hänellä oli ylin toimeenpanovalta (kesäkuusta joulukuuhun 1848). — 199, 201, 204—210, 213, 214, 218—220, 225, 229, 309, 369, 373, 374, 380, 411, 421, 428.

Chambord, Henri Charles, kreivi (1820—1883) — Bourbon-suvun vanhemman haaran viimeinen jäsen, hänen isoisänsä oli Kaarle X; Henrik V:n nimellä tavoitteli Ranskan kruunua. — 234, 261, 383, 400, 416, 419.

Changarnier, Nicolas Anne Théodule (1793—1877) — ranskalainen kenraali ja porvarillinen poliitikko, monarkisti; 1848 kesäkuun tapahtumien jälkeen Pariisin varuskunnan ja kansalliskaartin päällikkö, osallistui 13. kesäkuuta 1849 mielenosoituksen hajottamiseen Pariisissa. — 211, 217, 226, 230, 233, 260, 263, 264, 304, 376—379, 385, 388, 389, 402, 403, 405, 408—411, 413, 418, 420, 424, 426, 428.

Charras, Jean Baptiste Adolphe (1810—1865) — ranskalainen sotilasalan toimihenkilö ja poliitikko, maltillinen porvarillinen tasavaltalainen; osallistui Pariisin työläisten kesäkuun (1848) kapinan tukahduttamiseen; esiintyi Louis Bonapartea vastaan, joutui karkotetuksi Ranskasta. — 357, 428.

Cherbuliez, Antoine Elisée (1797—1869) — sveitsiläinen taloustieteilijä, Sismondin seuraaja. — 62.

Cherval, Julien (oik. Joseph Crämer) — preussilainen vakoilija, joka oli tunkeutunut Kommunistien liittoon; yksi Pariisissa helmikuussa 1852 niin sanotun

- saksalais-ranskalaisen salaliiton jutussa syytetyistä; poliisin auttamana karkasi vankilasta. — 352.
- Cobden*, Richard (1804—1865) — englantilainen tehtailija, porvarillinen poliitikko, vapaakaupan kannattajien johtomiehiä ja Anti-Corn-Law-League'n perustajia. — 239.
- Constant de Rebecque*, Benjamin (1767—1830) — ranskalainen kirjailija, liberaali poliitikko. — 361.
- Cousin*, Victor (1792—1867) — ranskalainen idealistifilosofi, eklektikko. — 361.
- Crémieux*, Adolphe (1796—1880) — ranskalainen asianajaja ja poliitikko, 1840-luvulla porvarillinen liberaali. — 185, 218.
- Creton*, Nicolas Joseph (1798—1864) — ranskalainen asianajaja; toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, orleanisti. — 241, 415.
- Cromwell*, Oliver (1599—1658) — porvariston ja porvaristuneen aateliston johtaja Englannin 1600-luvun porvarillisen vallankumouksen kaudella, vuodesta 1653 Englannin, Skotlannin ja Irlannin lordiprotektori. — 361, 427.
- Cubières*, Amédée Louis (1786—1853) — ranskalainen kenraali ja valtiomies, orleanisti; 1847 sai virka-alennuksen lahjusten oton ja väärinkäytösten vuoksi. — 240.

D

- Dahlmann*, Friedrich Christoph (1785—1860) — saksalainen historioitsija ja poliitikko, liberaali, 1848—1849 Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen, kuului oikeistolaiseen keskusta. — 282.
- Dante* Alighieri (1265—1321) — suuri italialainen runoilija. — 93, 447.
- Danton*, Georges Jacques (1759—1794) — Ranskan porvarillisen vallankumouksen merkkimiehiä 1700-luvun lopulla, jakobiinien oikeistosiiven johtaja. — 340, 360.
- Darwin*, Charles Robert (1809—1882) — suuri englantilainen luonnontutkija, tieteellisen polveutumisopin perustanlaskija. — 88.
- Demosthenes* (384—322 e.a.a.) — kuuluisa muinaiskreikkalainen puhuja ja valtiomies. — 236.
- Desmoulins*, Camille (1760—1794) — ranskalainen publisisti, 1700-luvun lopulla porvarillisen vallankumouksen merkkimiehiä, oikeistojakobiini. — 360.
- Dietz*, Oswald (n. 1824—1864) — saksalainen arkkitehti; 1848—1849 vallankumouksen osanottaja, maanpaossa Lontoossa; Kommunistien liiton Keskuskomitean jäsen, Liiton hajottua kuului Willichin—Schapperin seikkailuhenkiseen ryhmäkuntaan, myöhemmin osallistui sisällissotaan USA:ssa pohjoisvaltojen puolella. — 352.
- Diocletianus* (n. 245—313) — Rooman keisari (284—305). — 179.
- Doblhoff*, Anton (1800—1872) — itävaltalainen valtiomies, maltillinen liberaali; 1848 kauppaministeri (toukokuu) ja sisäministeri (heinäkuu—lokakuu). — 313.
- Duchâtel*, Charles (1803—1867) — ranskalainen valtiomies, orleanisti, sisäministeri (1839—1840, 1840 — helmikuu 1848). — 416.
- Duclerc*, Charles Théodore Eugène (1812—1888) — ranskalainen poliitikko, »Le National» lehden toimituskunnan jäsen (1840—1846). — 218.
- Dufaure*, Jules Armand Stanislas (1798—1881) — ranskalainen porvarillinen poliitikko, orleanisti; 1848 perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, lokakuusta joulukuuhun 1848 sisäministeri Cavaignacin hallituksessa. — 207, 209, 240.
- Duncker*, Franz (1822—1888) — saksalainen porvarillinen poliitikko ja kustantaja. — 448.
- Dupin*, André Marie Jean Jacques (1783—1865) — ranskalainen lakimies ja poliitikko, orleanisti, lakiasäättävän kansalliskokouksen puheenjohtaja (1849—1851); myöhemmin bonapartisti. — 258, 402, 405.

- Dupont de l'Eure*, Jacques Charles (1767—1855) — ranskalainen poliitikko, liberaali; osallistui porvarilliseen vallankumoukseen 1700-luvun lopulla ja vuoden 1830 vallankumoukseen; 1848 väliaikaisen hallituksen puheenjohtaja. — 185.
- Duprat*, Pascal (1815—1885) — ranskalainen lehtimies, porvarillinen tasavaltalainen; toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, esiintyi Louis Bonapartea vastaan. — 406, 407.

E

- Eichhorn*, Johann Albrecht Friedrich (1779—1856) — preussilainen valtiomies, Preussin kultti-, valistus- ja lääkintöasiain ministeri (1840—1848). — 284.
- Eisenmann*, Gottfried (1795—1867) — saksalainen publisisti, Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen, kuului keskustaan ja sitten vasemmistosiipeen. — 274.
- Engels*, Friedrich (1820—1895) (elämäkertatietoja). — 88—90, 95, 125, 126, 164, 166, 446, 467—469.

F

- Falloux*, Alfred (1811—1886) — ranskalainen poliitikko, legitimisti ja klerikaali, 1848 kansallistyöhuoneiden hajottamisen alullepanija ja Pariisin kesäkuun kapinan tukahduttamisen innoittaja; opetusministeri (1848—1849). — 211, 219, 228, 237, 379, 390, 391, 417, 419.
- Faucher*, Léon (1803—1854) — ranskalainen porvarillinen poliitikko, orleanisti, taloustieteilijä, malthusilainen, sisäministeri (joulukuusta 1848 toukokuuhun 1849 ja 1851), myöhemmin bonapartisti. — 181, 211, 216, 218, 397, 413, 417.
- Ferdinand I* (1793—1875) — Itävallan keisari (1835—1848). — 312, 314, 322.
- Ferdinand II* (1810—1859) — Napolin kuningas (1830—1859), 1848 Messinan pommituksen takia sai lisänimen »kuningas Bomba». — 308.
- Ferrier*, François Louis Auguste (1777—1861) — ranskalainen vulgaari porvarillinen taloustieteilijä. — 449.
- Feuerbach*, Ludwig (1804—1872) — esimarxilaisen kauden suuri saksalainen materialistifilosofi. — 7—13, 20—23, 36—38, 55, 452.
- Fleury*, Charles (olk. Carl Friedrich August *Krause*) (s. 1824) — lontoolainen kauppias, preussilainen vakoilija. — 352—354.
- Flocon*, Ferdinand (1800—1866) — ranskalainen poliitikko, pikkuporvarillinen demokraatti, »La Réforme» lehden toimittaja; 1848 väliaikaisen hallituksen jäsen. — 185.
- Flotte*, Paul de (1817—1860) — ranskalainen meriupseeri, Blanquin kannattaja, osallistui aktiivisesti toukokuun 15. päivän tapahtumiin ja kesäkuun kapinaan 1848 Pariisissa, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1850—1851). — 250, 251, 396.
- Fouché*, Joseph (1759—1820) — 1700-luvun lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen merkkimiehiä, jakobiini, poliisiministeri Napoleon I:n aikana; hänelle oli tunnusomaista ääretön periaatteettomuus. — 246.
- Fould*, Achille (1800—1867) — ranskalainen pankkiiri, orleanisti, myöhemmin bonapartisti; useita kertoja finanssiministerinä 1849—1867. — 192, 204, 214, 237, 238, 240, 241, 392, 409, 413, 419.
- Fouquier-Tinville*, Antoine Quentin (1746—1795) — Ranskan porvarillisen vallankumouksen merkkimiehiä 1700-luvun lopulla, vuodesta 1793 yleisenä syytäjänä vallankumouksellisessa tribunaalissa. — 221.
- Fourier*, Charles (1772—1837) — suuri ranskalainen utopistisocialisti. — 117—119, 457, 465.
- Frans I* (1768—1835) — Itävallan keisari (1804—1835). — 289, 291.
- Frans Joosef I* (1830—1916) — Itävallan keisari (1848—1916). — 329.
- Fredrik August II* (1797—1854) — Saksin kuningas (1836—1854). — 339.

- Fredrik II* (»Suuri») (1712—1786) — Preussin kuningas (1740—1786). — 176.
Fredrik Vilhelm III (1770—1840) — Preussin kuningas (1797—1840). — 276, 278, 279.
Fredrik Vilhelm IV (1795—1861) — Preussin kuningas (1840—1861). — 276—280, 295, 296, 324, 334, 335.
Fröbel, Julius (1805—1893) — saksalainen lehtimies ja edistysmielisen kirjallisuuden kustantaja, pikkuporvarillinen radikaali, myöhemmin liberaali; osallistui Saksan vallankumoukseen 1848—1849, Frankfurtin kansalliskouksen jäsen, kuului vasemmistosiipeen. — 322.

G

- Gervinus, Georg Gottfried* (1805—1871) — saksalainen porvarillinen historioitsija, liberaali; 1848 Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen. — 283.
Girardin, Delphine de (1804—1855) — ranskalainen kirjailijatar, Émile de Girardinin puoliso. — 440.
Girardin, Émile de (1806—1881) — ranskalainen porvarillinen publisisti ja poliitikko, »La Presse» lehden toimittaja; ennen vallankumousta 1848 oppositiossa Guizot'n hallitusta vastaan, vallankumouksen aikana porvarillinen tasavaltalainen, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1850—1851); myöhemmin bonapartisti. — 258, 407.
Giraud, Charles Joseph Barthélemy (1802—1881) — ranskalainen lakimies, monarkisti, opetusministeri (1851). — 426.
Goethe, Johann Wolfgang (1749—1832) — suuri saksalainen kirjailija ja ajattelija. — 21, 364.
Goudchaux, Michel (1797—1862) — ranskalainen pankkiiri, porvarillinen tasavaltalainen, 1848 väliaikaisen hallituksen finanssiministeri. — 202—203.
Gracchus-veljekset, Gaius Sempronius (153—121 e.a.a.) ja *Tiberius Sempronius* (163—133 e.a.a.) — kansantribuuneja muinaisessa Roomassa, kamppailivat maanjakolain hyväksymisen puolesta talonpoikien etua silmällä pitäen. — 178, 361.
Grandin, Victor (1797—1849) — ranskalainen tehtailija, edustajakamarin jäsen (1839—1848); toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, katsomuksiltaan ääritaan-
tumuksellinen. — 181.
Granier de Cassagnac, Adolphe (1806—1880) — ranskalainen lehtimies, periaatteeton poliitikko, orleanisti vuoteen 1848, sen jälkeen bonapartisti; toisen keisarikunnan kaudella lakiasäättävän kokouksen jäsen. — 259, 440.
Greif — preussilainen poliisiupseeri, 1850-luvun alussa yksi preussilaisten vakolijoiden johtajista Lontoossa. — 352—354.
Grün, Karl (1817—1887) — saksalainen pikkuporvarillinen publisisti, 1840-luvun keskivaiheilla »todellisen sosialismin» huomattavimpia edustajia. — 116.
Guinard, Auguste Joseph (1799—1874) — ranskalainen pikkuporvarillinen demokraatti; osallistui aktiivisesti vuoripuolueen esiintymiseen 13. kesäkuuta 1849. — 251.
Guise, herttua — ks. *Henrik II*.
Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874) — ranskalainen porvarillinen historioitsija ja valtiomies, vuosina 1840—1848 johti tosiasiallisesti Ranskan sisä- ja ulkopolitiikkaa. — 94, 181, 183, 184, 199, 205, 211, 217, 233, 237, 371, 416, 417, 431, 440, 445.
Görgey, Arthur (1818—1916) — Unkarin vallankumouksen 1848—1849 osanottaja, kenraali; Unkarin armeijan ylipäällikkö (huhtikuu—kesäkuu 1849). — 320.

H

- Hampden, John* (1594—1643) — Englannin 1600-luvun porvarillisen vallankumouksen huomattava toimihenkilö, ilmensi porvariston ja porvaristuneen aateliston etuja. — 324.

- Hansemann*, David (1790—1864) — suuren kapitalisti, reinitiläisen liberaalin porvariston johtaja; maaliskuusta syyskuuhun 1848 Preussin finanssiministeri. — 121, 122, 295, 298, 304, 323, 324.
- Haussez*, Charles (1778—1854) — ranskalainen poliitikko, taantumusmies, meriministeri 1829. — 251.
- Hauptouf*, Alphonse Henri (1789—1865) — ranskalainen kenraali, legitimisti, sitten bonapartisti; sotaministeri (1849—1850). — 237, 245, 250, 258, 263, 392, 396, 402—404.
- Haynau*, Julius Jakob (1786—1853) — itävaltalainen kenraali, tukahdutti julmasti vallankumousliikkeen Italiassa ja Unkarissa 1848—1849. — 234, 304.
- Haxthausen*, August (1792—1866) — preussilainen virkamies ja kirjailija, laatinut teoksen, jossa kuvasi yhteisöjärjestelmän jäänteitä Venäjän maanomistussuhteissa. — 95.
- Hegel*, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831) — klassisen saksalaisen filosofian huomattavin edustaja, objektiivinen idealisti. — 10, 11, 12, 23, 35, 36, 39, 41, 275, 360, 445, 449, 451—453, 459.
- Heine*, Heinrich (1797—1856) — suuri saksalainen vallankumouksellinen runoilija. — 301, 308.
- Helvétius*, Claude Adrien (1715—1771) — tunnettu ranskalainen filosofi, mekanistisen materialismin kannattaja, ateisti. — 226.
- Henrik II*, *Guise*, herttua (1614—1664) — osallistui Fronde-kapinaan. — 439.
- Henrik V* — ks. *Chambord*, Henri Charles.
- Henrik VI* (1421—1471) — Englannin kuningas (1422—1461). — 415.
- Henrik VIII* (1491—1547) — Englannin kuningas (1509—1547). — 48.
- Henrik LXXII* Reuss-Greiz-Schleiz-Lobenstein-Ebersdorf (1797—1853) — pienen saksalaisen valtion Reussin nuoremman haaran valtakunnan ruhtinas (1822—1848). — 332.
- Herwegh*, Georg (1817—1875) — tunnettu saksalainen runoilija, pikkuporvarillinen demokraatti. — 236.
- Heydt*, August, paroni *von der* (1801—1874) — preussilainen valtiomies, kauppa-, teollisuus- ja yleisten töiden ministeri (1848—1858). — 121.
- Hirsch*, Wilhelm — kauppa-apulainen Hampurista, 1850-luvun alussa Preussin vakooilijana Lontoossa. — 353, 354.
- Hugo*, Victor (1802—1885) — suuri ranskalainen kirjailija, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 236, 259, 356, 391.

J

- Jellachich*, Josip, kreivi (1801—1859) — itävaltalainen kenraali, Kroatian, Dalmatian ja Slavonian baani (1848—1859), osallistui aktiivisesti vuosien 1848—1849 vallankumouksen tukahduttamiseen Unkarissa ja Itävallassa. — 313, 314, 315, 317, 318, 319.
- Joinville*, François Ferdinand Philippe Louis Marie, Orléansin herttua, prinssi (1818—1900) — Ludvig Filipin poika, vuoden 1848 vallankumouksen voiton jälkeen maanpaossa Englannissa. — 417, 424.
- Joosef II* (1741—1790) — niin sanotun Pyhän Rooman valtakunnan keisari (1765—1790). — 288, 290.
- Jordan*, Sylvester (1792—1861) — saksalainen lakimies ja poliitikko, 1848—1849 Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen. — 274.
- Juhana* (1782—1859) — itävaltalainen arkkiherttua, kesäkuusta 1848 joulukuuhun 1849 Saksan valtionhoitaja. — 300, 341, 346, 347.
- Juvenalis* (Decimus Iunius Juvenalis) (s. n. 60 — k. vuoden 127 jälkeen) — kuuluisa roomalainen satiirikkorunoilija. — 178.

K

- Kaarle Albert* (1798—1849) — Piemonten kuningas (1831—1849). — 220.
- Kaarle X* (1757—1836) — Ranskan kuningas (1824—1830). — 251.

- Kaarle Suuri* (n. 742—814) — frankkien kuningas (768—800) ja keisari (800—814). — 62, 302.
- Kant*, Immanuel (1724—1804) — etevä saksalainen filosofi, saksalaisen idealismin kantaisä 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa. — 237, 452.
- Konstantinus* (n. 274—337) — Rooman keisari (306—337). — 179.
- Köller*, Ernst Matthias (1841—1928) — saksalainen taantumuksellinen valtiomies, valtiopäivämies (1881—1888), Preussin sisäministeri 1894—1895; vainosi sosiaalidemokraattista puoluetta. — 179.

L

- Lacrosse*, Bertrand Théobald Joseph (1796—1865) — ranskalainen poliitikko, orleanisti, yleisten töiden ministeri; vuodesta 1850 bonapartisti. — 229.
- Laffitte*, Jacques (1767—1844) — ranskalainen suurpankkiiri ja poliitikko, orleanisti. — 181.
- La Hitte*, Jean Ernest (1789—1878) — ranskalainen kenraali, bonapartisti; lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1850—1851), ulkoministeri (1849—1851). — 251, 396.
- Lamartine*, Alphonse (1790—1869) — ranskalainen runoilija, historioitsija ja poliitikko; 1848 ulkoministeri ja väliaikaisen hallituksen tosiasiallinen päämies. — 185, 189, 195, 198, 412.
- Lamoricière*, Christophe Louis Léon (1806—1865) — ranskalainen kenraali, mallittainen porvarillinen tasavaltalainen, osallistui aktiivisesti kesäkuun kapinan kukistamiseen 1848; sotaministeri Cavaignacin hallituksessa (kesäkuu—joulukuu). — 380, 428.
- La Rochejaquelein*, Henri Auguste Georges, markiisi (1805—1867) — ranskalainen poliitikko, legitimistien puolueen johtajia, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 186, 417.
- Lassalle*, Ferdinand (1825—1864) — saksalainen pikkuporvarillinen publisisti, asianajaja; 1848—1849 osallistui demokraattiseen liikkeeseen Reinin maakunnassa; 1860-luvulla liittyi työväenliikkeeseen, Saksan yleisen työväenyhdistyksen perustajia (1863); kannatti Saksan yhdistämistä »ylhäältä käsin» Preussin ylivaltaan, pani alulle opportunistisen suuntauksen Saksan työväenliikkeessä. — 89, 172.
- Latour*, Theodor, kreivi (1780—1848) — itävaltalainen valtiomies, monarkisti; 1848 sotaministeri; lokakuussa 1848 kapinalliset surmasivat hänet Wienissä. — 314.
- Leclerc*, Alexandre — pariisilainen liikemies, järjestyspuolueen kannattaja, osallistui työläisten kesäkuun kapinan kukistamiseen 1848. — 256.
- Ledru-Rollin*, Alexandre Auguste (1807—1874) — ranskalainen publisisti, pikkuporvarillisten demokraattien johtajia, »La Réforme» lehden toimittaja; vuoripuolueen johtaja, perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, myöhemmin maanpaossa. — 119, 185, 192, 195, 201, 202, 210, 216, 218—220, 224, 225, 227, 228, 230, 240, 251, 257, 267, 304, 369, 380, 385, 387.
- Le Flô*, Adolphe Emmanuel Charles (1804—1887) — ranskalainen kenraali ja poliitikko; järjestyspuolueen jäsen, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 378, 428.
- Lemoine*, John (1814—1892) — »Journal des Débats» lehden englantilainen kirjeenvaihtaja. — 259.
- Leopold* (1790—1852) — Badenin suurherttua (1830—1852). — 339.
- Lermnier*, Jean Louis Eugène (1803—1857) — ranskalainen publisisti, orleanisti, vertaavan oikeustieteen professori »Collège de France'ssa» (1831—1839); jätti oppituolin ylioppilaiden esittämän vastalauseen vuoksi. — 217.

- Levy*, Gustav — saksalainen sosialisti, Saksan Yleisen työväenyhdistyksen aktiivisia toimihenkilöitä. — 467.
- Licinius* (Gaius Licinius Stolo) — roomalainen valtiomies 300-luvun alkupuolisella e.a.a.; kansantribuunina julkaisi yhdessä Sextiuksen kanssa lakeja plebeijien etuja silmällä pitäen. — 16.
- List*, Friedrich (1789—1846) — saksalainen vulgaari porvarillinen taloustieteilijä, äärimmäisen protektionismin kannattaja. — 449.
- Locke*, John (1632—1704) — huomattava englantilainen dualistifilosofi, sensuaalisti. — 361.
- Louis Bonaparte* — ks. *Napoleon III*.
- Louis Napoleon* — ks. *Napoleon III*.
- Ludvig Filip* (1773—1850) — Orléansin herttua, Ranskan kuningas (1830—1848). — 181, 182, 184, 205, 207, 210, 211, 232, 235, 238, 239, 240, 261, 291, 365, 366, 368, 369, 374, 375, 380, 389, 390, 400, 416—419, 432.
- Ludvig Filip* [*Albert*], Pariisin kreivi (1838—1894) — kuningas Ludvig Filipin pojanpoika, Ranskan kruunun tavoittelija. — 261, 416.
- Ludvig IX*, »Pyhä» (1215—1270) — Ranskan kuningas (1226—1270). — 234.
- Ludvig XIV* (1638—1715) — Ranskan kuningas (1643—1715). — 241, 434.
- Ludvig XV* (1710—1774) — Ranskan kuningas (1715—1774). — 253, 440.
- Ludwig XVI* (1754—1793) — Ranskan kuningas (1774—1792), hänet mestattiin Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana. — 276.
- Ludvig XVIII* (1755—1824) — Ranskan kuningas (1814—1815 ja 1815—1824). — 361.
- Luther*, Martti (1483—1546) — tunnettu uskonpuhdistaja, protestantismin (luterilaisuuden) perustaja Saksassa; saksalaisen porvariston ideologi. — 360.

M

- Macfarlane*, Helen — vuosina 1849—1850 chartistien sanomalehtien aktiivinen kirjeenvaihtaja, käänsi »Kommunistisen puolueen manifestin» englannin kielelle. — 85.
- Machiavelli*, Niccolò (1469—1527) — italialainen poliitikko, historioitsija ja kirjailija. — 469.
- Mac-Mahon*, Marie Edmé Patrick Maurice de (1808—1893) — ranskalainen marsalkka, taantumuksellinen poliitikko, bonapartisti; Pariisin Kommunin pyöveleitä; kolmannen tasavallan presidentti (1873—1879). — 171.
- Magnan*, Bernard Pierre (1791—1865) — ranskalainen marsalkka, bonapartisti, 2. joulukuuta 1851 suoritetun vallankaappauksen järjestäjiä. — 418, 425, 428.
- Maistre*, Joseph de (1753—1821) — ranskalainen kirjailija, taantumuksellisen ylimystön ja klerikaalien ideologeja, vastusti kiihkeästi Ranskan porvarillista vallankumousta 1700-luvun lopulla. — 277.
- Maksimilian II Joosef* (1811—1864) — Baijerin kuningas (1848—1864). — 332.
- Maleville*, Léon de (1803—1879) — ranskalainen poliitikko, orleanisti, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, sisäministeri (joulukuun loppupuolella 1848). — 412.
- Manteuffel*, Otto Theodor, paroni (1805—1882) — preussilainen valtiomies, sisäministeri (1848—1850), ministeripresidentti (1850—1858). — 324.
- Marche* — ranskalainen työmie, joka kansan nimessä vaati 1848, että väliaikainen hallitus olisi julistanut oikeuden työhön. — 186.
- Marie*, Alexandre (1795—1870) — ranskalainen poliitikko, maltillinen porvarillinen tasavaltalainen; 1848 yleisten töiden ministeri, myöhemmin oikeusministerinä Cavaignacin hallituksessa. — 193, 194.
- Marrast*, Armand (1801—1852) — ranskalainen publisisti, maltillisten porvarillisten tasavaltalaisten johtajia, »Le National» lehden toimittaja; 1848 väliai-

- kaisen hallituksen jäsen ja Pariisin määri, perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen puheenjohtaja (1848—1849). — 195, 201, 205—207, 218, 225, 267, 361, 369, 377, 378.
- Marx Karl* (1818—1883) (elämäkertatietoja). — 90, 92, 125—127, 129, 164—166, 169, 171, 354, 356—359, 444—447, 453—455, 457, 466—469.
- Masaniello* (Tommaso *Aniello*) (1620—1647) — kalastaja, johti 1647 Napolin kansankapinaa Espanjan herruutta vastaan. — 427.
- Mathieu de la Drôme*, Philippe Antoine (1808—1865) — ranskalainen pikkuporvarillinen demokraatti; toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, kuului vuoripuolueeseen, vuodesta 1851 maanpaossa. — 217.
- Mauguin*, François (1785—1854) — ranskalainen lakimies, ennen vuotta 1848 liberaalin dynastisen opposition johtajia; toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 405.
- Maupas*, Charlemagne Émile de (1818—1888) — ranskalainen asianajaja, bonapartisti, Pariisin poliisiprefekti (1851), 2. joulukuuta 1851 suoritetun vallankaappauksen järjestäjä, poliisiministeri (1852—1853). — 425.
- Maurer*, Georg Ludwig (1790—1872) — tunnettu saksalainen porvarillinen historioitsija, tutkinut muinaisen ja keskiaikaisen Saksan yhteiskuntarakennetta. — 107.
- Meissner*, Otto Karl (1819—1902) — hampurilainen kustantaja, julkaissut »Pääoman» ja useita muita Marxin ja Engelsin teoksia. — 166.
- Messenhauser*, Caesar Wenzel (1813—1848) — itävaltalainen upseeri, kansalliskaartin päällikkö ja Wienin komendantti lokakuun kapinan aikana 1848; hänet ammuttiin, kun vastavallankumoukselliset joukot valloittivat kaupungin. — 317.
- Metternich*, Clemens, ruhtinas (1773—1859) — itävaltalainen taantumuksellinen valtiomies; ulkoministeri (1809—1821) ja valtiokansleri (1821—1848), pyhän allianssin perustajia. — 94, 276, 286, 287, 289—293, 295.
- Mierostawski*, Ludwik (1814—1878) — puolalainen poliitikko ja sotilas, osallistui Puolan kapinaan 1830—1831; johti Poznanin kapinaa 1848, sen jälkeen johti Sisilian kapinallisten taistelua, Badenin ja Pfalzin kapinan aikana 1849 vallankumousarmeijan päällikkönä, Puolan kapinan aikana 1863 hänet julistettiin diktaattoriksi, kapinan tukahduttamisen jälkeen lähti maanpakoon Ranskaan. — 344.
- Molé*, Louis Mathieu (1781—1855) — ranskalainen valtiomies, orleanisti; pääministeri (1836—1837, 1837—1839), toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 233, 396, 417.
- Moleschott*, Jacob (1822—1893) — porvarillinen filosofi, vulgaarin materialismin kannattaja ja fysiologi; toimi opettajana Saksassa, Sveitsissä ja Italiassa. — 452.
- Molière*, Jean-Baptiste (oik. *Poquelin*) (1622—1673) — suuri ranskalainen näytelmäkirjailija. — 259.
- Moll*, Joseph (1812—1849) — Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen tunnettu toimihenkilö, Oikeamielisten liiton johtajia, Kommunistien liiton Keskuskomitean jäsen, osallistui Badenin ja Pfalzin kapinaan 1849, sai surmansa taistelussa Murgilla. — 154, 155.
- Monk*, George (1608—1670) — englantilainen kenraali, osallistui aktiivisesti monarkian palauttamiseen Englannissa 1660. — 217, 402.
- Montalembert*, Charles (1810—1870) — ranskalainen publisisti, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, orleanisti, katolisen puolueen johtaja. — 241, 257, 410, 417, 437.
- Morgan*, Lewis Henry (1818—1881) — kuuluisa amerikkalainen tiedemies, tutkinut alkukantaisen yhteiskunnan historiaa, vaistonvarainen materialisti. — 95.

- Morny*, Charles Auguste Louis Joseph, kreivi *de* (1811—1865) — ranskalainen poliitikko, bonapartisti, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1849—1851), 2. joulukuuta 1851 suoritetun vallankaappauksen järjestäjä, sisäministeri (joulukuuta 1851 tammikuuhun 1852). — 440.
- Moslé*, Johann Ludwig (1794—1877) — saksalainen upseeri; hänet lähetettiin 1848 valtakunnan komissaarina Wieniin. — 322.

N

- Napoleon I* Bonaparte (1769—1821) — Ranskan keisari (1804—1814 ja 1815). — 31, 162, 209—211, 241—243, 245, 246, 263, 264, 268, 279, 284, 345, 357, 360—362, 373, 401, 402, 427, 432—437, 440, 441.
- Napoleon III* (Louis Napoleon Bonaparte) (1808—1873) — Napoleon I:n veljenpoika, toisen tasavallan presidentti (1848—1851), Ranskan keisari (1852—1870). — 91, 166, 170, 204, 208—215, 217, 219, 221, 223, 224, 226—228, 234—237, 241, 242, 246, 247, 249—251, 259—265, 349, 356, 357, 360, 362, 368, 374—377, 379, 380, 383, 385, 388—392, 395—397, 399—404, 406—414, 417—422, 424—432, 434—441.
- Neumayer*, Maximilian Georg Joseph (1789—1866) — ranskalainen kenraali, järjestyspuolueen kannattaja. — 264, 402, 403.
- Newton*, Isaac (1642—1727) — suuri englantilainen fyysikko, tähtitieteilijä ja matemaatikko, klassisen mekaniikan perustanlaskija. — 51.
- Ney*, Edgar (1812—1882) — ranskalainen upseeri, bonapartisti, presidentti Louis Bonaparten adjutantti. — 235, 391.
- Nikolai II* (1868—1918) — Venäjän keisari (1894—1917). — 177.
- Nothjung*, Peter (1821—1866) — saksalainen räätäli, Kölnin työväenyhdistyksen jäsen, Kommunistien liiton jäsen, syytettynä Kölnin kommunistien oikeusjutussa (1852). — 352.

O

- Orléans* — ranskalainen kuningassuku (1830—1848). — 222, 236, 375, 381, 414, 416, 417, 433, 439.
- Orléansin herttua* — ks. *Ludvig Filip*.
- Orléansin herttuatar*, Héléne, omaa sukua Mecklenburg (1814—1858) — Ludvig Filipin vanhimman pojan Ferdinandin leski. — 235, 369, 391.
- Oudinot*, Nicolas Charles Victor (1791—1863) — ranskalainen kenraali, orleanisti; 1849 komensi armeijakuntaa, joka oli lähetetty Rooman tasavaltaa vastaan; järjesti vastarintaa vallankaappaukselle, joka pantiin toimeen 2. joulukuuta 1851. — 220, 221, 226, 227, 377, 388, 391.
- Owen*, Robert (1771—1858) — suuri englantilainen utopistisocialisti. — 8, 117, 119.

P

- Pagnerre*, Laurent Antoine (1805—1854) — ranskalainen kustantaja, porvarillinen tasavaltalainen, 1848 perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 218.
- Palacký*, František (1798—1876) — tunnettu tšekkiläinen historioitsija, porvarillinen poliitikko, liberaali; ajoi Habsburgien monarkian säilyttämiseen suunnattua politiikkaa. — 304.
- Pariisin kreivi* — ks. *Ludvig Filip Albert*.
- Passy*, Hippolyte Philibert (1793—1880) — ranskalainen taloustieteilijä, orleanisti, heinäkuun monarkian kaudella kuului useita kertoja hallitukseen, toisen tasavallan kaudella finanssiministeri. — 235, 240.

- Perczel*, Moritz (1811—1899) — unkarilainen kenraali, osallistui Unkarin vallankumoukseen 1848—1849; vallankumouksen tappion jälkeen maanpaossa Turkkissa, myöhemmin Englannissa. — 314, 317, 319.
- Perrot*, Benjamin Pierre (1791—1865) — ranskalainen kenraali, 1848 osallistui kesäkuun kapinan kukistamiseen, 1849 kansalliskaartin päällikkö Pariisissa. — 409.
- Persigny*, Jean Gilbert Victor, kreivi (1808—1872) — ranskalainen valtiomies, bonapartisti, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1849—1851), 2. jouluuta 1851 suoritetun vallankaappauksen järjestäjiä, sisäministeri (1852—1854 ja 1860—1863). — 413, 424.
- Pinto*, Isaac (1715—1787) — hollantilainen suurliikemies, taloustieteilijä. — 59.
- Pius IX* (1792—1878) — Rooman paavi (1846—1878). — 219, 236, 391.
- Platon* (n. 427 — n. 347 e.a.a.) — muinaiskreikkalainen idealistifilosofi. — 207.
- Polignac*, Auguste Jules Armand Marie, ruhtinas (1780—1847) — ranskalainen valtiomies, legitimisti ja klerikaali, ulkoministeri ja pääministeri (1829—1830). — 417.
- Proudhon*, Pierre Joseph (1809—1865) — ranskalainen publisisti, taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi, anarkismin perustajia; 1848 lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 116, 255, 356, 357, 387, 446, 457—466.
- Publicola* (Publius Valerius Publicola) (k. 503 e.a.a.) — Rooman tasavallan puoleksi legendaarinen valtiomies. — 361.
- Pyat*, Félix (1810—1889) — ranskalainen publisisti, pikkuporvarillinen demokraatti, 1848 osallistui vallankumoukseen, vuodesta 1849 maanpaossa; useita vuosia harjoitti Marxin ja Internationaalien parjausta käyttämällä siihen tarkoitukseen Lontoon ranskalaista jaostoa; Pariisin Kommuunin jäsen. — 467.

R

- Radetzky*, Joseph, kreivi (1766—1858) — itävaltalainen sotamarsalkka, vuodesta 1831 Pohjois-Italiassa olevien Itävallan sotavoimien komentajana, vuosina 1848—1849 kukisti julmasti vallankumouksellisen ja kansallisen vapausliikkeen Italiassa. — 308, 312, 313, 316.
- Raspail*, François (1794—1878) — tunnettu ranskalainen luonnontutkija, sosialisti, oli läheisessä yhteydessä vallankumoukselliseen proletariaattiin, osallistui vallankumouksiin 1830 ja 1848; perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen. — 185, 195, 204, 210, 216, 442.
- Rateau*, Jean Pierre (1800—1887) — ranskalainen asianajaja, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, bonapartisti. — 214, 217, 376.
- Rau*, Karl Heinrich (1792—1870) — saksalainen vulgaari porvarillinen taloustieteilijä. — 449.
- Regnault de Saint-Jean d'Angély*, Auguste Michel Étienne, kreivi (1794—1870) — ranskalainen kenraali, bonapartisti, sotaministeri (tammikuu 1851). — 409.
- Rémusat*, Charles François Marie, kreivi (1797—1875) — ranskalainen valtiomies ja kirjailija, orleanisti, sisäministeri (1840), ulkoministeri (1871—1873). — 410.
- Reuter*, Max — 1850-luvun alussa preussilaisena vakoilijana Lontoossa. — 352, 354.
- Ricardo*, David (1772—1823) — englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen etevimpiä edustajia. — 127, 129.
- Riehl*, Wilhelm Heinrich (1823—1897) — saksalainen taantumuksellinen kirjallisuushistorioitsija. — 449.
- Rikhard III* (1452—1485) — Englannin kuningas (1483—1485). — 415.
- Robespierre*, Maximilien (1758—1794) — Ranskan 1700-luvun porvarillisen val-

- lankumouksen merkkimiehiä, jakobiinien johtaja, vallankumouhallituksen päämies (1793—1794). — 206, 360.
- Rotschild* — pankkiirisuku, jolla oli pankkeja monissa Euroopan maissa. — 183.
- Rotschild*, Amschel (1773—1855) — Rotschildien pankkiirisuvun pää Frankfurt am Mainissa. — 280.
- Rotschild*, Jakob (James) (1792—1868) — Rotschildien pankkiirisuvun pää Pariisissa. — 182.
- Rotteck*, Karl (1775—1840) — saksalainen porvarillinen historioitsija ja poliitikko, liberaali. — 274, 282.
- Rouher*, Eugène (1814—1884) — ranskalainen valtiomies, bonapartisti, oikeusministeri (1849—1852 väliajoin). — 405, 413.
- Rousseau*, Jean Jacques (1712—1778) — tunnettu ranskalainen valistuskirjailija, demokraatti, pikkuporvariston ideologi. — 58.
- Royer-Collard*, Pierre Paul (1763—1845) — ranskalainen filosofi ja ulkopoliitikko, monarkisti. — 361.
- Römer*, Friedrich (1794—1864) — württembergiläinen valtiomies, 1848—1849 oikeusministeri ja pääministeri, Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen. — 274.
- Rösler*, Gustav Adolf (1818—1855) — saksalainen lehtimies, 1848—1849 Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen, vuodesta 1850 maanpaossa Amerikassa. — 348.
- Rößler*, Konstantin (1820—1896) — saksalainen publisisti, Berliinin puolivirallisen kirjallisuustoimiston johtaja (1877—1892), kannatti Bismarckin politiikkaa. — 178, 348.

S

- Saint-Arnaud*, Armand Jacques Achille Leroy de (1801—1854) — ranskalainen marsalkka, bonapartisti; 2. joulukuuta 1851 suoritettujen vallankaappauksen järjestäjiä, sotaministeri (1851—1854). — 378.
- Sainte-Beuve*, Pierre Henri (1819—1855) — ranskalainen tehtailija ja maanomistaja, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, kuului järjestyspuolueeseen. — 420.
- Saint-Jean d'Angély* — ks. *Regnault de Saint-Jean d'Angély*, Auguste Michel Étienne.
- Saint-Just*, Louis Antoine (1767—1794) — Ranskan 1700-luvun porvarillisen vallankumouksen merkkimiehiä, jakobiinien johtajia. — 360.
- Saint-Priest*, Emmanuel Louis Marie, varakreivi (1789—1881) — ranskalainen kenraali ja diplomaatti, legitimisti, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1849—1851). — 416.
- Saint-Simon*, Henri (1760—1825) — suuri ranskalainen utopistisocialisti. — 117, 234.
- Sallandrouze*, Charles Jean (1808—1867) — ranskalainen teollisuusmies, perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1848—1849); bonapartisti. — 427.
- Salvandy*, Narcisse Achille, kreivi (1795—1856) — ranskalainen kirjailija ja valtiomies, orleanisti, valistusministeri (1837—1839 ja 1845—1848). — 416.
- Say*, Jean Baptiste (1767—1832) — ranskalainen porvarillinen taloustieteilijä, vulgaarin kansantaloustieteen edustaja. — 361.
- Schaper*, von — Preussin taantumuksellisen virkamiehistön edustajia, Reinin maakunnan ylipresidentti (1842—1845). — 444.
- Schapper*, Karl (1812—1870) — Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen merkkimiehiä, Oikeamielisten liiton johtajia, Kommunistien liiton Keskuskomitean jäsen, osallistui 1848—1849 vallankumoukseen Saksassa; 1850 Kommunistien liiton hajaannuksen aikana seikkailuhenkisen ryhmäkunnan johtajia; 1856 läheni jälleen Marxia; I Internationaalin Pääneuvoston jäsen. — 467.
- Scherzer*, Andreas (1807—1879) — saksalainen räätäli, jäsenenä erässä pariisilaisessa yhteisössä, joka 1850 tapahtuneen Kommunistien liiton hajoamisen

- jälkeen kuului Willichin—Schapperin seikkailuhenkiseen ryhmäkuntaan, yksi niin sanotun saksalais-ranskalaisen salaliiton jutussa syytetyistä Pariisissa helmikuussa 1852; myöhemmin maanpaossa Englannissa. — 467.
- Schramm*, Jean Paul Adam (1789—1884) — ranskalainen kenraali ja poliitikko, bonapartisti, sotaministeri (1850—1851). — 403.
- Schwarzenberg*, Felix, ruhtinas (1800—1852) — itävaltalainen taantumuksellinen valtiomies ja diplomaatti; lokakuussa 1848 tukahdutetun Wienin vallankumouksen jälkeen pääministeri ja ulkoministeri. — 293.
- Schwarzer*, Ernst (1808—1860) — itävaltalainen virkamies ja publisisti, yleisten töiden ministeri (heinäkuusta syyskuuhun 1848). — 314.
- Sébastieni*, Horace, kreivi (1772—1851) — ranskalainen marsalkka, ulkoministeri (1830—1832), lähettiläänä Lontoossa (1835—1840). — 199.
- Séгур d'Aguesseau*, Raymond Paul (1803—1889) — ranskalainen poliitikko, kuului vuoron perään kaikkiin vallassa olleisiin puolueisiin. — 251.
- Shakespeare*, William (1564—1616) — suuri englantilainen kirjailija. — 431.
- Sigel*, Franz (1824—1902) — badenilainen upseeri, pikkuporvarillinen demokraatti, Badenin vallankumouksellisen armeijan ylipäällikkö ja myöhemmin ylipäällikön sijainen Badenin ja Pfalzin kapinan aikana 1849; 1852 matkusti USA:han, osallistui aktiivisesti sisällissotaan pohjoisvaltojen puolella. — 344.
- Sismondi*, Jean Charles Léonard Simonde de (1773—1842) — sveitsiläinen taloustieteilijä, pikkuporvarillinen kapitalismin arvostelija. — 62, 113, 357.
- Smith*, Adam (1723—1790) — englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen huomatuimpia edustajia. — 50, 455, 460.
- Soulouque*, Faustin (n. 1782—1867) — Haitin neekeritasavallan presidentti, julistautui 1849 keisariksi ja otti nimen Faustin I. — 211, 246, 249, 440.
- Stadion*, Franz, kreivi (1806—1853) — itävaltalainen valtiomies, Galitsian ja Böömin Moravian kansallista vapausliikettä vastaan suunnatun taistelun järjestäjiä, sisäministeri (1848—1849). — 322.
- Steffen*, Wilhelm — entinen preussilainen upseeri, puolustuksen todistajana Kölnin kommunistijutussa (1852), 1853 lähti maanpakoon Englantiin, myöhemmin USA:han; 1850-luvulla oli läheisessä yhteydessä Marxiin ja Engelsiin. — 467.
- Stein*, Lorenz (1815—1890) — saksalainen lakimies, vulgaari taloustieteilijä. — 449.
- Stieber*, Wilhelm (1818—1882) — preussilainen poliisivirkailija, Preussin valtiollisen poliisin päällikkö (1850—1860), Kölnin oikeusjutun järjestäjä Kommunistien liiton jäseniä vastaan ja päätodistaja oikeusjutussa (1852). — 352—354.
- Stirner*, Max (oik. Kaspar *Schmidt*) (1806—1856) — saksalainen filosofi, nuorhegeliläinen, porvarillisen individualismin ja anarkismin ideologi. — 12, 13, 35—38, 41, 54, 59.
- Strauß*, David Friedrich (1808—1874) — saksalainen filosofi, tunnettuja nuorhegeliläisiä, vuoden 1866 jälkeen kansallisliberaali. — 10, 12.
- Stüve*, Johann Karl Bertram (1798—1872) — saksalainen poliitikko, liberaali; Hannoverin sisäministeri (1848—1850). — 274.
- Sue*, Eugène (1804—1857) — ranskalainen kirjailija, lakiasäättävän kansalliskouksen jäsen (1850—1851). — 246, 256, 257, 258, 397.

T

- Talandier*, Pierre Theodor Alfred (1822—1890) — ranskalainen lehtimies, pikkuporvarillinen demokraatti, osallistui 1848 vallankumoukseen, vuodesta 1851 maanpaossa; Internationaalinen Pääneuvoston jäsen (1864); Ranskan parlamentin jäsen (1876—1880, 1881—1885). — 467.
- Teste*, Jean Baptiste (1780—1852) — ranskalainen valtiomies, orleanisti, heinä-

- kuun monarkian kaudella kauppaa-, oikeus- ja yleisten töiden ministeri, oli syytettynä lahjusten ostopa ja väärinkäytöksistä. — 240.
- Thiers*, Adolphe (1797—1877) — ranskalainen porvarillinen historioitsija ja valtiomies, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1849—1851), orleanisti; tasavallan presidentti (1871—1873), Pariisin Kommuunin pyöveli. — 170, 233, 236, 237, 247, 257, 378, 383, 385, 387, 396, 410, 417, 420, 422, 424, 427, 428.
- Thorigny*, Pierre François Elisabeth (1798—1869) — ranskalainen lakimies, 1834 tutki Lyonin huhtikuun kapinan osanottajien juttua; bonapartisti, sisäministeri (1851). — 425.
- Tocqueville*, Alexis (1805—1859) — ranskalainen porvarillinen historioitsija ja poliitikko, legitimisti, toisen tasavallan kaudella perustuslakiasäättävän kansalliskokouksen ja lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen, ulkoministeri (kesäkuusta lokakuuhun 1849). — 418.
- Toussaint-l'Ouverture*, François (Pierre) Dominique (1743—1803) — johti Haitin neekerien kumousliikettä, joka oli suunnattu espanjalaisten ja englantilaisten herruutta vastaan 1700-luvun lopulla. — 211.
- Trélat*, Ulysse (1795—1879) — ranskalainen poliitikko, porvarillinen tasavaltalainen, yleisten töiden ministeri (toukokuusta kesäkuuhun 1848). — 197.

V

- Väisse*, Claude Marius (1799—1864) — ranskalainen valtiomies, bonapartisti; sisäministeri (tammikuusta huhtikuuhun 1851). — 412.
- Vatimesnil*, Antoine (1789—1860) — ranskalainen poliitikko, legitimisti, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1849—1851). — 412.
- Vauban*, Sébastien le Prestre (1633—1707) — ranskalainen marsalkka, sotainsinööri ja kirjailija. — 241.
- Weitling*, Wilhelm (1808—1871) — Saksan työväenliikkeen tunnettuja miehiä sen syntykaudella, utooppisen tasanjakokommunismien teoreetikko. — 90.
- Welcher*, Karl Theodor (1790—1869) — saksalainen lakimies, 1848—1849 Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen, kuului oikeistolaiseen keskusta. — 274, 282, 322.
- Venedey*, Jakob (1805—1871) — saksalainen radikaali publisisti ja valtiomies, liberaali. — 37.
- Vergilius* (Publius Vergilius Maro) (70—19 e.a.) — kuuluisa roomalainen runoilija. — 235.
- Véron*, Louis Désiré (1798—1867) — ranskalainen sanomalehtimies ja poliitikko, bonapartisti; »Constitutionnel» lehden omistaja. — 440.
- Weydemeyer*, Joseph (1818—1866) — Saksan ja Amerikan työväenliikkeen toimihenkilö, Kommunistien liiton jäsen, osallistui 1848—1849 vallankumoukseen Saksassa ja sisällissotaan USA:ssa pohjoisvaltioiden puolella; pani alulle marxilaisuuden levittämisen USA:ssa; Marxin ja Engelsin ystävä ja toimintatoveri. — 356, 466—467.
- Vidal*, François (1814—1872) — ranskalainen taloustieteilijä, pikkuporvarillinen sosialisti, 1848 Luxembourgin valiokunnan sihteeri, lakiasäättävän kansalliskokouksen jäsen (1850—1851). — 250, 251, 256, 396.
- Vieyra* — ranskalainen eversti, bonapartisti, 2. joulukuuta 1851 suoritetun vallankaappauksen aktiivinen osanottaja. — 388.
- Vilhelm I* (1781—1864) — Württembergin kuningas (1816—1864). — 339.
- Vilhelm I* (1797—1888) — Preussin prinssi, Preussin kuningas (1861—1888), Saksan keisari (1871—1888). — 170.
- Villèle*, Jean Baptiste Séraphin Joseph (1773—1854) — ranskalainen valtiomies, legitimisti, pääministeri (1822—1828). — 417.
- Willich*, August (1810—1878) — preussilainen upseeri, Kommunistien liiton jäsen, osallistui Badenin ja Pfalzin kapinaan 1849; yksi Kommunistien liitosta 1850 eronneen seikkailuhenkisen ryhmäkunnan johtajista; 1853 lähti

- maanpakoon USA:han, osallistui sisällissotaan pohjoisvaltioiden puolella. — 467.
- Windischgrätz*, Alfred, ruhtinas (1787—1862) — itävaltalainen sotamarsalkka; 1848—1849 johti Prahan ja Wienin kapinan ja Unkarin vallankumouksen kukistamista. — 306, 313, 315—317, 322.
- Vivien*, Alexandre François (1799—1854) — ranskalainen asianajaja ja poliitikko, orleanisti; 1848 yleisten töiden ministeri Cavaignacin hallituksessa. — 207.
- Vogt*, Karl (1817—1895) — saksalainen luonnontutkija, vulgaari materialisti, pikkuporvarillinen demokraatti; 1848—1849 Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen, kuului vasemmistosiipeen. — 340, 452.
- Wolff*, Christian (1679—1754) — saksalainen idealistifilosofi, metafysiikko. — 452.
- Wolff*, Wilhelm (1809—1864) — saksalainen proletaarinen vallankumousmies, maaliskuusta 1848 Kommunistien liiton Keskuskomitean jäsen, 1848—1849 yksi »Neue Rheinische Zeitungin» toimittajista, Frankfurtin kansalliskokouksen jäsen; maanpaossa Englannissa; Marxin ja Engelsin ystävä ja toimintatoveri. — 341, 346.
- Voltaire*, François Marie (oik. *Arouet*) (1694—1778) — kuuluisa ranskalainen valistaja, deistifilosofi, satiirikko kirjailija ja historioitsija. — 234.
- Wrangel*, Friedrich Heinrich Ernst (1784—1877) — preussilainen kenraali. — 324, 325.

Y

- Yon* — ranskalainen poliisikomisario, joka johti 1850 lakiasäättävän kansalliskokouksen vartiointia. — 401, 405.

NIMIÄ KIRJALLISUUDESTA JA MYTOLOGIASTA

- Akhilleus* — muinaiskreikkalaisessa tarustossa rohkein Troijaa piirittäneistä sankareista, Homeroksen »Iliiaan» pääsankareita. — 371, 372.
- Antaios* — kreikkalainen tarusankari, joka oli voittamaton niin kauan kuin kosketti maata, äitiään, jolta sai aina lisää voimia. — 229.
- Bacchus* (Bakkhos) — muinaisilla roomalaisilla viininjumala ja ilonpidon innoittaja. — 402.
- Bartolomeus* — raamatun tarun mukaan yksi Jeesuksen 12:sta apostolista. — 206.
- Crevel* — Balzacin romaanin »Bette-serkku» henkilöahmo, kiipijä, nykyri ja haureuden harjoittaja. — 440.
- Damokles* — muinaiskreikkalaisen perimätiedon mukaan Syrakusan tyrannin Dionysioksen (4. vuosisata e.a.a.) hovimies. Damokles sai kutsun Dionysioksen pitoihin, joissa Dionysios sijoitti hänet valtaistuimelleen jouhesta riippuvan paljastetun miekan alle todistaakseen kateelliselle Damokleelle, että inhimillinen hyvinvointi on epävarmaa. Tästä on saanut alkunsa läheistä ja suurta vaaraa tarkoittava sanonta Damokleen miekka. — 245, 395.
- Don Quijote* — Cervantesin samannimisen romaanin päähenkilö. — 277, 322.
- Gordios* — Fryyгийн kuningas, joka tarun mukaan kiinnitti vankkureiden aisan ikeeseen tavattoman monimutkaisella solmulla (tästä sanonta Gordionin solmu, jolla tarkoitetaan pulmaa, erilaisten asianhaarojen sekavaa punoutumaa); oraakkelin ennustuksen mukaan solmun avaajasta oli tuleva Aasian hallitsija; kun Aleksanteri Suuri ei onnistunut avaamaan solmua, hän siivalsi sen poikki miekallaan. — 263, 332.
- Habakuk* — raamatun profeettoja. — 361.
- Janus* — muinaisroomalaisten jumalolento, jolla kuvattiin olevan kahdet vastak-

- kaisiin suuntiin kohdistetut kasvot; kuvaannollisessa merkityksessä kaksinaamainen ihminen. — 226.
- Joosef* — muinaisjuutalaisen perimätiedon mukaan patriarkka Jaakobin poika, jonka hänen veljensä myivät Egyptiin, jossa hän nousi hallitusmieheksi. — 234.
- Kirke* — muinaiskreikkalaisessa tarustossa velhonainen Aian saarelta; hän muutti Odysseuksen seuralaiset sioiksi ja tätä itseään pidätti saarellaan kokonaisen vuoden; kuvaannollisesti lumoojatar. — 430.
- Klaus Zettel* — kankuri Shakespearen huvinäytelmästä »Kesäyön unelma». — 401.
- Krapülinski* — henkilöahmo Heinrich Heinen runosta »Zwei Ritter» (»Kaksi ritaria»), omaisuutensa hurvitellut puolalainen aatelismies; Krapülinskin nimi on johdettu ranskalaisesta sanasta *crapule*, mikä tarkoittaa mässäystä, ylensyöntiä ja juopottelua sekä heittiötä ja renttua. Tässä Marx tarkoittaa Krapülinskilla Louis Bonapartea. — 368.
- Midas* — Fryyгийн kuningas; muinaistarun mukaan Apollon kasvatti hänelle aasin korvat. — 211.
- Moses* — raamatun tarun mukaan profeetta, joka vapautti muinaiset juutalaiset Egyptin faaroiden orjuudesta (»korpivaellus»). — 240.
- Nemesis* — muinaiskreikkalaisessa mytologiassa koston jumalatar. — 226.
- Orfeus* — kreikkalaisen mytologian mukaan runoilija ja laulaja, joka laulullaan kesytti villieläimiä ja lumosi jopa kivetkin. — 225.
- Paavali* — raamatun perimätiedon mukaan kristitty apostoli. — 360.
- Potifar* — muinaisjuutalaisen perimätiedon mukaan egyptiläinen hoviherra, jolle oli myyty patriarkka Jaakobin poika Joosef. — 234.
- Robert Macaire* — kuuluisan ranskalaisen näyttelijän Frédéric Lemaître'n luoma ja Honoré Daumier'n pilakuvissaan ikuistama ovelan liikemiesveijarin hahmo. — 182.
- Robin Goodfellow* — fantastinen olento, joka englantilaisten kansantarujen mukaan oli ihmisten suojelijana ja auttajana; Shakespearen huvinäytelmän »Kesäyön unelma» tärkeimpiä henkilöahmoja. — 443.
- Roland* (Orlando), raivoisa — Arioston runoelman tarunomainen sankari. — 214.
- Samuel* — raamatun tarun mukaan muinaisjuutalainen profeetta. — 357, 388.
- Sancho Panza* — päähenkilön seuralainen Cervantesin romaanissa »Don Quijote». — 322.
- Schlemihl, Peter* — Chamisson pienoisromaanin »Peter Schlemihl» (»Varjoa vaila») päähenkilö, joka vaihtoi varjonsa ihmeelliseen kukkaraan. — 379.
- Schufjerle* ja *Spiegelberg* — henkilöahmoja Schillerin draamasta »Rosvot», rosvoja ja murhamiehiä, kerrassaan vailla siveellistä ryhtiä. — 401.
- Simson* — raamatun sankari, jolla oli suunnattomat voimat. — 229.
- Thetis* — kreikkalaisessa tarustossa merenjumalatar, Akhilleuksen äiti, joka varoitti poikaansa astumasta ensimmäisenä maihin Troijan edustalla (ensimmäistä maihin astujaa odotti kuolema). — 372.

ASIAHAKEMISTO

A

- Aasia* — 469.
 Ks. myös: *Intia*, *Kiina*.
Aatelisto — 16, 17, 47—48, 56, 72, 74, 96, 102, 268, 277, 286.
Abstraktio (tutkimusmenetelmänä) — 8, 19, 22, 31, 41, 63, 65, 444, 454—456, 462, 463—464.
Afrikka — 96.
Agraarikysymys — 161.
 Ks. myös: *Talonpoikaisto*.
Aistitoiminta — 7, 8, 20—22.
Ajattelu — 7, 8, 18, 26, 41.
Alankomaat — 122.
Alkukantainen yhteiskuntajärjestelmä — 15, 87, 95, 455.
Amerikka
 — Amerikan löytäminen — 31, 48, 96, 144;
 — Amerikan Yhdysvallat — 48, 58, 60, 63, 66, 72, 80, 84—85, 86—87, 90, 103, 118—119, 162, 266, 327, 367, 451, 460—461, 463;
 — vapaussota — 324;
 — Etelä — 58, 463.
Ammattikunnat (keskijajalla) — 16, 44—45, 47—49, 52, 74, 77, 95, 96, 113, 122, 169, 271, 288, 291, 459—460, 468.
Anarkistit — 89, 431.
Anastus — 171.
Antagonismi (vastakohtaisuus) — 92, 104, 105, 109, 117, 292, 351, 383—384, 394, 415, 443, 446, 463, 465.

- Antiikin maailma* — 15, 16, 61, 65, 68, 141, 357, 446.
Armeija — 140, 170, 171, 173—175, 268, 309, 310, 437, 468.
Arvo — 126—128, 130, 144—145, 455;
 — työvoiman — 127, 129, 130, 134, 139.
Arvopaperit — 50, 61, 66.
Aseet — 171, 175.
Avoliitto — 61, 79, 82, 108.

B

- Barbaarisuus* — 43, 46, 61, 98.
Belgia — 83, 132, 177, 269.
Biologia — 88.
Blanquillaisuus, blanquillaiset — 171, 249.
Bonapartismi — 170, 171, 172, 208—211, 219, 223, 357, 380, 399—402, 406, 407, 409, 410, 414, 424—425, 430, 431, 432—435, 436—437, 438—441.
Budjetti (valtion) — 181, 239, 368.
Bulgaria — 177.

C

- Chartismi* — 84, 119, 308, 467.

D

- Darvinismi* — 88.
Demokraattinen puolue (Saksassa) —
 154, 156—163, 336—337, 349.
Demokratia — 15, 27, 78, 110, 167,
 351, 385—386.

E

- Edistys* — 80, 102, 104.
Englannin porvarillinen vallankumous
1600-luvulla — 51, 120, 122, 168,
 269, 361, 427, 459.
Englanti — 22, 28, 31, 33, 43, 47,
 48, 50, 51, 60, 63, 67, 70, 74, 78,
 80, 84, 85, 87, 96, 102, 103, 111,
 113, 119, 120, 122, 133, 164, 166,
 169, 184, 187, 189, 205, 238, 239,
 253—254, 255, 256, 266, 268, 269,
 286, 308—309, 327, 423, 436, 448,
 459—461;
 — *porvaristo* — 239, 266, 268, 269;
 — *maaylimystö* — 111, 112, 382;
 — *työväenluokka* — 271, 443;
 — *talonpoikaisto* — 272.
Englantilainen 1600-luvun filosofia —
 23.
Espanja — 122, 172, 174, 327.

F

- Feodalismi* — 16, 17, 44, 48, 54, 56,
 60, 61, 67, 68, 73, 77, 82—83,
 95—97, 99, 100, 104, 109, 111—112,
 122, 141, 147, 161, 187—188, 268,
 270, 358, 361, 431, 435, 438, 446,
 459, 464, 465.
Feuerbachilaisuus — 37;
 — sen yleinen luonnehdinta — 8, 11,
 20;
 — feuerbachilaisen materialismin
 puutteellisuudet — 7, 20—23, 37—
 38;
 — Feuerbachin idealismi — 8, 9, 22—
 23, 37—38.
Filosofia
 — yleinen luonnehdinta — 9—11, 13,
 19, 21, 26, 34, 36, 41, 55, 65, 67,
 109;
 — päällysrakenteena — 26, 33—34;
 — sen tutkimuskohteen muuttumi-
 nen — 19.
 Ks. myös: *Feuerbachilaisuus, Idea-
 lismi, Klassinen saksalainen filo-
 sofia, Materialismi.*

- Finanssiylimystö* — 181—183, 188—
 189, 419—420.
Flanderit — 47.
Freetraderit — 248, 319—320.
Fysiikka — 22.

G

- Gallia* — 61, 179.

H

- Hegeliläisyys* — ks. *Klassinen saksalainen filosofia.*
Heimojärjestelmä — 15, 16, 27, 30,
 42, 43, 56, 60, 65—66, 95.
Hinta — 71—72, 73, 98, 100, 126,
 128, 133—134, 136—139, 141, 146,
 149, 455.
Hirmuvallta — 361.
Historia (tieteenä) — 11, 13, 19, 23—
 25, 30—31, 33—34, 35, 36—37,
 39, 40, 51, 52—53, 56, 59—61, 65,
 68, 88, 102, 109, 162, 164, 165,
 267—268, 358, 382, 443, 449, 453,
 454, 458, 466—467.
Historiallinen koulukunta — 277.
Historiallinen materialismi — ks. *Ma-
 terialismi, Materialistinen histo-
 riankäsitys.*
Historiankirjoitus — 14, 23, 35, 42.
Hollanti — 269, 448.
Hypoteekki — 243—244, 436, 437.

I

- Idealismi*
 — sen historialliset lähteet — 12—13,
 26, 38;
 — yleinen luonnehdinta — 7, 10,
 18—20, 31, 32, 34, 35—36, 41,
 67, 357, 445, 449, 450.
 — Hegelin idealismin arvostelua —
 11—13, 35, 41, 275, 451—453;
 — idealistinen historiankäsitys —
 31, 32, 34—36, 40—42, 54, 55,
 65, 114, 457—458, 459, 462, 464;
 — nuorhegeliläisyys — 10—13, 35—
 38, 55, 275, 278, 451—452;
 — vanhahegeliläisyys — 12.
Ideologia — 11, 18, 26, 40, 42, 51,
 54—55, 65, 68, 102, 109, 181,
 445—446.
Ihminen — 7, 8, 13—14, 25, 30, 41—
 44, 81, 97, 442—443;
 — sen eroavuus eläimistä — 14, 25;

— ja luonto — 21—22, 25, 30, 34, 35, 38, 42, 140, 442—443;
 — ihmisen henkinen rikkaus riippu-
 sen todellisten suhteitten rikkau-
 desta — 31—32.
Internationaali — ks. *Kansainvälinen
 työväenliitto*.
Internationaali II — 90.
Internationalismi, proletaarinen — 90,
 102, 104—105, 177.
Intia — 31, 35, 74, 95.
Irlanti — 95, 132.
Islanti — 60.
Isänmaa — 108.
Italia — 22, 47, 61, 66, 92—93, 96,
 132, 167, 177, 183, 189, 205, 219—
 220, 286, 291, 293, 307—308, 313,
 329, 332, 374, 375—376, 377, 469.
Itä-Rooman valtakunta — 61.
Itävalta — 93, 132, 167, 169, 170,
 174, 177, 183, 189, 205, 238, 274,
 276, 282—285, 286—294, 297—
 299, 300—301, 311—313, 327,
 329—332, 335, 336, 339.

J

Jako — 21, 27, 57.

K

Kansainvälinen työväenliitto — 89—
 90, 170.
Kansakunta — 15, 26, 31, 43, 46, 48—
 50, 52, 60, 65, 91—92, 93, 98, 109,
 122, 170, 270, 303, 327—328, 364,
 431, 464.
 »*Kansalaisyhteiskunta*» — 9, 23, 30,
 33, 65—66, 72, 391, 445, 458, 468.
Kansalliskaarti (Ranskassa) — 174,
 184, 185, 365, 389.
Kansallistaminen — 110, 161, 162.
Kansallisuus — 31—32, 33, 52, 65,
 66, 82, 98, 103, 108, 304—305,
 327.
Kansallisuuskysymys — 93, 98, 200,
 303—305, 327—328.
Kansantaloustiede — 448—449, 466;
 — marxilainen — 125, 165, 445, 446,
 447, 449, 451, 454—456;
 — klassinen — 126—129, 454—455;
 — vulgaari — 27, 28—29, 62, 113,
 116, 138—139, 140, 143, 147, 151—
 152, 448—449, 451, 452, 462—463.
 »*Kansantaloustieteen arvostelu*», *Marx*
 (kirjan synnystä) — 444, 451.

Kapina — 173—176, 309, 338—339.
Kapitalistinen tuotantotapa — 29, 47,
 48—49, 51, 52, 65, 73—74, 75—
 76, 92, 93, 97—99, 105—106, 127,
 130, 131, 134, 141, 143, 150, 169,
 358—359, 361, 444, 446, 448, 449—
 450, 464;
 — sen ristiriidat — 54—55, 75—76,
 95, 130—131, 143, 150, 446, 449—
 450, 462—463;
 — tuotantosuhteet — 133, 446.
 Ks. myös: *Kapitalistisen tuotannon
 anarkia, Kilpailu, Maailmanmark-
 kinat, Omistus, Palkkatyö, Porva-
 risto, Proletariaatti, Pääoma, Suur-
 teollisuus, Talouspulat, Teollis-
 uus, Työpalkka, Työvoima*.
*Kapitalistisen kasautumisen yleinen la-
 ki* — 143—144, 145—147, 152—
 153.
Kapitalistisen tuotannon anarkia —
 75, 113, 138.
Karthago — 60, 468.
Kasvatus — 79, 81, 108, 111.
Katusulkutaistelut — 173—176, 185,
 309, 317, 365.
Kauppa — 15, 21, 28, 42, 46—51, 54,
 67, 68, 444.
Kaupparvapaus — 51, 97, 106, 239, 444.
Kauppiat — 46, 47, 49, 50.
Kaupunki ja maaseutu — 16—17, 43—
 48, 50, 52, 54, 66, 67, 75, 175;
 — kaupungin erottuminen maaseu-
 dusta on ensimmäinen suuri yh-
 teiskunnallinen työnjako — 15,
 16—17, 43, 44, 460;
 — kaupungin ja maaseudun välinen
 vastakohtaisuus — 15—17, 43, 44,
 98, 381;
 — kaupungin ja maaseudun välisen
 vastakohtaisuuden hävittäminen
 kommunismin oloissa — 44, 54,
 79, 81, 110, 118.
Kehitys — 60, 454.
Keksinnöt — 31, 38, 46, 131, 460.
Kemia — 22, 81, 99.
Keskiaika — 16, 44—46, 51, 54, 65—
 66, 72, 73, 77, 93, 95, 96, 101, 102,
 106, 113, 122, 161, 268, 271, 351,
 358, 448, 459.
Keskiaikaiset kommuunit — 96, 104.
Keskittyminen — 49, 51, 98, 162;
 — pääoman — 43, 47, 71, 87, 98,
 113, 148, 150, 248;
 — maaomaisuuden — 61, 113;
 — kuljetusvälineiden — 79.
Keskitys — 28, 51, 79, 98, 102, 110.
Kieli — 20, 25, 27, 360.

Kiihkoisänmaallisuus — 171.
Kiina — 31, 74, 286.
Kilpailu — 11, 29, 40, 44, 46, 48—51, 53, 56, 62, 66, 67, 70, 71—76, 91, 99—102, 104, 109, 113, 122, 136, 137, 139, 148—151, 152, 460, 462—464.
Kilpavarustelu — 171.
Kirjallisuus (sosialistinen ja kommunistinen) — 111, 113—114, 275, 288—289.
Klassinen saksalainen filosofia — 10, 12, 35, 41, 114, 275.
Kollektiivi, kollektiivisuus — 56, 57—58.
Kolonisaatio — 48, 96.
Kommunismi (oppi) — 20, 29, 32, 33, 34, 37, 70, 283, 367;
 — utooppinen — 89—90, 117—119, 281;
 — tieteellinen — 22, 32—33, 37—38, 58, 77—78, 82—84, 90, 94, 104, 105, 108, 119, 157—158, 168—170, 249, 281, 285, 351, 465, 466.
Kommunismi (yhteiskuntataloudellinen muodostuma)
 — tuotanto — 28, 29, 33, 58, 76, 80—82, 106, 110, 131;
 — jako — 28—29, 80;
 — kulutus — 80;
 — aineelliset edellytykset — 29, 54, 57, 58, 76, 81—82, 87, 446, 450;
 — tuotantovoimat — 29, 32—33, 54, 58, 64, 65, 79—81, 106, 110, 131, 157;
 — tuotantosuhteet — 29, 32—33, 58, 64, 76, 80, 81, 106—107, 109—110, 111, 249;
 — aineellistekninen perusta — 53—54, 58, 76, 80, 81;
 — on mahdollinen vain koko maailman mitassa — 30, 74, 80, 157;
 — ja yksityisomistuksen poistaminen — 29, 31, 33, 37, 43, 52, 54, 55, 65, 72—73, 77—82, 87, 105—107, 120, 157—158, 206;
 — työ — 28, 32—33, 55, 64—65, 78—79, 106, 107, 110, 206;
 — kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen — 44, 54, 79, 81, 110, 118;
 — ja luokkien hävittäminen — 27, 32—33, 41, 55, 57, 80—82, 110, 111, 131, 157—158, 249, 271, 467;
 — ja valtio — 27, 78, 86, 110, 157, 432, 438;
 — perhe — 54, 82, 108;
 — yksilöiden kaikinpuolinen kehi-

tys — 31—32, 33, 56, 58, 64, 76, 81—82, 131;
 — kapitalismista sosialismiin johtavan siirtymäkauden välttämättömyys — 78, 79, 83, 110—111, 131, 161.
Kommunistien liitto — 85, 90, 94, 154, 155, 158, 160, 351—352.
»Kommunistisen puolueen manifesti» (sen synnystä ja leviämisestä) — 85—88, 89, 91, 92, 93, 154, 164, 351, 446.
Kommunistisen puolueen taktiikka
 — mahdollisuus liittoutua demokraattisten puolueiden kanssa — 83, 84, 119, 120, 156—160, 342;
 — oman politiikan noudattamisen välttämättömyys — 160—163, 177—178.
Kommuunit (tuotannolliset) — 79.
Kone — 31, 32, 47, 51, 54, 70—71, 75, 96, 99—100, 101, 113, 148, 149—152, 442, 443, 460, 461, 463, 468.
Korko — ks. *Maankorko*.
Koroillaeläjä — 56, 152.
Kreikka (Muinainen) — 16, 60.
Kristinusko — 12, 109, 112, 179.
Kuljetusvälineet — 99.
Kulta (ja hopea) — 48—50, 144.
Kultti (*palvonta*) — 12, 196.
Kulutus — 26, 80, 130—131, 458, 460.
Kysyntä ja tarjonta — 28, 51, 136—139.
Käsiteollisuus — 17, 44—45, 52, 57, 71, 73, 74, 103.
Käyttöarvo — 455.
Käytäntö (filosofisen merkityksessä) — 7—9, 26, 29, 36—37.
Kölnin oikeusjuttu kommunisteja vastaan — 350, 352—355.

L

Lahkokuntaisuus — 90.
Lassallelaisuus — 89.
Legitimistit (Ranskassa) — 112, 186, 198, 201, 211, 216, 222, 226, 232, 238, 246, 247, 262, 374, 381—382, 390, 393, 400, 410, 415, 417, 419, 428.
Lehdistö — 278.
Liberaalinen liike — 115, 270, 274.
Liberaalipuolue — 155, 280, 350.
Liikatuotanto — 75, 80, 99, 113.
Liikatuotantopulat — ks. *Talouspuolat*.
Liikaväestö — 151, 436.

Lisäarvo — 131.
Looginen ja historiallinen — 58, 454, 456.
 »*Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista*», *Marx* (kirjan synnystä) — 356, 358.
Luokat — 15, 21, 27, 39—41, 56, 57, 66, 70, 71, 103, 135, 167, 381, 466—467;
 — niiden synty — 32, 33, 43, 52, 54, 66, 105;
 — taloudellisten suhteiden tuote — 21, 39, 48, 52, 77, 165, 169, 467;
 — vallankumoukselliset — 32, 39—40, 41, 52, 55, 57, 102, 187;
 — hallitsevat — 27, 32—33, 39—41, 55, 56, 66, 77, 102, 104, 109, 135, 167, 223, 239;
 — niiden vastakohtaisuus — 40, 52—53, 55—57, 72, 73, 77, 80, 88, 95, 104, 109, 239;
 — niiden hävittäminen — 27, 33, 40—41, 55, 57, 81—82, 109—110, 111, 131, 157—158, 249, 271, 467.
Luokkataistelu — 27, 32—33, 40, 52—53, 56—57, 104—105, 132, 133, 176, 357—359, 381, 398, 466, 467;
 — antagonistisen yhteiskunnan kehityksen liikevoimana — 40, 88, 95, 109;
 — feodalismin kaudella — 40, 45, 54, 56—57, 95;
 — kapitalismin kaudella — 52, 79—80, 84, 95, 101—104, 105, 116, 160, 166, 169, 170, 175—176, 188, 292, 358—359, 394—395, 398, 460;
 — taloudellinen — 116;
 — poliittinen — 52—53, 102, 132, 351;
 — ja poliittisen vallan valtaaminen — 24, 157—158;
 — sen muodot riippuvat tuotannon tasosta — 21.
 »*Luokkataistelut Ranskassa*», *Marx* (kirjan synnystä) — 164, 165.
Luonto — 21—22, 25, 30, 34, 35, 38, 42, 51, 54, 99, 146.
Luontoisvero — 57.
Luotto — 66, 79, 110, 152, 190—191, 203, 255, 420, 461, 463.

M

Maailmanmarkkinat — 30, 31, 46, 48—51, 52, 79, 96—98, 109, 133, 150, 164, 187, 444, 460.
Maankorko — 67, 110, 112, 382.

Maanviljelys — 15, 16, 43, 48, 54, 77, 80, 87, 99, 243, 435.
Maaoisuus — 16, 28, 42, 44, 67, 69, 87, 110, 161, 381, 382, 415—416, 444;
 — feodaalinen — 16, 48, 56;
 — antiikin maailmassa — 61, 65—66;
 — kapitalismin vallitessa — 382.
Maarjatalonpojat — 16, 20, 44, 57, 72—73, 77, 95, 96, 104, 135, 272, 286, 290.
Maatalouskansat — 54.
Majoraatti — 74, 122.
Manufaktuuri — 47—52, 66, 69, 71, 72—74, 77, 96, 97, 169, 448, 460.
Markkinat — 49—50, 87, 96, 98, 460.
Marxilaisen kansantaloustieteen metodi — 453—455.
 Ks. myös: *Abstraktio*.
Marxilaisuus (sen historia) — 27, 85, 88, 125—126, 169, 278, 444, 445, 446—447, 450—451, 453—454, 466.
 Ks. myös: *Kansainvälinen työväenliitto*, *K. Marxin »Kansantaloustieteen arvostelua», Kommunistien liitto, »Kommunistisen puolueen manifesti», K. Marxin »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista», K. Marxin »Luokkataistelut Ranskassa», K. Marxin »Palkkatyö ja pääoma».*
Materialismi
 — materialistinen maailmankatsomus — 7—8, 13—14, 17—18, 452, 453;
 — dialektinen — 7—8, 21—22, 445—446, 453, 454;
 — historiallinen — 7—8, 13—14, 17—18, 20—22, 24, 25, 30—31, 39, 40, 56, 58, 60, 61, 77, 88, 140—141, 164—166, 358—359, 360, 443, 445, 446, 449—451;
 — Feuerbachin — 7—9, 20—23;
 — vulgaari — 22, 452;
 — esimarxilainen — 7—9, 24.
Materialistinen historiankäsitely — 13—14, 17—22, 25, 30—31, 33—34, 39, 40, 56, 58, 60, 61, 77, 88, 99, 100, 109, 116, 140—141, 164—166, 358—359, 360, 443, 445, 449—451, 458, 461—462.
Mekaniikka — 51.
Metafysiikka — 12, 17, 18, 31, 451—453, 454.
Monarkia — 17, 27, 39, 96—97, 253, 381, 415;

— absoluuttinen — 68, 74, 84, 96—
97, 101, 113, 122, 286, 287, 431;
— perustuslaillinen — 74, 121—123,
186, 275, 283;
— porvarillinen — 133, 186, 196.
Monopoli — 50, 110, 136—137, 462—
464;
— siirtomaamonopoli — 49.
Moraali — 12, 18, 26, 33, 51, 68, 103,
109.
Muoto ja sisältö — 103, 109—110.

N

»*Nuori Englanti*» — 112.
»*Nuori Saksa*» — 275.

O

Oikeus (yksityisoikeus) — 58, 66—68,
107, 109, 445, 449, 468.
Oleminen — 18, 29, 38, 55, 59, 109,
445, 450.
Olemus ja ilmiö — 40—41, 52—53.
Omistus — 15, 16, 27, 28—29, 47, 52,
65, 66, 103, 105, 188, 445, 450,
461;
— yksityinen — 15, 16, 31, 42—
43, 44, 51, 52, 54, 62—63, 65—67,
72, 76—77, 161—162;
— tuottajan omaan työhön perustu-
va yksityisomistus — 16, 43—45,
64, 71, 105, 437;
— vieraan työn riistoon perustuva
yksityisomistus — 25, 42—43, 66,
72, 105;
— heimo-omistus — 15, 16, 65;
— yhteisöomistus — 15, 16, 69, 161;
— antiikkinen — 15, 16, 65, 66—67,
107;
— feodaalinen — 16, 48, 56, 66, 69,
73, 105, 107, 122, 461;
— porvarillinen — 55, 62, 63, 67,
69, 71, 72, 105—107, 122, 367,
461;
— valtion — 15, 66, 161, 162;
— yksityisomistuksen hävittämisen
välttämättömyys — 29, 31, 32—
33, 37, 43, 52, 54, 55, 65, 73,
77—82, 87, 105—107, 120, 157—
158, 206—207.
Orjanomistuksellinen tuotantotapa —
15, 16, 67, 95, 135.
Orjuus — 15, 20, 27, 61, 62, 66, 72,
95, 135, 140, 463.
Orleanistit (Ranskassa) — 201, 211,
217, 222, 226, 233, 238, 247,

261, 374, 381—382, 390, 393,
410, 414—415, 416, 417, 428.
Osakkeet, osakeyhtiöt — 112.

P

Pakkoluovutus — 110;
— pakkoluovuttajien — 78.
Palkkatyö — 95, 97, 104, 105—107,
118, 133, 135, 142—143, 146,
187, 444.
»*Palkkatyö ja pääoma*», *Marx* (teok-
sen synnystä) — 125, 153.
Palstatilamaanviljelys — 17, 28, 243,
433—437.
Pankit — 50, 61, 79, 110, 191, 254,
255, 286—287, 420.
Panslavismi — 305—307, 328.
Pariisin Kommuuni — 86, 171, 172.
Pauperismi (köyhäläisyys) — 104.
Perhe — 15, 24, 27, 30, 42, 54, 59,
82, 97, 103, 107, 108, 118, 122,
458.
Perintöoikeus — 78, 79, 110.
Perusta ja päällysrakenne — 14, 18,
21, 24, 26, 29, 34, 39—40, 57,
59—60, 74, 79, 88, 97—98, 99,
107, 109, 132, 133, 164, 168,
358—359, 381, 445—446, 449—
450, 458—459, 464.
Ks. myös: *Filosofia, Moraali,*
*Oikeus, Taide, Taloustiede ja po-
litiikka, Uskonto, Valtio.*
Perustuslaillisuus — 274, 283.
Pikkuporvaristo — 49, 78, 83—84, 101,
103, 104, 105, 112—113, 152, 154,
156—158, 162, 169, 170, 181,
201, 248—249, 268—269, 342—
344, 346, 350, 351, 384, 386, 466.
Plebs — 16, 17, 45, 61, 95.
*Poikkeuslaki sosialisteja vastaan Sak-
sassa* — 171, 173, 179.
Poliittinen valta — 27, 74, 111, 271.
Politiikka — 18, 37, 43, 59, 66, 68,
109.
Porvarillinen demokratia — 370.
Porvarillinen perustuslaki — 84, 205—
208, 218, 227, 252, 278, 369—374.
Porvaristo — 39, 40, 53, 55, 65, 66,
69, 71, 72, 74, 84, 95—99, 104—
109, 116, 121—122, 130—131, 147,
222, 223, 252—253, 266, 278,
350, 369, 381—382, 394, 410;
— sen kehityshistoria — 49—50, 51—
52, 55, 57, 66, 67, 74, 75, 95—
97, 98, 99, 101—104, 109—110,
112, 113, 121, 122, 123—124,

- 132, 143, 144, 167, 169, 170, 174, 181, 187—188, 268—270, 274, 275, 276, 280, 281, 289, 292, 302—303, 350, 351, 394;
- ja proletariaatti — 32, 40, 52, 55—56, 74—75, 77, 80, 88, 95, 100, 102, 103—104, 123, 135—136, 146, 167, 170, 175, 185, 187—188, 189, 270—271, 281, 358;
  - ja valtio — 40, 66, 67, 97, 99, 161—163, 169, 199, 222, 223, 238—239, 271, 284, 348, 391—392, 395, 415, 431—432, 462;
  - suurporvaristo — 48—49, 50, 77, 169.
- Preussi* — 170, 171, 183, 274, 282, 285, 290, 294, 297—298, 300, 301, 327, 329, 335—337, 339.
- Proletaarin puolue* — 37, 77—78, 84, 86, 94, 102, 104—105, 154, 155, 157—158, 160, 161, 163, 165, 166, 187—188, 266, 296—297, 304, 350, 351, 451.
- Proletariaatin aseistaminen* — 159—160, 175.
- Proletariaatin diktatuuri* — 27.
- Proletariaatti* — 32, 33, 36, 52, 64, 70, 72—73, 90, 95, 100, 103, 112, 117, 143, 154, 160, 170—171, 190, 270, 442—443, 467;
- sen kehityshistoria — 16, 29, 32, 52, 53, 55—56, 70, 71, 75, 77—78, 86—87, 91, 93, 100—103, 104, 113, 122, 152, 169—171, 186, 271, 290—291, 351, 365;
  - proletariaatin ja porvariston välinen vastakohtaisuus — 32, 40, 52, 55, 56, 57, 72—73, 77, 95, 101, 120, 123, 146, 170, 187, 281;
  - proletariaatin ja porvariston välinen luokkataistelu — 52, 75, 80, 84, 88, 95, 102, 104, 117, 132, 167, 169, 170, 188, 199—200, 210, 218, 226, 231, 271, 358—359;
  - ja kommunistinen maailmankatsomus — 30, 32, 38, 75, 82, 89, 91, 105, 112, 131, 249, 351;
  - proletaarin vaatimus luokkien hävittämisestä — 27, 33, 40—41, 55, 57, 81—82, 110, 131, 157—158, 249, 271;
  - sen historiallinen tehtävä — 30, 57, 64, 104, 132;
  - ja poliittisen vallan valtaaminen — 27, 78, 79, 86, 104—105, 108, 110, 111, 157, 159, 160, 172, 210, 432, 438;
  - proletariaatin eroavuus muihin luokkiin verrattuna — 30, 32, 33, 52, 55, 57, 58, 72—73, 103, 104, 154, 158;
  - proletaarin internationalismi — 90, 102, 104, 170, 177;
  - sen taistelumuodot — 173;
  - proletariaatin ja talonpoikaiston liiton välttämättömyys—161, 176, 188, 199—200, 244—245, 436, 468. Ks. myös: *Proletariaatin aseistaminen*, *Proletariaatin diktatuuri*.
- Propaganda* — 126, 133, 172, 176.
- Prostitutio* — 82, 107.
- Proudhonilaisuus* — 89, 171, 255, 457—459.
- Puola* — 72, 91—92, 119—120, 132, 169, 170, 189, 302—304, 307; — sen jako — 183, 303.
- Pyhä allianssi* — 155, 183, 276.
- Pysyvä pääoma* — 144—145.
- Päätlysrakenne* — ks. *Perusta ja päätlysrakenne*.
- Pääoma* — 32, 42, 43, 45, 47—49, 50—51, 66, 74, 75, 96, 103, 105, 140—144, 146, 152—153, 244, 381, 435—436, 444;
- teollisuuspääoma — 51, 55, 61, 69;
  - valtion — 79, 110;
  - kauppapääoma — 55;
  - tuottava — 143, 144, 147, 148, 152—153;
  - pankkipääoma — 420;
  - yhteiskunnallisena suhteena — 140—141.
- Pääoman alkuperäinen kasautuminen* — pääomien muodostuminen — 16, 47, 459;
- proletariaatin ilmaantuminen — 48.
- Pääoman kasautuminen* — 47, 62, 104, 148, 150.
- Pääomien siirto* — 138, 139.
- Pörssi* — 51, 66, 190, 191, 238, 286, 364, 392, 409, 419, 439.

R

- Raaka-aine* — 50, 98.
- Radikaalit* — 84, 94, 107, 119, 168.
- Raha* — 32, 43, 49, 51, 62, 455, 468; — paperiraha — 50.
- Ranska* — 28, 33, 37, 40, 47, 50, 51, 63, 67, 74, 78, 80, 83, 90, 96, 103, 111, 113, 114, 119, 120, 122, 123, 132, 155, 156, 162, 163, 165, 166, 169—172, 174, 176, 181, 184—190, 266, 268, 271, 281, 296, 308, 309, 313, 327,

350, 357—359, 361, 379, 391, 392, 422, 423, 429—432, 435, 436, 439—440, 448;
 — heinäkuun monarkia — 181—184, 186, 189, 191, 222, 238, 241, 246, 366, 368, 369, 374, 379, 381, 382, 388, 432;
 — toinen keisarikunta — 170, 432—434, 436—441;
 — vuoden 1851 valtiokaappaus — 362, 363, 373, 376, 377, 425, 427—429, 431.
 Ks. myös: *Bonapartismi*, *Kansalliskaarti*, *Legitimistit*, *Orleanistit*, *Pariisin Kommuuni*, *Ranskan porvarillis-tasavaltalainen puolue*, *Ranskan suuri porvarillinen vallankumous 1700-luvun lopulla*, *Tasavaltalainen puolue Ranskassa*, *Vuoden 1848 vallankumous Ranskassa*.

Ranskalainen 1700-luvun filosofia — 23.

Ranskan porvarillis-tasavaltalainen puolue («National» puolue) — 185, 189, 196, 198, 201—203, 205, 207, 208, 211, 212, 214—218, 221, 222, 225, 229, 234, 368, 369, 374, 375, 378.

Ranskan suuri porvarillinen vallankumous 1700-luvun lopulla — 40, 51, 105, 114, 122, 161, 162, 176, 189, 192, 198, 199, 269, 272, 358, 360, 373, 378, 432, 435.

Reformismi — 162—163.

Riisto — 88, 97, 101, 105, 109, 188, 244.

Ristiretket — 97.

Ristiriita — 8, 26, 95, 104;
 — tuotantosuhteiden ja tuotantovoi-
 mien välinen — 26, 27, 32, 43, 52, 53, 59, 60, 62, 63, 77, 99—
 100, 269, 443, 445—446, 450, 464;
 — tuotannon ja kulutuksen välinen —
 26, 80, 130—131;
 — työn ja pääoman välinen — 62,
 96, 105, 146—147, 384;
 — teollisesti kehittyneiden ja taka-
 pajuisten maiden välinen — 98,
 133;
 — yksityisen ja yhteisen välinen —
 26—28, 56—58.

Romania — 177.

Rooma (Muinainen) — 16, 22, 61, 62,
 66, 95, 97, 179, 357, 361, 442.

Rotu — 14, 63.

Ryysyköyhälistö — 61, 103, 183, 193,
 395, 400, 407, 429, 439.

Saksa — 10, 20, 24, 26, 31, 33, 36,
 37, 42, 53, 62, 63, 66, 78, 80,
 84, 85, 89—93, 103, 112—116,
 120—124, 132, 133, 154—156,
 160—163, 167, 169—172, 174,
 176, 189, 268, 269, 273, 275,
 281, 282, 291, 302, 307—309,
 328, 338, 339, 348—350, 448,
 449, 451, 452, 460, 463;
 — Saksan yhdistyminen — 170, 178,
 284, 285;
 — taloudellisen takapajuisuuden syyt
 — 161, 268—269, 273;
 — porvaristo — 155—156, 268—270,
 274—276, 278—283, 285, 286,
 290, 294, 298, 303, 335, 336;
 — pikkuporvaristo — 156—158, 270
 —271, 283, 285, 335, 336,
 341—343, 346;
 — proletariaatti — 53, 156—158,
 271—272, 281—283, 285, 294, 295;
 — työväenliike — 154—155, 162—
 163, 171, 172, 272, 281, 294—297;
 — talonpoikaisto — 272—273, 279—
 281, 283, 285, 293—294, 297;
 — tilanne Saksassa vuosien 1848—
 1849 vallankumouksen aattona —
 268, 274—286;
 — työväenluokan puolue — 154—156,
 160, 163, 171—172, 177—178,
 297, 351, 449.
 Ks. myös: *Demokraattinen puolue*
(Saksassa), *Klassinen saksalainen*
filosofia, *»Nuori Saksa*, *Poikkeus-*
laki sosialisteja vastaan Saksassa,
Preussi, Saksan sosiaalidemokraat-
tinen puolue, Vuosien 1848—
1849 vallankumous Saksassa.

Saksan-Ranskan sota (1871) — 170,
 171.

Saksan sosiaalidemokraattinen puo-
lue — 119, 171—173, 177—178.

Satunnaisuus (sattuma) — 56, 58, 59,
 62, 65, 68, 126.

Siirtolaisuus — 48, 96.

Siirtomaat — 49—50, 60, 96, 448, 459,
 460, 463.
 Ks. myös: *Intia*.

Sivolisäätiö — 42, 43.

Sivistys — 98, 107, 113.

Slaavilaiset — 302—306, 327—328.

Sosialismi — 86, 91, 133, 169—170,
 188, 280—281, 283, 350, 394,
 412—413;
 — tieteellinen — 88—89, 166, 169—
 172, 249, 351, 394—395;

- utooppinen — 89—90, 117—119, 166, 249, 275, 281, 445, 450, 465;
- taantumuksellinen — 82, 90, 111—116, 119;
- porvarillinen — 82—83, 116—117, 166, 247—249, 393—394;
- demokraattinen — 83;
- feodaalinen — 111—112, 166;
- pikkuporvarillinen — 112—113, 156, 157, 166, 248, 249, 366.
- Sota* — 15, 46, 48, 49, 61, 62, 65, 132, 170, 171, 176, 268, 319, 325, 339, 464;
  - maailmansota — 132, 171, 240;
  - kansalaissota — 198, 361;
  - vuoden 1813 vapaussodat Euroopassa — 31.
- Spekulaatio* (filosofinen) — 31, 32, 41, 452.
- Spontaanisuus* — 58, 60.
- Suku* — 61, 95, 122.
- Suojelutullit* — 48—50, 51, 188, 269, 288, 444.
- Suuret maantieteelliset löydöt* — 48, 96.
- Suurteollisuus* — 43, 46, 51, 52, 62, 66, 71, 74—76, 91, 93, 96, 102—104, 460, 463.
- Sveitsi* — 84, 119, 132, 156, 162, 172, 177, 183, 281, 285, 348.
- Sääty* — 15, 16, 40, 55—58, 66, 69, 95, 101, 113, 123.

T

- Taide* — 68, 97.
- Taistelu olemassaolosta yhteiskunnassa* — 29.
- Tajunta* — 18, 25—27, 33, 34, 39, 53, 60, 68, 109, 110, 445, 450.
- Talonpoikaisto* — 16, 47, 78, 81, 103, 105, 113, 132, 156, 169, 170, 181, 186, 243—245, 272—273, 293—294, 432—437.
- Taloudelliset lait* — 462;
  - niiden toteuttamisen luonne antagonistisissa muodostumissa — 27—28, 32, 55—57, 59, 149, 151—152, 458—459;
  - niiden toteuttamisen luonne kommunismissa — 27—28, 32, 57—58;
  - tuotantosuhteiden ja tuotantovoimien luonteen vastaavuuden laki — 52—53, 58—62, 64—65, 458, 461—462, 468.
- Taluspulat* — 75, 76, 80, 99—101, 113, 153, 165, 184, 190, 253, 255, 412, 420—423, 460.
- Taloustiede ja politiikka* — 18, 34—36, 58—59.
- Tanska* — 177, 307, 310.
- Tarpeet* — 23—26, 30, 43, 45, 51, 52, 59, 60, 80, 81, 98, 143—144.
- Tasa-arvoisuus* (porvarillinen) — 74.
- Tasavalta*
  - porvarillinen — 133, 161, 162, 169, 185—186, 189, 190, 196—199, 205—206, 213, 215—216, 222, 226, 237, 238, 244, 253, 259, 367, 368, 374, 387, 390;
  - parlamentaarinen — 382, 387, 394, 410—411, 415, 429, 432.
- Tasavaltainen puolue Ranskassa* — 156, 185.
- Tavara* — 100, 141, 454—455.
- Tavarafetisismi* — 28, 31, 32, 42, 55, 56, 63, 69, 442—443, 455.
- Tehdastuotanto* — 71.
- Teollinen vallankumous* — 51, 70, 72—74, 96, 169, 268, 289, 351, 442.
- Teollisuuden kehitysjakso* — 74, 165, 422—423.
- Teollisuus* — 15, 16, 21, 38, 43, 49, 51, 67, 68, 71, 74, 77, 170, 187—188, 268—269.
- Teologia* — 12, 24, 26.
- Teoria* — 60, 105, 449.
- Tiede* — 68, 443, 447.
- Tilasto* — 164.
- »Todellinen sosialismi»* — 113—116.
- Trade unionit* — 89.
- Tsarismi* (Euroopan taantumuksen tukena) — 87, 94, 273.
- Tšekkoslovakia* — 304—306.
- Tuotannollinen koulutus* — 79, 111.
- Tuotanto* — 13—14, 21, 25, 26, 33, 39, 46, 48, 50, 52, 59, 61, 80—81, 140, 445, 458, 463;
  - ihmisolemuksesta ilmaisevana tekijänä — 14, 24;
  - tuotannon ja kulutuksen välinen vastakohta antagonistisissa yhteiskuntamuodostumissa — 26—27, 79, 130—131.
- Tuotantokustannukset* — 72, 137—139, 146, 148—150, 239.
- Tuotantosuhteet* — 14—16, 18, 21, 24, 27—30, 34, 47, 51—53, 57—60, 63, 64, 68, 77, 97, 99, 104—105, 107, 111, 133, 140—141, 187, 249, 256, 445—446, 449—450, 462—463, 468.
- Ks. myös: *Taloudelliset lait*.
- Tuotantotapa* — 14, 21, 24, 26, 33,

41, 64, 67, 70, 76, 97, 149, 445, 449, 459.
 Ks. myös: *Yhteiskuntataloudellinen muodostuma*.
Tuotantovoimat — 14—16, 18, 21, 24, 27—32, 34, 46, 51—54, 57—60, 69, 77—79, 99, 103, 131, 140—141, 157, 256, 445—446, 449—450, 458, 462, 468.
 Ks. myös: *Taloudelliset lait*.
Tuotantovälineet — 14—15, 39, 42—43, 61, 64, 100, 129, 166, 187, 207.
Tuotantovälineiden kuoletus — 139.
Turkki — 328.
Työ — 42—43, 52—53, 57, 62—63, 142;
 — ominaisuutena, joka erottaa ihmisen eläimestä — 14;
 — ihmiselämän pääehtona — 22—23;
 — henkisen ja ruumiillisen työn vastakohtaisuus — 26, 39—40, 42—43, 63;
 — kapitalismin kaudella — 52, 63, 75, 100, 103, 106, 135, 150—151, 153;
 — kommunismin kaudella — 98, 32—33, 55, 64, 78—79, 106, 107, 110, 206—207.
Työaika — 139.
Työläinen (kapitalistisessa yhteiskunnassa) — 45, 48, 52, 104, 106, 135, 142, 147.
Työn intensiteetti — 100.
Työnjako — 14, 25—28, 40, 42—44, 46, 47, 62—63, 68—69, 460—461, 468;
 — ja tuotantovoimien kehitys — 14, 16, 26—28, 31, 51, 148—150;
 — ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen työnjako — 15, 16, 43, 44, 461;
 — toinen suuri yhteiskunnallinen työnjako — 15, 16, 45—46;
 — henkisen työn erottuminen fyysisestä — 26, 39, 42, 63;
 — luontainen — 15, 26, 51;
 — manufaktuuri- (ja tehtaalla) — 43, 45, 47, 71, 96, 100, 149, 150;
 — perheessä — 15, 26—27;
 — ja omistumuodot — 15, 27, 62;
 — antagonistisissa yhteiskuntamuodostumissa — 27, 34, 44, 56—58, 61—62, 64, 113, 150—152;
 — ja luokat — 28, 54—55, 81;
 — vanhan työnjakojärjestelmän hävittämisen välttämättömyys kommunismin kaudella — 28, 29, 33,

52, 55, 57, 65, 80—81.
Työn tuottavuus — 25, 131, 146, 148.
Työpalkka — 72, 75, 100, 101, 106, 126, 127, 129, 133—136, 139—140, 144—147, 150—152, 468;
 — sen muodot — 129, 130;
 — reaalityöpalkka — 144—145, 147;
 — nimellistyöpalkka — 144, 145, 147;
 — suhteellinen — 146, 147.
Työpäivä — 130;
 — taistelu sen lyhentämisestä — 90, 102.
Työittömyys — 30, 31.
Työvoima — 30, 126, 130, 134, 142—144;
 — sen arvo — 127, 129, 130, 134, 139;
 — tavarana — 130, 134—136, 142—143.
Työväenliike — 89—90, 101—102, 104, 272, 281.
 Ks. myös: *Luokkataistelu*.
Työväenluokan kurjistuminen — 29, 30, 130, 145.
Työväenluokka — 90, 101—102, 130, 132, 142—143, 147, 151, 160, 171, 172, 271, 342, 443.
 Ks. myös: *Proletariaatti*.
Työväenpuolueen parlamenttitoiminta — 176—177.
Työväällineet — 46, 62.

U

Ulkopolitiikka — 170.
Unkari — 72, 91, 93, 132, 169, 189, 288, 289, 291, 293, 307, 309, 314, 318—320, 328, 329, 332.
Uskonto — 8, 12, 18, 25, 26, 33—36, 51, 59, 67, 68—69, 82, 97, 103, 109, 112, 114, 219, 283—284, 288, 437, 449.
Uudempi historia — 164, 169.

V

Vaihteleva pääoma — 145.
Vaihto — 21, 42—44, 48, 136, 455, 458.
Vaihtoarvo — 141, 142, 455.
Vallankumous — 20, 27, 29, 32—34, 38, 40, 52—53, 60, 77—78, 93, 95, 155, 165, 168, 170, 176, 177, 190, 245, 266—267, 292, 325, 342, 360, 362—363, 366, 442—443, 445—446, 450, 464;

- historian liikevoima — 34, 52—53, 245, 293;
- sen edellytykset ja ehdot — 22, 29, 30, 32, 33, 34, 52—53, 60, 75, 78, 99, 104, 165, 187—188, 191, 259, 266—267, 351;
- kommunistinen — 31, 32, 57, 64, 75, 78, 99, 103, 104, 110—111, 116, 120, 132, 157—158, 159, 162, 166—167, 170—171, 176, 179, 187, 191, 200, 259, 267, 294, 309, 351, 363, 443, 468;
- kommunistisen vallankumouksen eroavuus kaikista muista vallankumouksista — 32—33, 57, 58, 64, 78, 157, 167—169, 176, 432;
- proletaarinen vallankumous tapahtuu samanaikaisesti kaikissa edistysmaissa — 29, 74, 79—80, 109, 157, 187, 200, 242;
- porvarillinen — 74, 84, 92—93, 96, 99, 105, 120, 155, 161, 168, 180, 181, 270, 294, 363;
- sen voiton mahdollisuus rauhanomaista tietä — 77, 155;
- keskeytymätön — 157, 159, 163, 167, 169, 242, 251—252, 342. Ks. myös: *Englannin porvarillinen vallankumous 1600-luvulta, Ranskan suuri porvarillinen vallankumous 1700-luvun lopulla, Vuosien 1848—1849 vallankumous, Vuoden 1848 vallankumous Ranskassa, Vuosien 1848—1849 vallankumous Saksassa.*
- Valtio* — 17, 27—28, 30, 32, 33, 54, 56, 57, 60, 65—66, 68, 118, 157, 444, 445;
- sen synty — 15, 17, 30, 43, 49;
- ja luokkataistelu — 27, 32;
- proletariaatin toimeenpanema valtiovallan valtaus — 27, 78, 79, 110, 157—158, 159, 160, 432, 438;
- porvarillinen — 49, 66, 97, 99, 161—162, 169, 199, 222, 223, 238—239, 270, 284—285, 348, 392, 394—395, 415, 431, 432;
- sen osuus luokkayhteiskunnassa — 32, 66, 96—97, 186, 199.
- Valtionlaina* — 182, 287.
- Valtionvelka* — 50, 66, 162, 182, 238, 239, 420.
- Vapaus* — 31, 56, 58, 97, 105—107, 109, 370.
- Vappujuhla* — 131.
- Vastakohtaisuus*
  - teollisen ja maataloustyön välinen — 15, 81, 110;
- henkisen ja ruumiillisen työn välinen — 26, 39, 42, 63.
- Venäjä* — 72, 86—87, 91, 92, 95, 169, 177, 184, 189, 226, 283, 304, 306, 351.
- Veropäivätö* — 57.
- Verot* — 43, 66, 74, 78, 110, 162, 171, 181, 207, 212, 221, 239, 240—242, 244, 436, 461.
- Vieraantuminen* — 29, 65.
- Virkavalta* — 157, 436, 438.
- Voitto* — 137, 138, 146.
- Vuoden 1848 vallankumous Ranskassa* — 85, 92—93, 132, 167, 168, 170, 174, 180, 184—189, 198—199, 211—212, 282, 291, 292, 294, 309, 363, 364—365, 366—369, 372—373, 378—380, 388, 389, 428—429, 440—441, 451;
- proletariaatin kesäkuun kapina — 89, 132, 167, 174, 188, 197—203, 224—225, 226, 309, 311, 325, 366, 367, 369, 375, 378, 385, 386, 388, 389, 396, 398, 428, 429;
- proletariaatti vallankumouksessa — 169, 185—189, 193—194, 196, 197, 199, 209, 210, 214—215, 223—224, 225, 229, 249—251, 364—367, 383, 386, 397—398, 406—407, 412, 429—431;
- porvaristo vallankumouksessa — 89, 170, 195—197, 199—201, 204, 205—206, 207—209, 214, 222, 223, 252, 261, 364—365, 366, 368—369, 373, 374—375, 389, 391—392, 393, 398, 400, 406, 412, 413, 415, 418—422, 423—424, 427, 428, 429, 434—435;
- pikkuporvaristo vallankumouksessa — 191, 194—196, 201, 203—205, 207, 209, 210, 223, 225, 228—229, 231, 258, 365, 383, 385, 389, 396, 413, 428;
- talonpoikaisto vallankumouksessa — 186, 192, 196, 205, 208—209, 224—225, 243—246, 374, 393, 434—435;
- vuoripuolue — 201, 210, 383;
- sosiaalidemokraattinen puolue (uusi vuoripuolue) — 215, 217, 218, 221, 223—225, 227—231, 247, 256, 257, 259, 360, 379—381, 383—388, 396—397, 406, 409, 410, 411—412, 413, 426, 429;
- järjestyspuolue — 221, 222, 226, 231, 237, 239, 245, 247, 250, 251, 252, 257—265, 367, 370, 375, 376, 378, 379—384, 387—

391, 393—394, 395—400, 404, 405—406, 407—419, 420, 421, 426, 428, 429;
 — helmikuun tasavallan väliaikainen hallitus — 184—187, 189—197, 202—203, 267, 365, 366, 369;
 — Luxembourgin valiokunta — 187, 188, 194;
 — perustuslakiasäättävä kansalliskokous (Konstituante) — 195—196, 201—202, 204—207, 208, 210—218, 220, 221, 223—226, 227, 228, 241, 337—338, 364—366, 368, 369, 372, 374, 376—377, 380, 383—385, 390—392, 395, 398—400, 402, 403, 412—413, 428;
 — lakiasäättävä kokous — 208, 219—223, 226—229, 231—232, 240, 241—245, 249, 250, 257, 258, 260—262, 264, 364, 376, 378—380, 388, 389—390, 395, 404, 405, 408—410, 411, 413, 414, 426—428;
 — vuoden 1848 perustuslaki — 369—374, 376, 377, 384—385, 386, 398, 414, 418.
Vuosien 1848—1849 vallankumous — 85—87, 90, 91—93, 132, 133, 154, 155, 165—171, 174, 180, 189—190, 266, 267, 297, 303, 307—309, 351, 360, 361—362, 364, 378, 379, 442.
Vuosien 1848—1849 vallankumous Saksassa — 116, 121—125, 132, 154—155, 167, 174, 268, 271—272, 274, 282, 293—294, 302, 306, 308—310, 334, 451, 468;
 — maaliskuun kapinat Berliinissä ja Wienissä — 291—296, 298, 299, 307, 320, 325, 334;
 — porvaristo vallankumouksessa — 294—299, 335, 336, 348;
 — proletariaatti vallankumouksessa — 293, 295, 341—342, 345;
 — porvarilliset hallitukset — 295,

296, 298, 299, 304, 323—324, 329;
 — Frankfurttin kansalliskokous — 296, 299—301, 310—311, 319, 321—323, 326—327, 329—341, 345—349;
 — Wienin kapina lokakuussa 1848 — 174, 311, 314—323, 325;
 — valtakunnan perustuslaki — 331—336, 338;
 — valtakunnan perustuslakitaistelu — 335—346, 348, 349.
Väestö — 14, 24—25, 26, 43—44, 45, 47, 61, 98, 99.
Väkivalta, sen osuus historiassa — 61, 111.

Y

Yhteiskunnallisesti välttämätön työ — 126, 129, 130.
Yhteiskunta — 21, 25, 72, 95, 103—104, 106, 108, 140—141, 446, 458.
Yhteiskuntataloudellinen muodostuma — 15—17, 21, 24, 29—30, 33—34, 40—41, 56, 59, 64, 65, 77, 134—135, 445—446, 458.
Yhteisö — 43—45, 95, 161, 455.
Yhteisö (venäläinen) — 87, 95.
Yksilöllisyys (persoonallisuus) — 36, 56, 57—59, 106, 107.
Yleinen asevelvollisuus — 171.
Ylimystö — 27, 39, 40, 74, 102, 111, 112, 351.
Ylimääräinen lisäarvo — 147—148.

Ä

Äänioikeus (yleinen) — 74, 160—161, 171—173, 176, 185—186, 195—196, 206—207, 252, 257, 258, 283, 296, 364, 370, 397, 398.

SISÄLTÖ

<i>Alkusanat</i>	5
Karl Marx . Teesejä Feuerbachista	7—9
Karl Marx ja Friedrich Engels . Feuerbach. Materialistisen ja idealistisen katsantokannan vastakkaisuus («Saksalaisen ideologian» I luku)	10—69
[I]	10—19
[1.] Ideologia yleensä, varsinkin saksalainen	11—13
[2. Edellytykset, joista materialistinen historiankäsitys lähtee]	13—14
[3. Tuotanto ja kanssakäyminen. Työnjako ja omistusmuodot: heimo-omistus, antiikkinen ja feodaalinen omistus]	14—17
[4. Materialistisen historiankäsityksen olennaisin sisältö. Yhteiskunnallinen oleminen ja yhteiskunnallinen tajunta]	17—19
[II]	19—38
[1. Ihmisen todellisen vapautuksen edellytykset]	19—20
[2. Feuerbachin materialismin spekulatiivisuuden ja epäjohdonmukaisuuden arvostelua]	20—23
[3. Alkuperäiset historialliset suhteet eli sosiaalisen toiminnan peruspuolet: elämälle välttämättömien tarvikkeiden tuottaminen, uusien tarpeiden syntyminen, ihmisten tuottaminen (perhe), kanssakäyminen, tajunta]	23—26

[4. Yhteiskunnallinen työnjako ja sen seuraukset: yksityisomistus, valtio, sosiaalisen toiminnan »vieraantuminen»]	26—29
[5. Tuotantovoimien kehitys kommunistisen yhteiskunnan aineellisenä edellytyksenä]	29—30
[6. Materialistisen historiankäsityksen johtopäätökset: historiallisen tapahtumaprosessin jatkuvuus, historian muuttuminen maailmanhistoriaksi, kommunistisen vallankumouksen välttämättömyys]	30—33
[7. Yhteenveto materialistisesta historiankäsityksestä]	33—34
[8. Koko tähänastisen, idealistisen historiankäsityksen ja erityisesti hegelinjälkeisen saksalaisen filosofian kestävättömyys]	35—37
[9. Feuerbachin ja hänen idealistisen historiankäsityksensä lisäarvostelua]	37—38
[III]	39—42
[1. Hallitseva luokka ja hallitseva tajunta. Miten hegeliläinen käsitys hengen herruudesta historiassa on muodostunut]	39—42
[IV]	42—69
[1. Tuotantovälineet ja omistusmuodot]	42—43
[2. Aineellisen ja henkisen työn jakautuminen. Kaupungin erottuminen maaseudusta. Ammattikuntajärjestelmä]	43—45
[3. Työnjaon edistyminen. Kaupan erottuminen teollisuudesta. Työnjako kaupunkien välillä. Manufaktuuri]	46—51
[4. Laajin työnjako. Suurteollisuus]	51—52
[5. Tuotantovoimien ja kanssakäymisen muodon välinen ristiriita yhteiskunnallisen vallankumouksen perustana]	52—53
[6. Yksilöiden kilpailu ja luokkien muodostuminen. Yksilöiden ja heidän elämänehtojensa välisen ristiriidan kehitys. Yksilöiden näennäinen yhdistyminen porvarillisen yhteiskunnan oloissa ja yksilöiden todellinen yhteenliittyminen kommunismissa. Yhteiskunnan elämänehtojen saattaminen yhdistyneiden yksilöiden alaisuuteen]	53—58
[7. Yksilöiden ja heidän toimintaehtojensa välinen ristiriita tuotantovoimien ja kanssakäymisen muodon ristiriitana. Tuotantovoimien kehitys ja kanssakäymisen muotojen vaihtuminen]	58—60
[8. Väkivallan (valloituksen) osuus historiassa]	61—62
[9. Tuotantovoimien ja kanssakäymisen muodon välisen ristiriidan kehitys suurteollisuuden ja vapaan kilpailun olosuhteissa. Työn ja pääoman vastakohtaisuus]	62—63
[10. Yksityisomistuksen hävittämisen välttämättömyys, ehdot ja tulokset]	64—65
[11.] Valtion ja oikeuden suhde omaisuuteen	65—68
[12. Yhteiskunnallisen tajunnan muodot]	68—69

Friedrich Engels. Kommunismän periaatteet	70—84
Karl Marx ja Friedrich Engels. Kommunistisen puolueen manifesti	85—120
Esipuhe vuoden 1872 saksankieliseen painokseen	85—86
Esipuhe vuoden 1882 toiseen venäjänkieliseen painokseen	86—87
Friedrich Engelsin esipuhe vuoden 1883 saksankieliseen painokseen	88
Friedrich Engelsin esipuheesta vuoden 1890 saksankieliseen painokseen	88—90
Friedrich Engelsin esipuhe vuoden 1892 puolankieliseen painokseen	91—92
Friedrich Engelsin esipuhe vuoden 1893 italiankieliseen painokseen	92—93
K o m m u n i s t i s e n p u o l u e e n m a n i f e s t i	94—120
I. Porvarit ja proletaarit	95—104
II. Proletaarit ja kommunistit	104—111
III. Sosialistinen ja kommunistinen kirjallisuus	111—119
1. Taantumuksellinen sosialismi	111—116
a) Feodaalinen sosialismi	111—112
b) Pikkuporvarillinen sosialismi	112—113
c) Saksalainen eli »todellinen» sosialismi	113—116
2. Konservatiivinen eli porvarissosialismi	116—117
3. Kriittis-utopistinen sosialismi ja kommunismi	117—119
IV. Kommunistien suhde erilaisiin oppositiopuolueisiin	119—120
Karl Marx. Porvaristo ja vastavallankumous. Toinen kirjoitus	121—124
Karl Marx. Palkkatyö ja pääoma	125—153
Friedrich Engelsin johdanto vuoden 1891 painokseen	125—131
Palkkatyö ja pääoma	132—153
Karl Marx ja Friedrich Engels. Keskuskomitean vetoamus Kommunistien liitolle. Maaliskuu 1850	154—163
Karl Marx. Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848—1850	164—265
Friedrich Engelsin johdanto vuoden 1895 painokseen	164—179
L u o k k a t a i s t e l u t R a n s k a s s a v u o s i n a 1 8 4 8 — 1 8 5 0	180—265
I. Kesäkuun tappio 1848	181—200
II. 13. kesäkuuta 1849	200—226

III. Vuoden 1849 kesäkuun 13. päivän jälkiseuraukset	226—253
IV. Yleisen äänioikeuden lakkauttaminen 1850	253—265

Friedrich Engels. Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa . . . . . 266—349

I. Saksa vallankumouksen aattona	266—273
II. Preussin valtio	274—282
III. Muut saksalaiset valtiot	282—286
IV. Itävalta	286—291
V. Wienin kapina	291—294
VI. Berliinin kapina	294—298
VII. Frankfurtin kansalliskokous	298—301
VIII. Puolalaiset, tšekit ja saksalaiset	302—305
IX. Panslavismi. Schleswig-Holsteinin sota	305—308
X. Pariisin kapina. Frankfurtin kansalliskokous	308—311
XI. Wienin kapina	311—316
XII. Wienin valloitus. Wienin kavaltaminen	316—323
XIII. Preussin Perustuslakia säättävä kokous. Kansalliskokous	323—327
XIV. Järjestyksen palauttaminen. Valtiopäivät ja edustajakamari	327—331
XV. Preussin voitto	331—334
XVI. Kansalliskokous ja hallitukset	335—337
XVII. Kapina	338—341
XVIII. Pikkuporvaristo	341—345
XIX. Kapinan loppu	345—349

Friedrich Engels. Äskeinen Kölnin oikeusjuttu . . . . . 350—355

Karl Marx. Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista . . . . . 356—441

K. Marxin esipuhe vuoden 1869 toiseen painokseen	356—357
F. Engelsin esipuhe vuoden 1885 kolmanteen saksankieliseen painokseen	358—359
Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista	360—441
I	360—368
II	368—378
III	378—390

IV	390—398
V	399—413
VI	413—429
VII	429—441
K a r l M a r x. Puhe »The People's Paper» lehden vuosijuhlassa. Pidetty Lontoossa 14. huhtikuuta 1856	442—443
K a r l M a r x. Kansantaloustieteen arvostelua. Esipuhe	444—447
F r i e d r i c h E n g e l s. Karl Marxin »Kansantaloustieteen arvostelua»	448—456
I	448—451
II	451—456
K a r l M a r x. Kirjeitä	457—469
Marx — Pavel Vasiljevitiš Annenkoville. 28. joulukuuta [1846]	457—466
Marx — Joseph Weydemeyerille. 5. maaliskuuta 1852	466—467
Marx — Engelsille. 16. huhtikuuta [1856]	467—468
Marx — Engelsille. 25. syyskuuta 1857	468—469
<i>Selityksiä</i>	473—499
<i>Nimihakemisto</i>	500—516
<i>Nimiä kirjallisuudesta ja mytologiasta</i>	516—517
<i>Asiihakemisto</i>	518—529

LUKIJALLE

*Kustannusliike Edistys on kiitollinen Teille,
jos lähetätte mielipiteenne tämän kirjan suomen-
noksesta ja ulkoasusta. Muutkin toivomuksenne
ovat tervetulleita.*

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar, 21
Moskova, Neuvostoliitto.*